

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

ONLINE-KESKKONNAS VALITSEVAD RISKID JA
NENDE TEADVUSTAMINE 9-12 AASTASTE
LASTE SEAS
Bakalaureusetöö

Katrin Romanenkov
Juhendaja: Veronika Kalmus PhD

Tartu
2009

SISUKORD

1.	SISSEJUHATUS.....	3
2.	TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	7
2.1	Pölvkondadevahelised erinevused.....	7
2.2	Laste ja nende vanemate internetikasutus	12
2.3	Riskide ja võimaluste klassifikatsioon	14
2.4	Lapsed ja <i>online</i> -riskid	21
2.5	Lapsevanemate teadlikkus ja hoiakud	24
2.6	Vanemate järelvalve ja kasutatavad piirangud	26
2.7	Laste internetikasutuse uurimise probleematika.....	28
2.8	Uurimisküsimused	30
3.	METOODIKA JA VALIM	31
3.1	Meetod	31
3.2	Valim	32
4.	TULEMUSED.....	33
5.	JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	44
5.1	Laste teadmised ja kokkupuude riskidega.....	44
5.2	Vanemate tugi ja piirangud laste internetikasutusele	47
5.3	Laste uurimise eripära	49
6.	KOKKUVÕTE.....	53
7.	SUMMARY	56
8.	KASUTATUD KIRJANDUS	59
9.	LISAD	61
9.1	Lisa nr. 1 - Intervjuu kava	61
9.2	Lisa nr. 2 - Intervjuude transkriptsioonid.....	63

1. SISSEJUHATUS

Globaalses infoühiskonnas on internet muutunud iseenesestmõistetavaks hüveks.

Ühest küljest on internet muutnud kardinaalselt maailma, kus me elame, teisalt on ta loonud täiesti omaette maailma. Tänapäeva noored on „globaalsed kodanikud“ lapsepõlvest peale.

Sellised muutused kujutavad endast suurt väljakutset nii lapsevanematele, õpetajatele, tööandjatele kui ka riiklikele seadusloomeorganitele.

Kaasaja noored ei ole mitte lihtsalt järjekordne noorem põlvkond, kelle sõnavara, riietus ja käitumismallid on erinevad vanema generatsiooni omadest, vaid viimase paarikümne aasta jooksul toimunud muutused on fundamentaalsed. Lapsed on sünnist alates ümbritsetud uute tehnoloogiatega – neid ümbritsevad arvutid, videomängud, mobiiltelefonid, DVD, VCR, iPod ja veel lugematu hulk infotehnoloogiaajastu leiutisi. On selge, et tänu sellele ainulaadsele keskkonnale on võrreldes vanema generatsiooniga kardinaalselt muutunud viisid kuidas noorem põlvkond hangib ja töötleb informatsiooni. (Prensky 2001a: 1)

Don Tapscott (1998) kirjutab oma teose „Growing up Digital“ sissejuhatuses: *“Kaasaja lapsed on sünnist peale ümbritsetud bittidest, nii et nad peavad seda loomulikuks keskkonnaks. Nende jaoks on digitaalsed tehnoloogiad sama loomulikud nagu DVD-mängija või röster. Esimest korda maailma ajaloos on lapsed ühiskonna arengu seisukohast oluliste innovaatiliste leiutiste käsitlemisel oskuslikumad ja kogenumad kui täiskasvanud. Nad õpivad, mängivad, suhtlevad, töötavad ja moodustavad sotsiaalseid võrgustikke hoopis teisel moel kui nende vanemad.”* (Tapscott 1998: 6)

Samuti on sotsiaalteadlased seisukohal, et uus põlvkond mitte ainult ei hangi ja ei töötle informatsiooni teistmoodi kui vanem generatsioon, vaid nad ka mõtlevad ja tunnevad hoopis teistmoodi. Kui pikka aega arvati, et inim mõtlemine (loogika, mõtlemisprotsessid) on igal pool sarnased ja kultuuriline eripära on ainus mõjutegur, mis määrab ära, millest mõeldakse, siis nüüdseks on selge, et ümbritsev kultuur ja keskkond mõjutavad väga palju ka seda, kuidas mõeldakse. Aju mõjutamine ei ole aga sugugi lihtne, see nõuab igapäevast keskendunud tööd. Seda teevad aga tänapäeva noored pidevalt arvutimänge mängides vabatahtlikult.

Täiskasvanud alahindavad vanema ja noorema põlvkonna vahelist erinevust ning arvavad, et tegu on traditsioonilise põlvkondadevahelise vastuoluga, mõistmata, et asi pole enam ainult

välimuses ja hetkemoes, vaid terve põlvkond on üles kasvanud hoopis teistsuguses keskkonnas ja seetõttu on nad paratamatult eelmisest põlvkonnast täiesti erinevad. (Prensky 2001a: 1)

Ühest küljest pakub internet uuele põlvkonnale aina laialdasemaid võimalusi arenemiseks, informatsiooni hankimiseks ning ka suhtlemiseks, teisest küljest toovad need võimalused endaga kaasa ka aina enam riske. Need uued riskid, laste muutunud väärtushinnangud ja harjumused nõuavad uut lähenemist ka laste haridust, üldist arengut ning järelvalvet puudutavates küsimustes.

Lapsevanemad ja õpetajad vajavad koolitust ja teavet selle kohta, kuidas oma lapsi kaitsta võimalike ohtude eest, ühtlasi piiramata nende arenguvõimalusi. Riiklikud üksused vajavad abi täiustamiseks regulatsioonimehhanisme, mis võimaldaks efektiivselt jälgida ja reguleerida online-keskkonnas toimuvat.

Internetikasutajate osakaal Eesti elanikkonnast on kasvanud jõudsalt iga aastaga, ulatudes 2008. aastal läbiviidud uuringu „Mina.Meedia.Maailm“ andmeil 69%-ni 15-74-aastastest elanikest. Käesoleva töö kontekstis on oluline siinkohal see, et noorimas uuritud kasutajate grupis on internetikasutus valdav – 96% 15-19 aastastest (ja ka 20-29 aastastest) kasutavad internetti. (Kalmus et al 2008: 111)

Veel nooremaid kasutajaid on uuritud 2008. aasta oktoobris Euroopa Liidu liikmesriikide lapsevanemate seas läbiviidud küsitluses (*Flash Eurobarometer 248*), kust selgub, et Eestis kasutab internetti 93% kõigist 6-17 aastastest lastest. (Hasebrink et al 2008: 11)

Selle uuringu ja ka teiste viimastel aastatel läbiviidud sarnaste uuringute andmetel on Eesti laste internetikasutus Euroopa riikide seas stabiilselt esimese viie seas. 2008. aastal jagas Eesti üle-Euroopalises laste internetikasutuse pingereas koos Taani ja Hollandiga 2.-4. kohta. Võrdluseks olgu ära toodud madalaima laste internetikasutuse osakaaluga Itaalia, kus internetti kasutab 45% valimist ning suhteliselt vähe kasutavad internetti ka Kreeka ja Küprose lapsed (mõlemad 50%). Keskmiselt kasutab terves Euroopa Liidus internetti 75% 6-17 aastastest lastest. (Hasebrink et al 2008: 11)

Kui meil ühest küljest on Euroopa kontekstis väga kõrge internetikasutus, siis teisest küljest kuulub Eesti rahvusvahelise uurimisvõrgustiku *EU Kids Online* võimaluste ja riskide klassifikatsiooni alusel koos Norra, Hollandi ja Suurbritanniaga internetikasutuse kõrge

riskiga maade hulka. Riskitasemete klassifitseerimisel on arvesse võetud erinevate *online*-riskidega kokkupuutumise tõenäosust uuringute tulemustele tuginedes.

On paradoksaalne, et kuigi Eesti on kõige kõrgema riskitasemega maade grupis, oleme me interneti regulatsiooni, järelvalve ja teadlikkuse osas üks kõige mahajäänumaid. Eesti laste ja lastevanemate vähene teadlikkus internetis valitsevate ohtude osas on viinud meid silmatorkava muretuseni ja tundub, et optimistlikud on ka Eesti riigi IKT-valdkonna struktuuriüksused, kuna erinevalt paljudest teistest Euroopa riikidest iseloomustab meid vähene regulatsioon, teavitus ja tugi ametkondade poolt.

Seda, milliseid interneti riske Eesti lapsed endale teadvustavad ja kuidas neile reageerivad, on veel väga vähe uuritud. Ometi näitab kasutusstatistika ja teiste riikide praktikad, et selle järele oleks suur vajadus. Samuti näitavad massimeediakanalite kaudu avalikkuseni jõudnud sagenenud juhtumid, et internetiohutuse teema vajab oluliselt enam tähelepanu, kui ta seda seni on saanud. Viimase aasta jooksul on Eestis avalikkuseni jõudnud vähemalt kaks noore inimese enesetapujuhtu¹, kus põhjus oli otseselt või kaudselt seostatav internetikasutusega, samuti on sagenenud teated selle kohta, kus noori on püütud interneti vahendusel hüpnotiseerida, meelitada ebasünda tegevusele või püütud muul moel nende käitumist mõjutada.

Käesoleva bakalaureusetöö peamine eesmärk on täpsustada 9-12 aastaste laste teadmised ja hoiakud internetis valitsevate riskide osas. Teadmiste ja hoiakute selgitamiseks on läbi viidud kvalitatiivne uuring süvaintervjuudena 11 Tallinna lapsega. Töö kesksed uurimisküsimused on: milliseid interneti riske lapsed enda jaoks üldse problemaatiliseks peavad ja millistega on isiklikult kokku puutunud; kust nad saavad infot erinevate interneti riskide kohta; kui palju tajuvad vanemate järelvalvet; kelle poole pöörduvad, kui vajavad abi ning kuivõrd on lapsevanemad autoriteetsed allikad lapse jaoks kui kõne all on interneti riskid. Kuna Eestis on tänase seisuga kõige nooremaid internetikasutajaid ja nende teadmisi veel väga vähe uuritud, siis võiks antud töö raames läbi viidud uuring olla edaspidi abiks suuremamahulise kvantitatiivse uuringu hüpoteeside püstitamisel.

¹ „Libahispaanlanna viis teismelise Eesti poisi enesetapuni“, EPL 12.12.08, <http://www.epl.ee/artikkel/448204> ; „Politsei uurib Lüganuse koolitüdruku enesetapu põhjuseid“, Postimees 29.01.09, <http://www.postimees.ee/?id=75404> (mõlemad vaadatud 24.05.09)

Töö esimese osana annan ülevaate digitaalse generatsiooni mõistest ja enamlevinud seisukohtadest põlvkondadevaheliste erinevuste osas digitaalse meedia kontekstis. Samuti toon ära interneti riskide ja võimaluste klassifikatsiooni ning annan ülevaate Euroopa Liidu projekti *EU Kids Online* (2006-2009) uuringutest, mis puudutavad lapsevanemate teadlikkust, hoiakuid, järelvalvet ja kasutatavaid piiranguid laste internetikasutuse osas. Töö teises osas analüüsin läbiviidud intervjuude tulemusi. Töö lõpetuseks järeldused ja diskussioon.

2. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

2.1 Põlvkondadevahelised erinevused

Elame ajal, mil internet on muutunud meie elu igapäevaseks osaks ja kasvamas on nn internetipõlvkond. Lapsed avastavad interneti juba üsna varases eas – juba üle poole (60%) 6-10aastastest Euroopa Liidu liikmesriikide lastest on internetikasutajad, 11-14aastaste seas ulatub kasutajaskond 84%-ni ning 15-17aastastest Euroopa Liidu liikmesriikide lastest kasutab keskmiselt 86% internetti. (Hasebrink et al 2008: 12) See, kui palju ja kuidas lapsed internetti kasutavad ning kuidas see nende elu mõjutada võib, on paljude inimeste jaoks murettekitav.

Kanada sotsiaalteadlane Don Tapscott (1998) on öelnud, et uue põlvkonna erinevus eelmistest tuleneb eelkõige sellest, et nad on üles kasvanud digitaalsest meediast ümbritsetuna. Esimest korda ajaloos on lapsed oma vanematest võimekamad ja osavamad valdkonnas, mis ühiskonnas äärmiselt olulist rolli mängib. Oma teose „*Growing up Digital*“ raames läbiviidud uuringu tulemustes toob Tapscott välja, et ligikaudu kaks kolmandikku lastest on arvutitega osavamad kui nende vanemad. See tähendab, et kui varem olid vanemad autoriteetideks, kellele vaadati alt üles, siis nüüd on mõlemal osapoolel valdkond, milles ta teisest autoriteetsem on. Sama kehtib ka õpetajate ja laste vahel – muutunud keskkond tingib täiesti teistsuguse võimuhierarhia. Näiteks toob Tapscott Soome, kus valitsus valis välja 5000 noort, kes hakkasid riigi õpetajatele arvutite kasutamist õpetama. See aga tähendab seda, et õpetajad ei saa enam eeldada, et lapsed neile tingimusteta alt üles vaataksid, nad ei ole enam jõupositsioonil. (Tapscott 1998: 36-37)

Ka Mark Prensky (2001) räägib erinevatest jõupositsioonidest vanema ja noorema generatsiooni vahel. Tema nimetab uut põlvkonda „digitaalseteks pärismaalasteks“ („*digital natives*“ i.k.) ja ütleb, et nende emakeel on digitaalne ning et nad on sündinud maailma, kus räägitakse seda keelt. Need inimesed, kes on selle keele hiljem omandanud (ehk siis praegused täiskasvanud), on järelikult „digitaalsed immigrandid“ („*digital immigrants*“ i.k.). Immigrantsus paistab enamuse puhul välja nende elu lõpuni, sest jääb kasvõi väike aktsent, millest on raske lahti saada (näiteks ei ole internet nende jaoks esmane infoallikas, enne uue programmi või telefoni kasutuselevõttu loevad nad kasutusjuhendit, selle asemel, et lihtsalt

katsetama hakata jne). Selline areng on aga tekitanud probleemi, kus lapsed õpetavad koolis õpetajad, kes tegelikult ei räägi nende keelt ning noored tajuvad oma üleolekut väga hästi. Lisaks on noored harjunud uut informatsiooni väga kiiresti omandama, käigu pealt ümber töötlemata ning on väga osavad mitme asjaga korraga tegelemises („*multitasking*“ i.k.). Viimane on aga loomulikult tegevus, mis õpetajaid eriti ärritab, sest nende jaoks tundub uskumatu, et keegi võiks SMS-i saates samal ajal tähelepanelikult kuulata, või teha matemaatikaülesandeid paremini, kui ta saab samal ajal tuleb kõrvaklappidest muusikat. Erinevus informatsiooni omandamise viisi ja kiiruse vahel viib selleni, et õpetaja tegevus on õpilaste jaoks lihtsalt liiga aeglane ja igav ning läheneb täiesti vale nurga alt. (Prensky 2001a: 2)

See, et digitaalne põlvkond võiks mitut asja korraga tehes kõigega ühtviisi hästi hakkama saada, tundub uskumatu paljudele digitaalsetele immigrandidele, kuid tegelikult on see siiski võimalik. Prensky (2001) toob näitena katse, kus kahele grupile eelkooliealistele näidati telerist ühte saadet. Ühel juhul olid ruumis ka mänguasjad, teisel mitte. Nagu eeldati, näitasid katse tulemused, et segavate asjaolude olemasolul (mänguasjad) jälgis grupp telesaadet vaid 47% ajast, samas kui teine grupp jälgis saadet 87% ajast. Üllatav oli aga see, et kui laste käest küsiti, kui palju nad saatest mäletavad ja mida nad aru said, olid tulemused ühesugused. Seega on lapsed juba selles vanuses omandanud oskuse olulist informatsiooni mitteolulisest eraldada ja meelde jätta ka siis, kui nad samal ajal millegi muuga tegelevad. (Prensky 2001b: 4)

Digitaalsetel põliselanikel on siiski ka mõned puudused - nad ei ole harjunud pikalt ühele teemale keskendumata. See on aga omadus, mis iseloomustab tänapäeva haridussüsteemi. Prensky (2001) sõnul pole asi mitte selles, et nad ei suudaks keskenduda, vaid selles, et nad ei soovi keskenduda, sest interaktiivses maailmas on nad harjunud saama pidevat vahetut tagasisidet, mida traditsiooniline õppesüsteem aga ei võimalda.

Lahendusena pakub Prensky seda, et traditsiooniline haridus või pärand („*legacy*“ i.k.) tuleks lastele edastada moodsaid tehnoloogiaid kasutades. (Prensky 2001b: 4)

Täiesti erinevatest keeltest täiskasvanute ja laste maailmas räägib ka Livingstone (2008), tehes seda sotsiaalvõrgustike kontekstis. Ta kirjutab, et tänapäeva noored väljendavad oma sotsiaalseid suhteid hoopis teises keeles kui seda teevad nende vanemad. „*MySpace*“-põlvkond loob oma „profiili“ ehk identiteedi, teeb selle „avalikuks“ või „privaatseks“, nad

„kommenteerivad“ või „saadavad sõnumeid“ oma „TOP sõpradele“ oma *scrapbook*'is, nad „blokeerivad“ või „lisavad“ inimesi oma sõpruskonda jne. (Livingstone 2008: 394)

Nad teevad tegevusi ja räägivad keeles, mida täiskasvanud sageli ei mõista ning noorte jaoks on äärmiselt oluline selline virtuaalne „sidemete säilitamine“. Nad jätavad oma internetisõpradele kokku umbkaudu 20 kommentaari päevas, küsides lihtsalt, kuidas teistel läheb jne. Vanemate jaoks tundub see üldjuhul olevat mõttetu ajaraiskamine, noorte jaoks on see aga äärmiselt oluline, sest sel viisil kinnitatakse nii enda kui teiste sotsiaalset staatust ja näidatakse, et ollakse üksteise jaoks olemas. (Livingstone & Helsper 2008: 403-404)

Selliste tegevuste olulisust uue põlvkonna jaoks näitab ka kasutusstatistika. Suurbritannias on *MySpace* kõige populaarsem sotsiaalsõrgustik, näiteks mais 2007. tehti seal 6,5 miljonit unikaalset külastust. Sellele järgneb *Bebo* 4 miljoniga ning *Facebook* 3,2 miljoni unikaalse külastusega. (Livingstone 2008: 394)

Vähe sellest, et täiskasvanud peavad selliseid keskkondi ajaraiskajateks, nad leiavad ka, et noorte viibimine sotsiaalsõrgustikes põhjustab sotsiaalset isoleeritust ning tõenäoliselt pakub pedofiilidele hulga võimalusi piiluda lapsi nende magamistoas. Ka arvavad täiskasvanud, et *MySpace* sarnased keskkonnad võivad pakkuda enesetapumõtetega noortele võimaluse leida mõttekaaslasi ja moodustada ohtikke kogukondi ning lõpetuseks, et kõik see toimub tegelikult ajal, mil vanemad heauskselt usuvad, et nende lapsed tegelevad koolitööga. (Livingstone 2008: 395)

Hoolimata nendest suurtest erinevustest kahe põlvkonna vahel, leiab Tapscott (1998), et see lõhe ei ole niivõrd sügav, et takistaks üldises plaanis teineteisemõistmist. Peaaegu pooled USA noored usuvad, et nende vanemad on kursis läheda muusikaga, mis ka neile endile meeldib. Samuti ütlevad lapsed, et nende vanemate arvamus on nende jaoks väga oluline (isegi olulisem kui sõprade oma) küsimustes, mis puudutavad näiteks seksi, alkoholibimist, raha kulutamist, toitumist ja kõike muud igapäevast. Erinevalt 1960-ndatest aastatest, mil vanemad olid seisukohal, et noorem generatsioon on mõistuse kaotanud, on tänapäeva vanemad valmis oma lapsi toetama, hoolimata sellest, et paljud laste tegevused ja harjumused on neile arusaamatud ja väga murettekitavad. (Tapscott 1998: 43-44)

Ka Herring (2008) ei ole nõus seisukohaga, et tänapäeva noorem generatsioon erineb vanemast kardinaalselt. Ta on seisukohal, et kuigi inimesed muutuvad veidi (nagu iga

põlvkond on alati veidi eelmisest erinev olnud), ei ole toimunud mingeid drastilisi muutusi. Kaasaja noored ei ole muutumas eelmistest põlvkondadest oluliselt targemaks, sõbralikumaks või eetiliseks, ega ka rumalamaks, vägivaldsemaks ja moraalitumaks. (Herring 2008: 17)

Siinkohal tuleks tähelepanu juhtida ka sellele, et enamus maailma lastest ei kasva siiski digitaalsest meediast ümbritsetuna. Kõigist 1997. aastal sündinud lastest 97% sündisid riikides, kus on tihti probleeme isegi laste toitmise, neile peavarju pakkumise ja harimisega. Samal ajal polnud rohkem kui pooled maailma 6-11 aastastest lastest mitte kunagi telefoni kasutanud. Ka arenenud riikides on rikkamate ja vaesemate inimeste vahel tohutu lõhe. See lõhe aina süveneb, sest kui vaesema elanikkonna vanemad ei saa võimaldada oma lastele arvutit, ei saa noored õppida ka oskusi, mis nende rikkamatele eakaaslastele niivõrd kergesti kätte tulevad. Samuti on neil oluliselt väiksemad võimalused info hankimiseks. (Tapscott 1998:11-12)

Samadele alustele toetudes nimetab Herring tõeliseks internetipõlvkonnaks hoopis neid lapsi, kes sünnivad ajal, mil ei ole enam ühtegi inimest maakeral, kes ei võtaks interneti iseenesestmõistetavana. Tema hinnangul on need inimesed, kes sünnivad umbkaudu 2050. aastatel (Herring 2008: 15)

Paljude (eriti tehnikakaugete) vanemate jaoks on internet siiski hirmutav. Seda peetakse ohtlikuks, kardetakse pornograafiat ning võimalikke ahistajaid. Herringu meelest on see suures osas tingitud sellest, et internetipõlvkonda, tehnoloogiaid ja meediat üldisemalt näidatakse eksootilisemana, kui see tegelikult on. Näiteks juhib ta tähelepanu sellele, et ka noored ei tunne ennast vabalt igasuguse tehnikaga, vaid ainult sellega, millega nad harjunud on ja kasvõi uue telefoni tundmaõppimine nõuab ka neilt aega ja pingutust. (Herring 2008: 4)

Selle kõrval juhib Herring tähelepanu ka asjaolule, mis tihti ununema kipub – kõigi uute tehnoloogiate ja digitaalse meedia loojateks, mida noored igapäevaselt kasutavad, on ju siiski täiskasvanud inimesed. Tegelikult on siiski täiskasvanud need, kes loovad mängu ja mängureeglid ning annavad noortele meediumid, mida kasutada. Isegi muusikatööstust juhivad tegelikult vanemad inimesed, kuigi poplauljad, keda fännid näevad, on noored. Seega on siiski täiskasvanud need, kes dikteerivad, mis on moes ja teenivad noorte pealt kasumit. (Herring 2008: 3-4)

Kuigi interneti eksootiline kuvand ja laste võimekus on vanema generatsiooni poolt pisut ülepaistatud, siis iseenesest on vanema põlvkonna mure ja huvi noorte arengu ning heaolu pärast mõistetav ja põhjendatud, sest noorema põlvkonna osavus digitaalsete tehnoloogiate käsitlemisel seab nende teele ka palju potentsiaalseid riske.

Sonia Livingstone (2003) on põhiliste aspektidena, mis täiskasvanutele noorte internetikasutuse juures huvi pakuvad, välja toonud kommunikatsiooni, identiteedi, hariduse, tõrjutuse ja digitaalse lõhe, ebasobiva sisuga kokkupuutumise ning reklaami. Seetõttu muretsetaksegi digitaalse põlvkonna pärast, kelles nähakse küll uuendajaid, kuid samas arvatakse, et nad on uue infotulva ja kommunikatsioonitehnoloogiate tõttu eriti haavatavad. Seda arvamust toetavaid või ümberlukkavaid uuringuid on paraku läbi viidud vähe. (Livingstone 2003: 148)

Ka Herring toob välja suurenenud meediakasutuse potentsiaalsed ohud, mida seni on seostatud televiisoriga, kuid mida on võimalik üle kanda ka arvutile. On arvatud, et pikaajaline teleri ees istumine ei aita kaasa mitte ainult ülekaalulisuse tekkele, vaid tekitab ka passiivsust ja psüühilisi probleeme. Pidevat kanalitevahetamist ja saadete katkestamist reklaamipausidega seostatakse tähelepanuhäiretega. Samuti on arvatud, et mida suurem on ekraan ja mida lähemal sellele on diivan, seda enam samastab vaataja näideldud karaktereid päris inimestega. Lisaks on mõned uurimused näidanud ka seoseid vägivaldarohkete programmide ja vägivaldsemate unistuste vahel, seda eriti poiste hulgas. (Herring 2008: 18)

Siiski võib leida mitmeid näiteid, kus täiskasvanute eeldused interneti kahjulikust mõjust on olnud alusetud ja tegelik olukord on hoopis vastupidine. Tapscott (1998) leiab, et sageli on paanika alusetu ning on seisukohal, et lastele tuleks anda just rohkem vabadust ja vahendeid, et nad saaksid iseseisvalt maailma avastada. Sel viisil nad õpivad ja arenevad ning kokkuvõttes on sellest kõigile kasu. Samuti vaidleb ta vastu väitele, et tänapäeva noorus on materialistlik, enesekeskne ja küüniline ning ütleb, et pigem on tegu maailmaavastajatega, kes kahtlevad traditsioonilistes eeskujudes ja tahavad ise oma otsuseid langetada. (Tapscott 1998: 9)

Ka Livingstone (2003) juhib tähelepanu sellele, et vanemate hirm, et internet mõjub halvasti laste õppeedukusele, on tihti alusetu. Ta toetub Attewelli ja Battle'i 1999. aastal läbi viidud uurimusele, mis näitab, et kodus arvuti omamine on laste kooliteste tulemusi hoopis

parandanud. Lisaks näitab Tarpley 2001. aastal läbi viidud uurimus teatud kognitiivsete võimete paranemist peale arvutimängude mängimist. (Livingstone 2003: 153)

Näiteid sellest, kuidas arvuti lapsi arendab, leiab ka Tapscottilt, kes räägib 4-aastasest Ryanist, kes arvutiprogrammi abil lugema õppis ning juba paari kuu pärast arvutist saadud teadmiste toel pisikesi keemilisi katseid läbi viis. Seega suunasid arvutist saadud teadmised teda ka praktiliste katsete juurde ja ta tegi neid meeleldi, kombineerides sel moel teoreetilisi ja praktilisi oskusi. (Tapscott 1998: 128)

Üks levinud vanema põlvkonna mure on ka see, et noored, kes on harjunud internetis suhtlema, ei oska enam reaalses suhtluses sotsiaalselt käituda ja koostööd teha. Tapscotti sõnul on see alusetu hirm, sest lapsed ei suhtle ainult internetis, neil jääb aega ka tavalise suhtluse jaoks. (Tapscott 1998: 137)

2.2 Laste ja nende vanemate internetikasutus

2008. aastal Euroopa Liidu 21 riigi lapsevanemate seas läbiviidud küsitluse tulemuste kohaselt kasutab Eestis internetti 93% kõigist 6-17aastastest lastest. (*Flash Eurobarometer 248*; N=12750) Sarnaselt lastele on Eestis ka vanemate internetikasutuse osakaal kõrge võrreldes ülejäänud Euroopa Liidu riikidega. Internetti kasutab 92% vanematest, sealjuures 71% neist teeb seda iga päev. Euroopa Liidu keskmised näitajad on vastavalt 84% ja 54% . (Hasebrink et al 2008: 11)

Huvitava, pea kõiki liikmesriike läbiva trendina olgu siinkohal ära märgitud see, et lastega pered on tehnoloogiasõbralikumad kui need majapidamised, kus lapsi ei ole. Ka Livingstone jt (2000) on välja toonud, et lastega pered on altimad muretsema oma koju kaasaegseid tehnoloogilisi vahendeid ning vanemad on positiivselt meelestatud oma laste arvutikasutuse suhtes, leides, et digitaalne kirjaoskus on lapse arengu seisukohast oluline. (Livingstone & Bovill 2000: 37)

Lastega peredes kasutavad ka täiskasvanud ise rohkem internetti. See võib tuleneda nii sellest, et tänu laste jaoks koju soetatud arvutile on mugav ligipääs internetile kui ka sellest, et vanemad soovivad olla oma laste tegemistega kursis.

Ülaltoodud andmetest nähtub, et Eesti lapsed ja nende vanemad kasutavad internetti praktiliselt võrdsel määral (93% lastest ja 92% nende vanematest). Enamikus Euroopa Liidu maades on see näitaja vanemate kasuks, olles siiski suhteliselt ligilähedane. Keskmiselt on vanemate ja laste internetikasutuse erinevus kõigi maade lõikes 9%. Kõige suurem erinevus on Itaalias, kus internetti kasutab 82% vanematest ning vaid 45% lastest. (Hasebrink et al 2008: 13)

Euroopa Liidus kasutavad kasutavad lapsed internetti valdavalt kodus (99%) – neist 2/3 kasutab internetti pere ühises arvutis, samas kui ühel kolmandikul on isiklik arvuti. Samuti kasutatakse internetti palju koolis. Ligi 2/3 vanematest ütleb, et nende lapsel on koolis vaba ligipääs internetti (Hasebrink et al 2008: 14)

Internet pakub väga laialdasi kasutusvõimalusi, alustades aadressiraamatu funktsioonist ning lõpetades erinevate *online*-kogukondade ning e-riigiga. Vanusegrupiti on interneti kasutusala väga erinev. Kui keskealised ja vanemad inimesed kasutavad internetti enamasti näiteks pangateenuste ja riigiasutuste info otsimiseks ning ka töö tarbeks, siis noorem generatsioon otsib internetist peamiselt meelelahutust. (Pruulmann-Vengerfeldt & Reinsalu 2009: 111)

Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi poolt 2007. aasta oktoobris läbiviidud uuringu „Noored ja internet“ andmetel on 12-17 aastaste laste seas kõige populaarsemad tegevused internetis suhtlemine, meelelahutus ning teabeotsing. Kõige enam suheldakse MSNi teel, siiski ütlevad lapsed, et MSNi ei kasutata mitte ainult meelelahutuseks, vaid sageli küsitakse abi või suheldakse koolitööde osas. Palju kasutatakse internetti ka failide ja filmide allalaadimiseks ning ka enda fotode ja videote üleslaadimiseks. (Kalmus 2008: 45)

Helle Isakannu toob oma bakalaureusetöös välja, et kõige populaarsem tegevus internetis 6-9. klassi laste seas on suhtluskeskkonna Rate.ee kasutamine, mida kasutab igapäevaselt 87% noortest. Samuti on populaarsed jututoad, neid kasutab sageli 86% lastest. (Isakannu 2007: 28)

Eesti lapsed veedavad internetis aega väga palju. Pisut vähem kui kolmandik (28%)lastest veedab internetis enam kui 3 tundi päevas, teine kolmandik (30%) veedab seal ligikaudu 3 tundi, 1-2 tundi päevas veedab internetis samuti ligikaudu 30% lastest. Vaid kümnendik lastest veedab igapäevaselt internetis vähem kui tunni. (Kalmus et al 2008: 120)

Sarnaseid andmeid pakub ka Isakannu, tema andmetel kasutab ligikaudu ¼ lastest internetti iga päev 4-5 tundi. (Isakannu 2007: 27)

2.3 Riskide ja võimaluste klassifikatsioon

Online riskide ja võimaluste kaardistamine on keeruline ülesanne, kus tuleb arvesse võtta mitmeid aspekte. Kui vaadelda rahvusvahelist perspektiivi, siis on problemaatiline eelkõige see, et erinevates riikides on internetikasutuse harjumused ja kogemused erinevad, mistõttu on võrreldavate uuringute läbiviimine üsna keeruline. Internetikasutuse harjumusi mõjutavad igale maale omapärased peretraditsioonid, kehtiv haridussüsteem, tehnoloogiaste kättesaadavus ning kasutusviisid, meedia regulatsioon, sotsiaalsed väärtused ja palju muud. (Hasebrink et al 2008: 5)

Samu faktoreid tuleb arvesse võtta ka riiklikul tasandil uuringute puhul, kuigi ülesande teeb mõnevõrra lihtsamaks asjaolu, et enamasti on tegu sama kultuuriruumiga, seega on lastel sarnased kogemused ja harjumused.

2006. juunis algatatud *EU Kids Online* projekt hõlmab 21 Euroopa Liidu liikmesriigi maade uurijaid ning projekti eesmärgiks on luua pidevalt täienev uuringute andmebaas, andmaks riiklikele ja akadeemilistele üksustele teavet noorte internetikasutuse, sellega seonduvate riskide ja võimaluste kohta. Et erinevates riikides läbiviidavad uuringud oleks võrreldavad ja võimaldaks leida sarnasusi ning erinevusi, on loodud ühtne riskide ja võimaluste klassifikatsioon. Alljärgnevalt annan ülevaade projekti *EU Kids Online* projektis osalejate sõnastatud online riskidest ja võimalustest ning laste internetikasutuse uurimise problemaatikast.

Kuigi erinevad riskid ja võimalused on ajas muutuvad ning samuti võib teatud situatsioonides arutleda selle üle, kas üks või teine faktor on risk või hoopis võimalus, on uurijad sõnastanud riskid ja võimalused järgnevalt: (Hasebrink et al 2008: 6)

Online võimalused

- ligipääs informatsioonile
- harivad ressursid
- sotsiaalsed võrgustikud sõprade jaoks
- meelelahutus ja mängud
- sisuloome
- ühiskondlik ja poliitiline osalus
- privaatsus
- kogukondlik seotus
- tehnoloogiline võimekus ja kirjaoskus
- nõuanded (tervis, seksuaalelu)
- spetsialistide kogukonnad ja fännide foorumid
- jagatud kogemus globaalsel tasandil

Online riskid

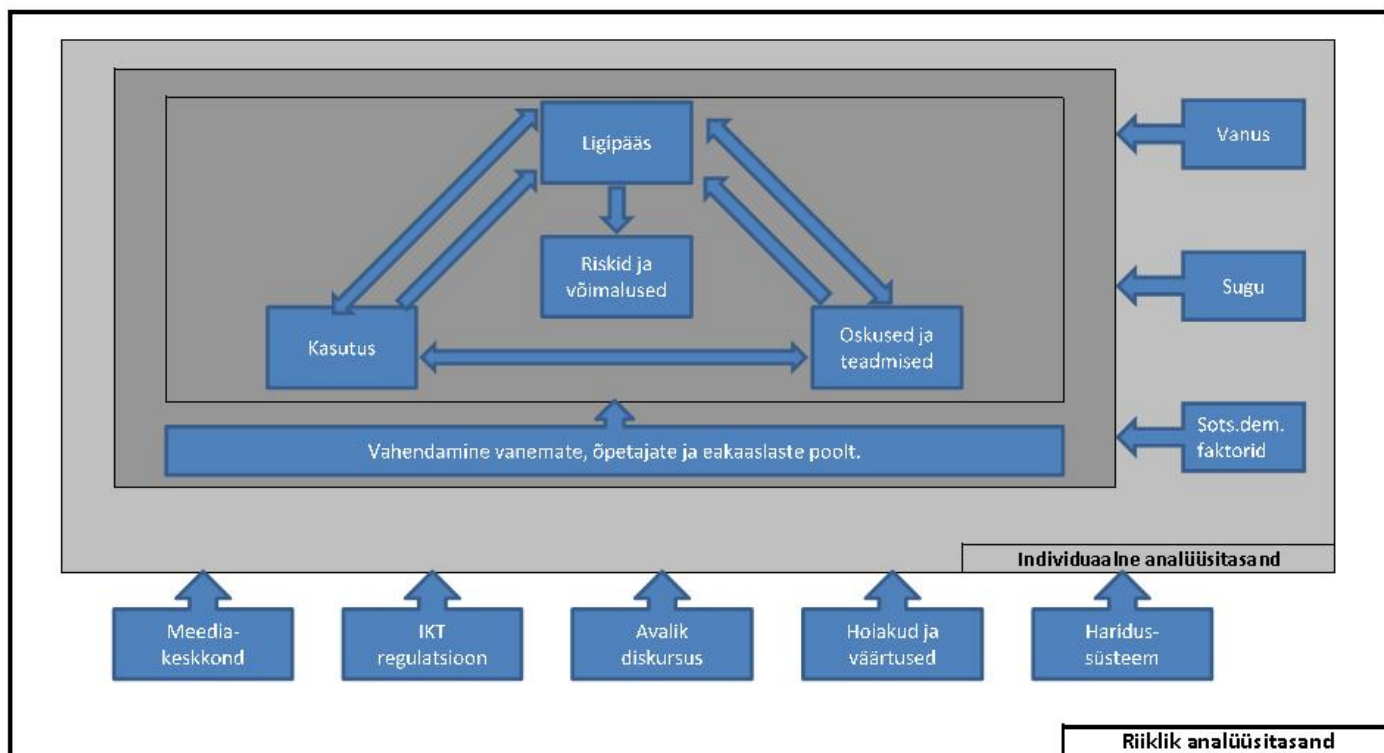
- illegaalne sisu
- pedofiilid, ahistamine
- ekstreemne või seksuaalne vägivald
- muu kahjulik või solvav sisu
- rassistlikud, vihkamist õhutavad keskkonnad
- reklaam, mõjutamine
- kallutatud informatsioon (nõuanded, tervis)
- privaatse info ära kasutamine
- küberkiusamine
- hasartmängud, finantspettused
- ennasthävitav käitumine (anoreksia, suitsiidid)
- illegaalsed tegevused (häkkerlus, allalaadimine)

Ülaltoodud loetelust nähtub, et ei ole lihtne tõmmata joont riskide ja võimaluste vahele. Mitmedki faktorid võivad olla võimaluseks, olles samal ajal ka potentsiaalseks ohuallikaks. Samuti võivad lapsed pidada võimalusteks neid faktoreid, mida täiskasvanud liigitavad riskiks. Veel enam – ka laste endi seas võivad riskid ja võimalused varieeruda.

Seega saame riskide ja võimaluste uurimise puhul rääkida paljudest muutujatest, mis mõjutavad nende iseloomu ja esinemist. Muutujateks võib näiteks liigitada lapse soo ja vanuse, pere sotsiaalmajanduslikud näitajad jne. Ülevaatlíkuma pildi saamiseks olgu siinkohal ära toodud *EU Kids Online* projektis osalejate poolt välja töötatud struktuur (Joonis 1), mis määratleb ära erinevad uurimise tasandid, lihtsustab arusaamist laste Internetikasutust puudutavatest riskidest, võimalustest ja neid mõjutavatest muutujatest ning annab suunised antud valdkonna uurimiseks.

Et anda erineva potentsiaali ning iseloomuga muutujatele kindel raamistik ning lihtsustada laste internetikasutuse uurijate tööd on erinevad tunnused jagatud sõltuvateks, sõltumatuteks, vahendavateks ning kontekstipõhisteks muutujateks. Ülalmainitud sotsiodemograafilised näitajad on selle struktuuri kohaselt peamised sõltumatud muutujad. Nad mõjutavad laste ligipääsu internetile ning seda, mida nad seal teevad, samuti nende internetiga seotud hoiakuid ja oskusi. Kahte viimast omadust võib nimetada vahendavateks muutujateks, sest neid mõjutavad sotsiodemograafilised faktorid ning need omakorda omavad mõju riskidele ja võimalustele. Vahendavateks muutujateks on veel ka lapsevanemad, õpetajad, sõbrad. Nende tegevus ja hoiakud mõjutavad last ning seda, kuidas laps tajub erinevaid riske ja võimalusi.

Peamiseks laste online-kogemust mõjutavateks kontekstipõhisteks muutujateks on nn rahvuslikud või makro-ühiskondlikud faktorid nagu meediakeskkond, infotehnoloogiate regulatsioon, ühiskondlikud hoiakud laste hariduse, lapsepõlve ja tehnoloogiate suhtes ning kehtiv haridussüsteem.

Joonis 1. Uurimistasandite struktuur (Hasebrink et al 2008: 7)

Jooniselt 1 võib näha, et uurijad eristavad kahte tasandit, esiteks individuaalne tasand (lapsekeskne) ning teiseks makro-ühiskondlikku tasandit, kus vaadeldakse ja võrreldakse riike.

Võimaldamaks laste internetikasutuse riskide ja ohtude süstemaatilist uurimist on uurijad loonud raamistiku (Joonis 2). Et anda selgem ülevaade, millised tingimused peavad eksisteerima ning millised faktorid on olulised riskide või võimaluste tekkimisel, toon siinkohal selle ära koos selgitustega.

Mudeli üheks teljeks on internetikeskkonna eesmärk ehk iseloom ning teisel teljel on kirjeldatud lapse roll antud keskkonnas. Kuna antud töö fookuses on vaadelda online-riske, siis toon siin ära *EU Kids Online* uurijate poolt koostatud riskide mudeli. Samadel

põhimõtetele on koostatud ka võimaluste mudel *EU Kids Online* projekti 3. raportis² leheküljel 10.

Joonis on koostatud põhimõttel, et internetikeskkonna riskid ja võimalused viitavad negatiivsetele ja positiivsetele kogemustele, mida laps tõenäoliselt mingist tegevusest või keskkonnast saab. Need kogemused on sõltuvad kommunikaatoritest; sisust või teenustest mida kommunikaatorid vahendavad ning kasutajast endast. Antud mudeli vältimatuteks osadeks on ka ligipääs ning kasutus.

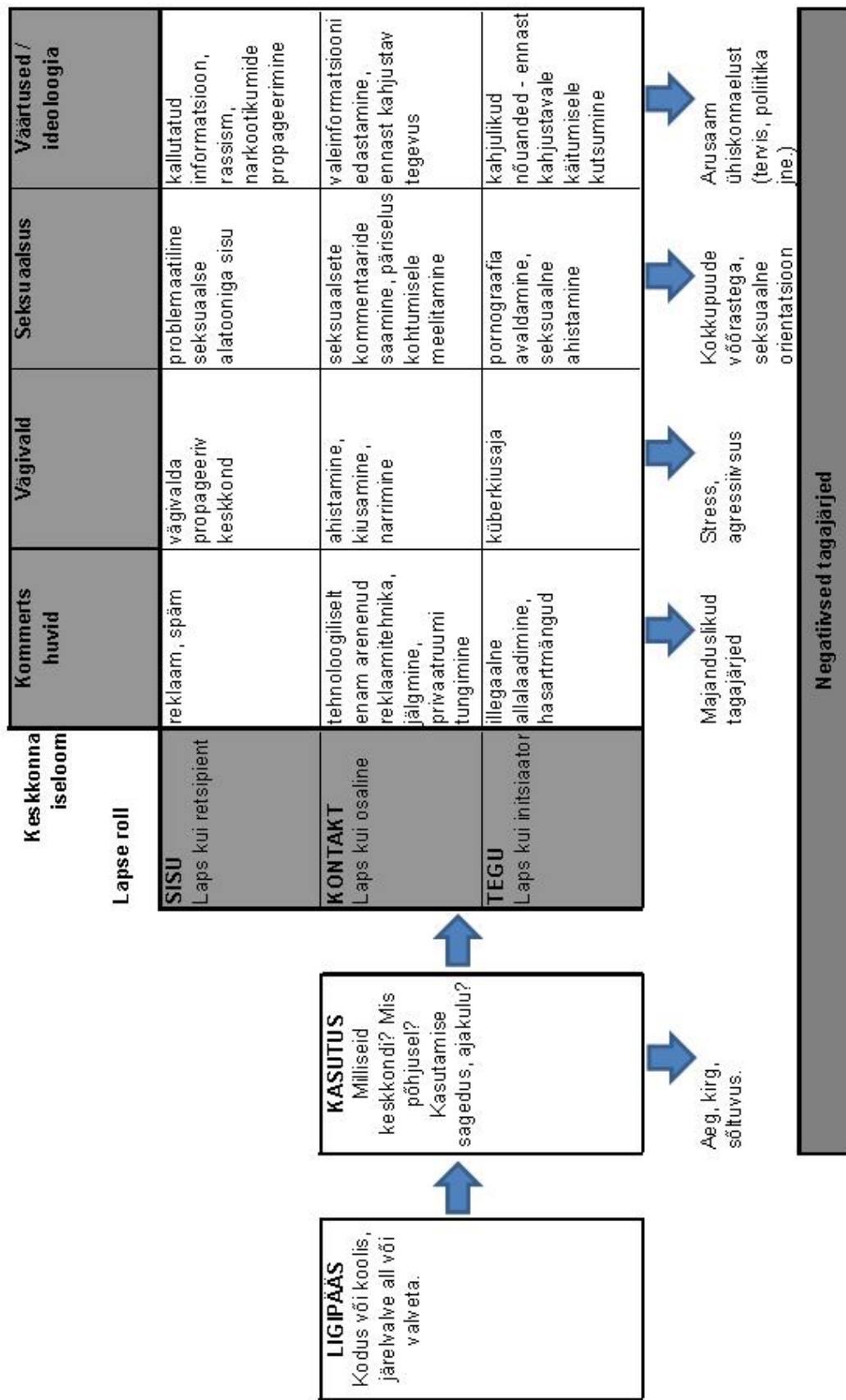
Ligipääsu iseenesest ei saa liigitada ei riskiks ega ka võimaluseks, küll on ta aga vajalik tingimus ükskõik millise kogemuse saamiseks. Ligipääs varieerub vastavalt sellele, kus ja millal laps internetti kasutab, kas ta teeb seda täiskasvanu järelevalve all või üksinda, kas ta on kodus või sõbra juures jne.

Kui kõne all on *online*-riskid, siis on internetikasutuse iseloom määrava tähtsusega. Mida osavamad lapsed on erinevate infotehnoloogiate kasutamisel, seda enam nad kasutavad teatud kindlaid teenuseid ning seda suuremad on võimalused kogeda midagi negatiivset või positiivset.

Alloleval joonisel on vertikaalsel teljel lapse osalus *online*-keskkonnas jagatud kolmeks:

- laps kui retsipient (sisu vastuvõtja)
- laps kui osaline (suhtleja)
- laps kui tegutseja (sisulooja, isikliku suhtluse algataja)

² Raport asub aadressil: Eukidsonline.net (vaadatud 5. mai 2009)

Joonis 2. Risk kui ligipääsu, kasutuse, lapse rolli ja online-keskkonna iseloomu omavaheliste seoste põhjustatud negatiivne tagajärg (Hasebrink et al 2008: 7)

Horisontaalsel teljel on toodud neli peamist riskide tüüpi, mis ohustavad laste heaolu ning arengut – kommertslik, agressiivne, seksuaalne ning väärtushinnangute ohustamine.

Mudeli alumises osas on ära toodud negatiivsed tagajärjed, mis võivad järgneda. Lisaks tuleb eraldi silmas pidada, et ka ligipääsu ning kasutusega on seotud riskid, mis on ülejäänud tingimustest sõltumatud. Näiteks võivad aeganõudvad internetimängud ehk sõltuvus olla internetikasutuse negatiivseks tagajärjeks.

Kõnealuselt jooniselt nähtub, et uurimisvaldkond on väga lai. Kuigi laste internetikasutusega seonduvatest riskidest räägitakse avalikkuses aina enam, on mitmeid sellega seotud aspekte Euroopas veel väga vähe uuritud. Enam on uuritud agressiivsuse ja seksuaalsusega seotud kogemusi, vähem tähelepanu on pööratud internetireklaami ning väärtushinnangute mõjutamisega seotud ohtudele. Võrreldes Eestis seni läbiviidud uuringute andmeid ülejäänud Euroopas läbiviidud uuringutega laste internetiohutuse teemal, liigitub Eesti laste internetikasutuse ning online-riskide kogemise osas kõrge riskiga maade hulka (Hasebrink et al 2008: 31)

Jättes kõrvale väheuuritud reklaami ja väärtushinnangutega seotud riskid, saab ülejäänud reastada nende kogemise alusel järgnevalt (uuringus olid hõlmatud Euroopa Liidu liikmesriikide lapsed ja noored vanuses 6-19; vanusegrupid riigiti erinevad): (Hasebrink et al 2008: 31)

1. Isikliku informatsiooni jagamine – kõige levinum risk, sellega on kokku puutunud ligikaudu pooled internetti kasutavad noored
2. Pornograafilise sisuga lehtedele sattumine – Euroopas keskmiselt neljal lapsel 10st on olnud kokkupuude
3. vägivaldse või vihkamist propageeriva sisuga lehtedele sattumine – ligikaudu kolmandik lastest on sellega kokku puutunud

Nendele järgnevad küberkiusamine, mittesoovitud seksuaalsed kommentaarid ning võõrastega päriselus kohtumine.

Raporti autorite sõnul vajavad kõrge riskiga maad nagu Eesti tungivalt teadlikkuse tõstmist. Aina uute *online*-tegevuste lisandumisega tekivad uued ahvatlevad võimalused, kuid nendega kaasnevad ka riskid, seega ei ole tegemist valdkonnaga, mis aja jooksul minetaks oma olulisust. (Hasebrink et al 2008: 32)

Tähelepanuväärne on see, et mida enam võimalusi kogevad lapsed ja noored internetis, seda suurem tõenäosus on, et nad puutuvad kokku ka erinevate riskidega. Sarnane korrelatsioon toimub ka vastupidises situatsioonis – riskide vähendamisega vähenevad ühtlasi ka võimalused (Hasebrink et al 2008: 32) Siiani ei ole suudetud leida mooduseid, kuidas saaks suurendada võimalusi ilma, et riskid suureneks. Samas eksisteerib võimalus, et väheste võimalustega eksisteerib siiski üsna kõrge riskitase.

2.4 Lapsed ja *online*-riskid

Kasutades interneti mitmekesiseid võimalusi, puutuvad lapsed ühtlasi kokku ka mitmete riskidega. Kui esimeses peatükis oli toodud näiteid selle kohta, et täiskasvanute hirm laste internetikasutuse osas on sageli põhjendamatu ning tugineb ilma teadusliku aluseta müütidele, siis mitmedki täiskasvanute hirmud on põhjendatavad ka uurimistulemustega. Sageli muutub mingi risk kaalukamaks ka seetõttu, et laps ise ei taju seda riskina vaid näeb üksnes tehnoloogia positiivseid külgi. Seetõttu on erinevate ohtude kirjeldamise juures oluline tähele panna, kuivõrd lapsi mingid täiskasvanute hinnangul potentsiaalselt ohtlikud situatsioonid häirivad.

Noorema põlvkonna maailmataju on erinev vanema generatsiooni omast ja mitmedki seni kehtinud definitsioonid võivad laste jaoks tähendada juba hoopis midagi muud.

Livingstone'i (2003) sõnul on avalikkuse silmis suurimaks ohuallikaks ebasoovitav seksuaalne kontakt. 2000. aastal Suurbritannias läbiviidud uuringu andmed kinnitavad, et 60% internetti kasutavatest 12-17 aastastest lastest on saanud seal võõrastelt sõnumeid. Ligi kolmandik inglise lastest on valmis jagama oma kodust aadressi ja 14 protsenti oma meiliaadressi. Samal ajal näitab statistika, et seksuaalse alatooniga kontaktiotsimine interneti

teel kasvab nii USAs kui UKs. Põhiliseks riskigrupiks peetakse 13-17aastaseid tüdrukuid. (Livingstone 2003: 153- 154)

Veelgi riskantsemaks muudab antud asjaolu see, et noored on ise äärmiselt huvitatud enese representeerimisest. *MySpace*, *Bebo*, *Facebook* jms tunduvad nende jaoks äärmiselt põnevad. Nendes keskkondades kujundatakse oma identiteeti ning noortel pole sellist privaatsusetunnetust nagu eelmisel põlvkonnal. Sellised sotsiaalvõrgustikud pakuvad palju põnevaid võimalusi – päevikupidamine, piltide ülesriputamise jne – mis annab kõigile huvilistele võimaluse iga noore kohta rohkem teada saada ja kontakti astuda. (Livingstone 2008: 394)

Samas väidab enamus noortest, et nad on privaatsuse riskidest teadlikud ja et nad jagavad ainult informatsiooni, mida nad ei häbene. Neil on lihtsalt privaatsusest teistsugune arusaam, kui nende vanematel. Livingstone viitab siinkohal Steini ja Sinha privaatsuse definitsioonile, mis ütleb, et „*privaatsus on indiviidide õigus nautida autonoomsust, olla rahule jäetud ja määratleda, kas ja kuidas teistele enda kohta informatsiooni avaldatakse*“. See definitsioon kõrvaldab näilise paradoksi, mis tekib, kui selgub, et ka „*MySpace*“-põlvkond muretseb oma privaatsuse pärast. Nad tahavad ise otsustada, mida ja kellele avaldada ja nende jaoks võib sõna „sõber“ tähendada ka internetituttavat, kellega nad päriselus kohtunud pole. Ometi on nad valmis nende tuttavate või sõpradega jagama oma elu ja mõtteid, samas kui nad ei ole valmis neid mõtteid, fotosid jms jagama oma vanematega. Need nn sõbrad on noorte jaoks klassifitseeritud ning isiklikku infot ei avaldata valimatult. (Livingstone 2008: 394)

Seega saame sellisel puhul rääkida põhimõttelistest erinevustest noorema ja vanema põlvkonna vahel, sest laste ja nende vanemate määratlus selle kohta, mis on privaatsus, on täiesti erinev.

Siiski on palju ka neid interneti aspekte, mis lastele endile sarnaselt nende vanematega muret valmistavad. Paljud vanemad peavad tõsiseks ohuks internetis leiduvat pornograafilist materjali, samas näitavad uuringud siiski, et nad ei ole suutnud luua oma lastega piisavalt usalduslikku õhkkonda ning lapsed ei pöördu nende poole kohates internetis ebasoovitavat sisu. *Kids.net* korraldatud küsitluse põhjal on veerand 7-16aastastest lastest tundnud ennast halvasti ja kogunud hirmu ning muret internetis kohatud materjali tõttu, siiski rääkisid oma

vanematega sellest väga vähesed. Samuti arutletakse vanematega väga vähe reklaamide mõju üle, mis noortele väga tugevat survet avaldavad. (Livingstone 2003: 154)

Uuringud näitavad ka, et väga paljud lapsed ja täiskasvanud on internetis kokku puutunud ebasobiva sisuga ning et enamasti puudub mõlemil oskus, kuidas toime tulla emotsionaalse stressiga. Ka puuduvad lapsevanematel oskused ja teadmised, kuidas ohtu ära tunda, mismoodi sekkuda ja aidata. (Millwood-Hargrave & Livingstone 2006: 13)

Vajadust arendada tugivõrgustikku lapsevanematele rõhutab ka Isakannu. Selle olulisust näitab ilmekalt fakt, et kui 67% küberkiusamise ohvriks langenud noortest olid seda negatiivset kogemust jaganud sõbraga, siis mitte keegi ei olnud juhtunust rääkinud pereliikmele või õpetajale. (Isakannu 2007: 34)

Üks Eestis vähestest laste internetikäitumist kajastavatest uuringutest on läbi viidud Turu-uuringute AS poolt 2006. aastal. Uuringust „Lapsed ja internet“ nähtub, et Eesti lapsed vanuses 6-14 peavad peamiseks interneti riskiks sealt arvutisse tulevaid viiruseid (91%) ning ise ennast alla laadivaid programme (*adware*), mis võivad arvutit kahjustada (88%). Siiski pidas enamus lapsi ohtlikuks ka enda isikliku info jagamist (88%) ning võõrastega rääkimist (79%). (*Lapsed ja internet* 2006: 7)

Samas peavad lapsed internetti heaks kohaks kus tutvusi sobitada ning uusi sõpru leida. Ligikaudu 2/3 lastest leiab, et internet on lahe koht, kust sõpru leida ning et nende sõpradega võib ka hiljem päriselus kohtuda.

„Lapsed ja internet“ uuringu andmetel saavad lapsed informatsiooni selle kohta, kuidas tuleks internetis käituda ja mis on turvaline, oma vanemate käest (56%). Paraku ütleb keskmiselt 1 laps 10-st, et keegi ei ole kunagi nendega internetiohutuse teemadel suhelnud. Vanemate vähest aktiivsust oma lastele internetiohutusest rääkimisel kajastab ka Isakannu. Ta kirjutab, et enam kui pooled noored ei ole oma vanematega mitte kunagi vestelnud internetis valitsevate ohtude ja nendest hoidumise teemal. (Isakannu 2007: 36)

Isakannu pakub üheks võimalikuks põhjuseks ka mitmete teoreetikute (Tapscott 1998, Prensky 2001) poolt välja toodud tõsiasja, et sageli ületavad laste interneti- ja arvutialased oskused nende vanemate omi, mistõttu vanemad lihtsalt ei oska oma lastele abi anda.

Murettekitav on uuringust „Lapsed ja internet“ välja tulnud fakt, et kiusamise ja norimisega internetis on kokku puutunud ligikaudu 1/3 lastest ning sageli või mõnikord kogeb kiusamist ja norimist 13% lastest.

2.5 Lapsevanemate teadlikkus ja hoiakud

Olukorras, kus lapsed on sageli oma vanematest osavamad tehnoloogiate käsitlemisel ning võimaluste kasutamisel, seisavad lapsevanemad silmitsi võrdlemisi keerulise väljakutsega. Nad peavad suutma kaitsta oma lapsi asjade eest, millest neil tõenäoliselt on puudulikud teadmised. Samuti puuduvad neil oskused, mis võimaldaks laste probleeme ära tunda ja neisse sekkuda.

Flash Eurobarometer 248 2008. aasta raporti andmetel muretsevad uuringus osalenud 27 Euroopa Liidu liikmesriigi lapsevanemad interneti riskidest rääkides kõige enam selle pärast, et nende lapsed võiks internetis sattuda seksuaalset või vägivaldset sisu presenteerivatele lehtedele. Kaks kolmandikku küsitletud vanematest on selle üle kas mures või väga mures. Pisut vähem muretsetakse selle üle, et lapsed võiksid internetis sattuda enesetappu, anoreksiat või enese kahjustamist propageerivale sisule. Siiski on ka selle üle muret tundvaid vanemaid ligikaudu 55%. Potentsiaalseks probleemiks peavad lapsevanemad ka netiflirtit (*grooming*) (60%) ning küberkiusamist (54%). Vähem ollakse hirmul selle üle, et laps võiks internetis enda kohta isiklikku teavet avaldada (muret tunneb ¼ vanematest). (Hasebrink et al 2008: 22) Sama uuringu andmetel on kõige murelikumad Prantsusmaa lapsevanemad, nende hulgas oli iga ülalnimetatud potentsiaalse riski puhul vähemalt 2/3 neid, kes olid antud ohu pärast kas mures või väga mures. (Hasebrink et al 2008: 23)

Kõige rohkem kipuvad interneti riske probleemseks pidama need vanemad, kes ise internetti ei kasuta, kuid kelle lapsed seda teevad. See on seletatav vanemate väheste teadmiste ja pädevusega – tegu on valdkonnaga mille üle vanemal puudub kontroll ning milles ta ei oska oma last aidata. Lapsevanemad, kes ise on pidevad internetikasutajad ning orienteeruvad *online*-keskkonnas hästi, ei tunne võimalike ohtude pärast eriti muret.

Lapsevanemate teadlikkus oma laste probleemidest seoses internetiga on suuresti sõltuv sellest, kui palju lapsed oma probleemidega vanemate poole pöörduvad. Paraku pöörduakse enamasti vanemate poole kas mõne tehnilise probleemiga või siis, kui laps on jäänud hätta info otsimisega internetist. Ülejäänud olulisemad, lapse heaolu otseselt ohustavad riskid jäävad sageli vanematele teadmata. Vaid väga vähesed vanemad ütlevad, et nende laps on nende poole pöördunud, sest keegi võõras on püüdnud *online*-keskkonnas ühendust võtta (4%), neid on ahistatud (4%), kiusatud (3%) või nad on näinud vägivaldse või pornograafilise sisuga lehti (4%). (Hasebrink et al 2008: 29)

Mure oma laste internetikasutuse pärast on omane ka eestlastele. 2008. aasta „Mina.Maailm.Meedia“ uuringust selgub, et mure laste internetikasutuse ning selle üle, mida nad seal teevad, on erinevate võimalike info- ja tarbimisühiskonnaga seotud võimalike hirmude seas üsna pingerea tipus, olles samal tasemel kartusega, et noorte elus on tähtsal kohal peod ja alkoholi tarbimine. Noorte pidutsemise ning alkoholitarbimise murega samaväärne on lapsevanemate hirm, et lapsed kohtuvad internetis võõraste täiskasvanutega (68%), sellele järgnevad mure selle üle, et lapsed ja noored vaatavad internetist pornot (66%) ning ka, et lapsed ja noored veedavad tänapäeval liigselt aega internetis ja arvutimänge mängides (60%). (Kalmus et al 2008: 122)

Erinevatest interneti riskidest rääkides tunnevad Eesti lapsevanemad enam muret seksuaalse või vägivaldse sisu(67%) ning netiflirdi üle (68%). Erilise ohuna ei taju lapsevanemad seda, et laps võiks saada infot ennast kahjustava käitumise kohta (33%) või et neid kiusatakse internetis (33%). (Hasebrink et al 2008: 26)

Kui üldiste lapsevanemate murede hulgas on mure internetiriskide pärast Eesti lapsevanemate seas üsna kõrgel kohal, siis Euroopa Liidu kontekstis on meie lapsevanemad üsna muretud. Kui näiteks muret selle üle, et nende lapsed võiks sattuda netiflirdi ohvriks, tunneb Euroopa Liidus keskmiselt 60% vanematest, siis vaid 39% Eesti vanematest peab seda murettekitavaks. Veelgi vähem probleemseks peavad Eesti lapsevanemad seda, et nende last võidakse internetis kiusata – see valmistab muret kolmandikule vanemaist, samas kui Euroopa Liidu keskmine näitaja on 54%. Tervelt 37% Eesti laste vanematest ei pea seda tõsiseltvõetavaks probleemiks ja ei muretse üldse. (Hasebrink et al 2008: 26)

Võrdluseks võib siia tuua Prantsusmaa, kus 83% lapsevanematest on mures selle üle, et nende last võidakse internetis kiusata.

Sama trend on ka teiste vanematele muret valmistavate internetiriskide osas. Eesti vanemad muretsevad vähem nii privaatse info avaldamise üle (34% versus Euroopa Liidu keskmine 47%) , selle üle, et liigne arvutikasutus võib nende lapse ülejäänud eakaaslastest isoleerida (33% versus Euroopa Liidu keskmine 53%), et laps saab infot ennastkahjustava käitumise kohta (33% versus Euroopa Liidu keskmine 55%), et ta satub pornograafilisele või vägivaldsele sisule (48% versus Euroopa Liidu keskmine 65%). (Hasebrink et al 2008: 28)

2.6 Vanemate järelvalve ja kasutatavad piirangud

Vanemad kasutavad paljusid vahendeid selleks, et reguleerida seda, mida ja millal nende lapsed internetis teevad. Strateegiaid on erinevaid, kasutusel on nii reeglid ja piirangud, oma seisukohtade vahendamine erinevate interneti tegevuste suhtes, interneti kasutamine koos lastega jne. Oma seisukohtade vahendamine (*mediation* i.k.) võib olla nii positiivne (seletamine, arutlemine) kui ka negatiivne (kritisatsioon). Terminit „vahendamine“ on varem laialdaselt kasutatud televiisorivaatamise vanemliku regulatsiooni puhul.

Televiisiooni puhul jagatakse vanemlikku vahendamist üldiselt kolme rühma: aktiivne vahendamine, keelav ja käskiv vahendamine ning kaaskasutatav vahendamine (*co-using* i.k.). Esimene neist hõlmab meediast rääkimist (nii positiivsel kui negatiivsel toonil) ajal, mil laps parajasti meediaga tegeleb (kuulab, vaatab). Teine, piirav vahendamine (keelav ja käskiv), tähendab reeglite kehtestamist, mis piiravad meediumi kasutamist näiteks aja-, koha- või kontekstipõhiselt. Kaaskasutamine ehk koos vaatamine tähendab, et vanem on kohal, kui laps meediumiga tegeleb ja jagab tema kogemust, kuid ei kommenteeri selle sisu või potentsiaalselt mõju. Põhimõtteliselt saab sarnast mudelit rakendada ka internetikasutuse piirangute analüüsil, kuid mitte nii edukalt (arvutis tegutseb laps sageli mitmel lehel korraga, ekraan on enamasti palju väiksem jne). (Livingstone & Helsper 2008: 583)

Rääkides internetikasutusest, on lastevanemate poolt kasutatavad järelvalvemehhanismid siiski oluliselt erinevad vanemlikest vahendamismoodustest, millest saame rääkida televiisiooni puhul. Ligikaudu kolmveerand Euroopa Liidu riikide lapsevanematest ütleb, et peamiselt kasutavad nad oma laste suunamiseks ja õpetamiseks lapsega vestlemist. Pisut vähem vanemaid ütleb, et nad teadlikult viibivad läheduses, kui nende laps kasutab internetti

(61%). Võrdlemisi palju kasutatakse ka hilisemat otsest kontrolli – 43% vanematest tunnistab, et nad kontrollivad hiljem veebilehitseja statistikast, milliseid lehti nende lapsed on külastanud. Veel kasutavad lapsevanemad oma laste järelvalveks sotsiaalvõrgustike kontrollimist (30%), aktiivset vahendamist ehk vanem kasutab lapsega arvutit koos (36%) ning lapse e-mailide ja MSNi konto kontrollimist (24%). (Hasebrink et al 2008: 33)

Kui internetikasutuse poolest on nii Eesti lapsed kui ka nende vanemad Euroopas esiviisikus, siis vanematepoolse kontrolli ja järelvalve osas oleme me paraku ühed mahajäänud. Vaid pooled lapsevanemad tunnistavad, et nad räägivad oma lastega internetiteemadel. Võrdluseks olgu siinkohal Euroopa keskmine - 74%. Kõige enam suhtlevad oma lastega interneti teemadel Suurbritannia lapsevanemad – 87% vanematest ütlevad, et nad teevad seda alati või väga sageli. Eestist tagapool paikneb selles pingereas veel vaid Tšehhi (47%). (Hasebrink et al 2008: 34)

Ka ei kipu Eesti vanemad teadlikult arvuti läheduses viibima, kui nende laps arvutit kasutab. Vaid veerand vanematest ütleb, et nad teevad seda alati või sageli. Enam kui kolmandiku vanemate sõnul ei tee nad seda mitte kunagi. Siinkohal olgu jällegi võrdluseks toodud ka antud järelvalveliiki kõige enam kasutavad Iirimaa vanemad, kellest 79% ütleb, et nad viibivad läheduses. (Hasebrink et al 2008: 35)

Aktiivset vahendamist ei kasuta Eesti lapsevanemad praktiliselt üldse, olles selle näitaja poolest Euroopas viimased. 60% Eesti vanematest tunistab, et nad ei istu mitte kunagi oma lastega koos arvuti juures ning vaid 14% vanematest ütleb, et nad teevad seda. (Hasebrink et al 2008:35)

Eesti vanematele ei ole omased ka otsesed kontrollimehhanismid nagu veebilehitseja statistika kontrollimine (57% ei tee seda mitte kunagi versus Portugali vanemad, kellest 60% teeb seda pidevalt), sotsiaalvõrgustike kontrollimine (17% teevad seda) ning e-maili või MSNi ajaloo kontrollimine (11% kontrollib). (Hasebrink et al 2008: 36)

Peale järelvalve ja kontrolli on laste internetikasutuse reguleerimiseks võimalik kehtestada ka reegleid ja piiranguid. Need võivad olla nii suusõnalised kui tehnoloogilised vahendid. Ligikaudu neljandik vanemaid ei kasuta oma laste internetikasutuse piiramiseks mingeid reegleid, vaid ütleb, et üldiselt on lastele kõik lubatud. Kõige sagedamini nimetasid *Flash Eurobarometer 248* uuringus osalenud Euroopa Liidu vanemad keelatud tegevusena konto

loomist suhtlusvõrgustikus (43%). Ülejäänud tegevusi keelatakse oluliselt vähem – 17% vanematest ei luba lastel alla laadida ja mängida arvutimänge, 17% ei luba lastel internetist midagi osta, 14% jälgib rangelt lapse internetikasutuse ajalimiiti, 9% ei luba kasutada jututubasid jne. (Hasebrink et al 2008: 38)

Siiski selgub uuringust, et kuigi vanemad ei oska spontaanselt nimetada väga palju reegleid oma laste internetikasutuse kohta, siis kui nimetada konkreetseid tegevusi ja küsida, kas nende osas on kehtestatud mingid reeglid, ütlevad paljud vanemad, et just need tegevused on lastele keelatud. Näiteks väidab 92% vanematest, et nende lastel ei ole internetis lubatud avaldada isiklikku informatsiooni, 83% ütleb, et lapsed ei tohi rääkida võõrastega *online*-keskkonnas, 79% ütleb, et neil on kehtestatud piirangud internetikasutuse aja suhtes.

Kui keskmiselt ei kasuta Euroopas ligikaudu neljandik vanemaid mingeid piiranguid laste internetikasutuses, siis taaskord on Eesti vanemad oluliselt leebemad – ligi pooled vanemad ütlevad, et nende peres ei eksisteeri mingeid kindlaid reegleid laste internetikasutusele. (Hasebrink et al 2008: 39)

2.7 Laste internetikasutuse uurimise probleematika

Kõige nooremate internetikasutajate osakaal on viimastel aastatel märgatavalt tõusnud ning seoses sellega ka vajadus uuringute järele interneti riskide vallas. Kui pornograafilise ja ebasoovitava sisu, laste privaatsuse häirimise ning küberkiusamise osas on võrreldavad andmed olemas, siis väga vähe on uuritud reklaami ja kommertseesmärkidega seotud riskide esinemist. Samuti on väga vähe andmeid erinevate väärtushinnangute mõjutamisest. Praktiliselt puuduvad uuringud, mis kajastaks laste ennastkahjustavat käitumist (enese löikumine, anoreksia, suitsiidid).

Kahtlemata on tegu äärmiselt delikaatsete teemadega, mille uurimine ei ole lihtne. Siiski on vajadus laste hoiakuid ja väärtushinnanguid puudutavate teadmiste järele suur.

Praktikas kasutatakse lapsi puudutavate delikaatsete teemade uurimisel sageli täiskasvanuid kui usaldusväärseid allikaid. Sellisel puhul on vähem eetilisi aspekte mida silmas pidada, värbamine on märgatavalt lihtsam jne (Lobe et al 2008: 55).

Lobe jt viitavad ka mitmete uurijate poolt tehtud veale, kus laste internetitarbimist ei uurita otse lastelt, vaid küsitletakse hoopis lapsevanemaid. Uuringud on näidanud, et enamus noori ei julge või ei taha oma vanematega mitmeidki oma elu puudutavaid seiku jagada ja nii on tulemused paratamatult kallutatud. (Livingstone 2003: 158)

Täiskasvanute levinud nägemus lapsepõlvest kui õnnelikust ajast, kus lapsi on veel võimalik eemal hoida kõigist täiskasvanute maailmale omastest pahedest nagu seks, vägivald, reklaam, teevad uurijate töö raskeks, eriti kui kõne all on interneti riskide uurimine (Lobe et al 2008: 55). Et mitte minna vastuollu nii lapsevanema kui ka lapse privaatsuse ja vaba tahtega on sotsiaalteadlased välja töötanud selles valdkonnas nn. hea tava praktikad, mis peaksid olema iga lapsi uuriva teadlase töö aluseks.

Kahtlemata peab uuringus osalemiseks olema nii lapse kui ka tema vanema luba, samuti peab uurija suutma garanteerida, et laps saab aru, mis teemat käsitletakse ning et tal on võimalus igal hetkel koostööst loobuda, kui ta ennast mugavalt ei tunne. Eriti oluline on see uuringute puhul, mis puudutavad selliseid delikaatseid aspekte nagu online riskid, seksuaalsus, täiskasvanute poolt mitte heaks kiidetud tegevused jm. Eetiline on sellisel puhul pakkuda anonüümsust ning konfidentsiaalsust, mis aga võib problemaatiliseks kujuneda, kui näiteks uuringus osalenud lapse vanem soovib informatsiooni oma lapse tulemuste kohta. (Lobe et al 2008: 63) Siinkohal on eelnevad kokkulepped ning lapse informeeritus eetilise aspektist määrava tähtsusega. Erilist tähelepanu tuleb pöörata ka materjalidele, mis võivad hiljem abiks olla konkreetsete uuringus osalenud laste identifitseerimisel (fotod, kooli nimi jm). (Lobe et al 2008: 63)

Uuringu läbiviimisel kehtib nii täiskasvanute kui ka laste puhul see, et tuttavas miljöös tuntakse ennast mugavalt, mistõttu on parema tulemuse saamiseks hea kohtuda lapsega tema tavapärasest keskkonnast.

Intervjuu strateegiatena soovitavad teadlased kasutada visuaalseid abivahendeid aitamaks lapsel meenutada talle tuttavaid teemasid, küsima nn „avatud“ küsimusi ning kasutama

lapsepäraseid väljendeid ning oluline on ka mõista anda, et „ma ei tea“ vastus on piisav (et vältida vastuste mõjutamist).

Lastepäraseid väljendid ehk lastele omane keelekasutus on meediauuringute puhul äärmiselt oluline. Tuleb meeles pidada, et lastel on sageli meediaga seotud nähtuste kirjeldamiseks täiskasvanutest erinevad väljendid ning uuringus täpsete tulemuste saavutamiseks on oluline neid väljendeid mõista. (Lobe et al 2008: 56) Samuti tuleb laste internetikasutust uurides arvesse võtta, et lapsed ja täiskasvanud võivad riskideks pidada hoopis erinevaid asju. Kui uuringutes on lapsed väljendanud interneti peamiste riskiallikatena küberkiusamist, viiruseid, spämmi, siis täiskasvanud peavad riskidest rääkides silmas eelkõige pornograafiat, vägivalda, pedofiiliat ning rassismi pakkuvat sisu internetis (Lobe et al 2008: 56). Seega võib intervjuu kava, kus on riskide kirjeldamisel kasutatud täiskasvanute poolt kokkulepitud klassifikatsiooni, osutada lapse intervjuueerimisel kasutuks, kuna laps ei taju riske täiskasvanuga samaväärselt.

Kõigi ülalkirjeldatud momentide olulisus tuli selgelt ilmsiks ka käesoleva töö raames läbiviidud uuringu puhul (vt alapeatükk 5.2).

2.8 Uurimisküsimused

Bakalaureusetöö teise osa eesmärgiks on uurida 9-12 aastaste laste teadlikkust interneti riskide osas. Teadlikkuse all pean siinkohal silmas seda, milliseid riske lapsed üldse teavad, kuivõrd probleemseks nad erinevaid riske enda jaoks peavad, milliste interneti riskidega on ise kokku puutunud, kas lastel on tugi, kelle poole probleemide korral pöörduda ning kas ja kui sageli nad seda kasutavad. Lähtuvalt töö eesmärgist püstitasin järgnevad uurimisküsimused:

1. Milliseid interneti riske 9-12 aastased lapsed enda jaoks probleemseks tajuvad?
2. Milliste riskidega on lapsed ise kokku puutunud?
3. Kust saavad lapsed infot erinevate riskide kohta?
4. Kuivõrd tajuvad 9-12 aastased lapsed vanemate järelevalvet ja suunamist?
5. Kelle poole nad pöörduvad, kui tekib mõni probleem või mure, millest ise jagu ei saa?
6. Kui professionaalse nõuandjana tajutakse lapsevanemat?

3. METOODIKA JA VALIM

3.1 Meetod

9-12 aastased lapsed on Eestis internetikasutuse osas kõige vähem uuritud vanusegrupp, samas on nemad mitmetes aspektides võimalike riskide poolt kõige enam ohustatud (väga kõrge internetikasutus, ligipääs, vähene kontroll jm). Seni Eesti läbiviidud uuringutes on noorimaks vaadeldavaks vanusegrupiks enamasti olnud kas 15-19 aastased („Mina.Maailm.Meedia“ 2002, 2005, 2008) või siis 11-18 aastased („Noored ja meedia“ 2005; „Noored ja internet“ 2007), ühes uuringus („Lapsed ja internet“, Turu-uuringute AS 2006) ka 6-14-aastased. Kõikide nimetatud uuringute puhul on tegu olnud ankeetküsitlustega.

Käesoleva töö puhul on uurimismeetodina kasutatud kvalitatiivset meetodit – süvaintervjuud ning vähesel määral ka vaatlust. Noorima vanusegrupi internetikasutajate puhul vajavad esmajärjekorras kaardistamist nende teadmised interneti võimaluste ja riskide kohta ning see, kas ja milliste probleemidega online-keskkonnas kokku puututakse. Sellest lähtuvalt valitigi andmekogumise meetodiks süvaintervjuu, mis võimaldab kõige paremini uurida laste harjumusi, teadmisi valdkonnast ning uskumusi. Intervjuu kava koostamisel on arvesse võetud *EU Kids Online* riskide ja võimaluste klassifikatsiooni, samuti teiste maade kogemust sarnaste teemade käsitlemisel. Lähtuvalt püstitatud uurimisküsimustest koosnes süvaintervjuu kava 6 blokist.

Uurimisküsimustele täiendavalt olid esimese bloki küsimused teemasse sissejuhatavad, keskendudes lapse internetikasutuse ajale ning kohale, samuti erinevatele võimalustele, mida laps internetis kasutab. Teine blokk küsimusi puudutas laste teadlikkust interneti riskidest ning nende arusaama võimalikest tagajärgedest riskidega kokkupuutumisel. Kolmandas blokis uuriti lastelt milliste riskidega nad ise on kokku puutunud ning neljandas seda, kust nad saavad infot erinevate riskide kohta. Viiendas küsimusteblokis olid küsimused vanematepoolse järelvalve kohta ja kuuendas blokis uuriti, milliste teemade puhul vajatakse vanemate abi ning kui sageli laps vanema poole murega pöördub.

Intervjuu kava on toodud lisas nr 1, intervjuude transkriptsioonid lisas nr 2.

3.2 Valim

Uuringu sihtrühmaks on 9-12 aastased lapsed. Planeeritud valimi suurus oli 10 last, neist 5 vanusevahemikus 9-10aastased ning 5 last vanuses 11-12 eluaastat. Tegelikuks intervjueritud laste hulgaks kujunes 11, kuna töö käigus nägin, et mitmikintervjuu puhul oli lastega saavutatud kontakt parem ning see võimaldas teemasid avameelsemalt käsitleda. Seetõttu kujunes ühe intervjueritava grupi suuruseks 4 last. Kokku viisin intervjuud läbi 6 korral – kahel juhul kahe tüdrukuga korraga, ühel juhul olid intervjueritavateks 4 poissi ning ülejäänud lapsed küsitlesin ühekaupa. Valimi koostasid tutvusringkonna lastest (3 last) ning värbamise teel ühest Tallinna gümnaasiumist (8 last). Värbamiseks palusin ühte kooli õpetajat küsida sobivas vanuses poistelt ja tüdrukutelt, kas nad oleksid nõus uuringus osalema. Valimisse sattusid kõik lapsed, kelle käest ta esimesena küsis, sest kõik olid koheselt nõus. Seejärel saatsin nõusoleku andnud laste vanematele kirjad ning viisin läbi intervjuud. Kokku intervjuerisin kolme 9-aastast last, ühte 10-aastast last, kahte 11-aastast last ning viite 12-aastast last.

4. TULEMUSED

Järgnevalt on intervjuude tulemused kokku võetud uurimisküsimuste lõikes. Esimesena kokkuvõtte sissejuhatavatest küsimustest, mis annab ülevaate sellest, kui palju intervjueeritud noored arvutit kasutavad ja mida nad seal põhiliselt teevad.

Võib öelda, et internetikasutus on valdav. Kõik lapsed kasutavad arvutit ja internetti kas iga päev või vähemalt ühe-kahe päeva tagant. Suuremate laste puhul oli selge arvuti suur osakaal nende vaba aja sisustamisel. Eriti just suuremad poisid kasutavad arvutit vähemalt tund päevas, enamasti rohkem.

Küsimusele, kui sageli kasutatakse arvutit, vastati:

„Kakskendneli-seitse(naerab)“ (2. poiss 12a)

„No iga päev ikka“ (3. poiss 12a)

„Iga päev mitu tundi...no 1-2 tundi ja kui huvitav on siis...viiiis (itsitab). (4. poiss 11a)

„Päevas vähemalt korra küll. Oleneb kui kiire on.“ (5. poiss 12a)

„Mina ka iga päev...kui õpitud on, siis lähen ja olen nii kaua kui tahan.“ (6. poiss 11a)

Nooremate puhul oli näha, et ajalise määratluse küsimustele oli neil raske vastata. Kui tegu ei olnud igapäevase kasutajaga, siis seda, kas arvutit kasutatakse ülepäeviti või veel harvem, oli neil keeruline öelda.

„Nüüd käin vähem, mul on trennid. Eelmisel nädalal käisin ainult kaks korda.“ (1. tüdruk 9a.)

„Ma kah ülepäeviti vist.“ (2. tüdruk 9a)

Esimese lapse puhul selgus hiljem tema emaga vesteldes, et tüdruk kasutab siiski arvutit sagedamini kui ta ise väljendada oskas. Ema sõnul satub laps üksikute eranditega korra päeva jooksul arvutisse ikka. Ka 3. tüdruk ja 2. tüdruku (intervjueerisin mõlemat korraga) puhul jäi mulje, justkui lapsed oleks peljanud tunnistada, et nad kasutavad arvutit rohkem. Siiski on see vaid oletus.

Intervjueeritud laste seas oli nii neid, kellel oli oma isiklik arvuti oma toas kui ka neid, kes kasutasid pere ühist arvutit, mis paiknes üldkasutatavas ruumis. Vanuseliselt siinkohal erinevust välja tuua ei saa – pea kõigil vanematel poistel oli oma isiklik arvuti oma toas, samas oli oma isiklik arvuti ka 9- ja 10-aastastel tüdrukutel.

Põhiliselt kasutavad lapse arvutit mängimiseks (kõik nimetasid seda põhiliseks tegevuseks) ning ka suhtlemiseks. Noorematel on suhtluskanaliks eelkõige MSN, vanemad lapsed kasutavad interneti võimalusi juba laialdasemalt – suheldakse nii MSN-is, sotsiaalvõrgustikes (Orkut, Rate) kui ka jututubades. Veel tulid interneti kasutusalaena jutuks Youtube'is videote vaatamine; Google, kui infoallikas; mõned fotosaidid (www.fotoalbum.ee), e-post ning ka muusika ja filmide allalaadimine.

Mängitakse enamasti erinevatel lastele mõeldud veebisaitidel aga ka arvutisse installitud mängu. Samuti mängis paar last mängu võrgus (arvutisse on installitud mäng, mille keskkond asub internetis ning seal on mängijaid üle terve maailma). Nooremad kasutasid mängukohtadena ka sotsiaalvõrgustikke, kus ühe lisateenusena pakutakse online-mänge. Näiteks olid neil rate.ee keskkonnas oma konto ja nad olid vähesel määral ka teadlikud selle veebilehe pakutavatest võimalustest, kuid peamiselt kasutasid nad seda siiski mängimiseks.

„Jaa, seal on mul ka konto/.../No seal saab ka mängida, ma vahepeal mängisin seal palju, nüüd enam ei viitsi...aga seal peab oma nime registreerima, muidu ei saa mängida, siis ema tegi mulle konto.“ (1. poiss 9a)

„Ja rates mul oli konto aga emme kustutas selle ära ja ei luba minna. Aga seal on nagunii jamad mängud, mujal on palju lähedamad./.../No sinna ei saanud muidu mängima kui pidi konto tegema.“ (1. tüdruk 9a)

Rate.ee pakutavate võimalustena oskasid nad nimetada fotode üleslaadimist, sõprade leidmist ja nendega suhtlemist ning punktide kogumist.

„Oma pildi saab sinna algusesse panna/.../Seal saab nagu neid igasuguseid asju osta...kui on boonuspunktid, mul oli ükskord 3 SOLi ja siis saab taustapilti osta, ma ostsin aga seda pilti ikka ei saanud taustaks panna/.../Aljonaal on konto, seal saab nagu sõbraks märkida, siis ma näen seal tema pilte ka./.../mul on seal üks veel..ta on küsinud, et mis mängu sa teed või mis mängu mängid...siis ma kirjutasin.“ (1. poiss 9a)

„Ükskord kui me korvpallilaagris olime, siis öösel pidime magama, siis suuremad tüdrukud tegid pimedas välguga ööpilte ja panid ratesse üles.“ (1. tüdruk 9a)

MSN-i kasutavad igapäevaselt pea kõik lapsed. Samuti on enamus lapsi teadlikud sotsiaalvõrgustikest ning suurem osa olid seal ka kasutajad. Siiski oli paar last oma konto erinevatel põhjustel ise sulgenud.

„Rates ma enam ei viitsi käia, seal ma blokeerisin konto ära.“ (5. tüdruk 12a)

„Ma blokkisin ära, enne oli/.../Ma ei viitsinud pilte panna sinna kogu aeg.“ (6. poiss 11a)

Harival eesmärgil kasutatakse arvutit võrdlemisi vähe. Nimetati Google'ist kooli jaoks luuletuse ja muu teabe otsimist (bussiajad), CD-de pealt sõnastike vaatamist. Samas on tõenäoline, et selle vanusegrupi laste kooliülesanded ei eelda veel igapäevaselt internetist info otsimist.

Sissejuhatava bloki lõpetuseks võib öelda, et kõige enam meeldib intervjueritud lastele arvutis mängida ning vanemate laste puhul muutub aina olulisemaks ka suhtlemine. Info leidmiseks ja eneseharimiseks kasutatakse arvutit võrdlemisi vähe, eelkõige pakub arvuti siiski meelelahutust.

Uurimisküsimus nr 1: Milliseid interneti riske lapsed enda jaoks problemaatiliseks tajuvad?

Sellele küsimusele püüdsin vastust saada kõigepealt otse küsides, kas lapsed teavad midagi, mida internetis ei ole hea teha või mida nende vanemad otseselt on keelanud teha. Kui laps küsimusest aru ei saanud või ei suutnud midagi meenutada, siis suunasin, nimetades erinevaid interneti riske.

Üldiselt teatakse hästi viiruseid ning seda, et erinevatele *adware*³ reklaamidele ei ole hea vajutada. Mõlemad nimetatud riskid olid kõigi laste poolt esimese ja peamise ohuallikana nimetatud. Vaid üks 9-aastane tüdruk ei osanud ise nimetada midagi, mida ei ole internetis hea teha. Kui ma aga küsisin viiruste kohta, siis teadis ka tema, et need võivad arvutile ohtlikud olla ning hiljem oskas ka teisi riske nimetada.

Veel nimetati halbade asjadena seda, et Orkutis saab teisi kommenteerida (kõnealust last oli temaga tülliläinud sõbranna Orkutis halvasti kommenteerinud), võõrastega jututubades rääkimist, isikuandmete avalikustamist, erinevaid tasulisi teenuseid, küberkiusamist ning illegaalset muusika ja filmide allalaadimist. Kaudselt osati halva asjana nimetada ka interneti vägivaldset sisu, kuigi seda tajus halvana pigem ema kui laps.

³ Tarkvara, mis arvutisse installeerituna näitab reklaame. Reklaamvara on kahte liiki – ühed installeeritakse arvutisse kasutaja teadmata, teised koos tarkvaraga ning on tarkvara kasutamise õiguse saamiseks kohustuslikud. Allikas: Wikipedia

„Sõjamängusid ei luba eriti, vahest natuke lubab/.../Ema ei luba vahest Youtube´ist asju vaadata, ütleb, et noh need on nii nõmedad asjad, vaata midagi muud./.../no näiteks kus tulistatakse, siis talle ei meeldi, et verine on.“

Küsimuse peale, et kas verised stseenid lapsele endale meeldivad, vastas:

„No meeldib natuke jah...ma ju tean, et päriselt nii ei tohi. See pole seal üldsegi päris.“ (1. poiss 9a)

Ühe või teise negatiivse aspekti põhjuste nimetamine oli lastele võrdlemisi keeruline. Kui ma erinevate riskide puhul küsisin, et aga miks see halb on, ei osanud lapsed hästi seletada. Põhjuseks toodi enamasti lihtsalt see, et ema või isa ütles või keegi sõber hoiatas.

„Emme ka ütleb, et kui on võõras inimene, siis ei tohi rääkida.“ (2. tüdruk 10a)

„Ja kui ma neid Jussi multikaid vaatasin /laste õpetlik internetileht www.lastekas.ee . K.R./, siis seal oli näiteks, et võõraste inimestega ei tohi rääkida. Ja näiteks selline oli ka, et tuleb silt, et sa oled võitnud miljon krooni, siis seda ei tohi võtta, seal võivad viirused olla.“

Küsimusele, miks ei tohi võõrastega rääkida, vastas: „Nohh...sest sa ei tea, kes need on. Näiteks ütleb, et on tüdruk ja tegelikult on poiss./.../Siis ta on valetaja ja temaga lihtsalt ei ole vaja suhelda.“ (1. tüdruk 9a)

Siinkohal on selge, et lapse arusaam konkreetsest riskist on täiskasvanu omast hoopis erinev. Laps pidas negatiivsena silmas seda, et ei ole hea suhelda teiste lastega, kes on valelikud.⁴ Jututubades võõrastega rääkimist mainis riskidest rääkides ka üks suurem laps, siiski pidas ka tema antud aspekti negatiivseks lihtsalt seetõttu, et see raiskab aega.

„Jututoad, ma tean. Mina eriti ei lähe, kasutud asjad. Ma pigem räägin sõbraga MSNis kui seal./.../Lihtsalt mõttetult raiskab aega ja võõrad inimesed...pole mõtet rääkida.“ (5. poiss 12a)

Rahaliste teenuste halbade külgede üle oskasid arutleda suuremad lapsed, noorematel puudus kokkupuude. Põhjusestena nimetati seda, et netis ostlemine võib sõltuvust tekitada ning ka seda, et erinevaid teenuseid saab tarbida kasutades teiste laste isikuandmeid ning põhjustada neile seeläbi rahalist kahju.

„Ma tean, et näiteks rates on see, et saadad sõnumi kas 50-kroonise või 100-kroonise, siis saad selle eest SOL-e, need on sellised rahad. Selle eest saad osta taustapilte või teemasid oma profiilidele või sõpradele kinkida puud või südant./.../Halb on see sellepärast, et mõni tahab väga palju neid rahasid ja hakkab järjest sõnumeid saatma....satub nagu sõltuvusse nagu kasiinos ja siis on arved üle tuhande.“ (4.tüdruk 12a)

„Netivärki saab teisele ka teha arveid. Tõmbad mängu ja kirjutad teise mobiilinumbriga, siis ta peab kohe 50 krooni maksma.“ (2. poiss 12a)

⁴ Püüdsin hiljem lastekas.ee keskkonnast kõnealust Jussi multikat leida, et näha, kuidas olid seal selgitatud põhjused, miks ei tohi võõrastega rääkida. Lapse vastusest jäi mulje, et ta on põhjuse ise tuletanud ning et tegelikku põhjust pole talle selgitatud. Paraku ma ei leidnud konkreetset multikat.

Isikuandmete avalikustamise puhul olid arvamused vastukäivad – oli nii neid lapsi, kes pidasid seda negatiivseks kui ka neid, kes selles mingit probleemi ei näinud ja uskusid, et nad avaldavad oma andmeid vaid usaldusväärsetele isikutele.

„Ma tean, üks oli selline, et sul on võimalus saada Ameerikasse, pane oma nimi ja telefoninumber. Üks oli selline ka, et pane oma kontonumber.../.../No ma ei pan suvalistele oma telefoninumbrit...pärast äkki hakkavad mingi helistama.“ (2. poiss 12a)

Sarnaselt tsiteeritud poisile leidis mitu last, et oma andmeid ei ole hea küsimise peale anda, sest tõenäoliselt on tegu pettusega. Samas oli siiski ka paar täiesti vastupidist näidet, kus laps edastas oma andmeid täiesti vabatahtlikult.

Üks intervjuueeritud poiss oli internetist tundmatult inimeselt tellinud omale kella, ning ta ei näinud probleemi selles, et edastas kõik oma kontaktandmed. Iseenesest oli tegu väga aruka lapsega ning antud juhul ei olnud ta tegutsenud omapead. Ta oli luba küsinud nii emalt kui ka õelt, kes oli selle inimese käest varem midagi juba tellinud. Potentsiaalselt ohtlikuks tegi selle juhtumi lapse veendumus, et selline ostlemisviis on turvaline ja ei saa endast mingit probleemi kujutada.

„MSNis on sõbrad ainult, paar inimest sellist ka, kui ma ostan midagi internetis./.../ Tellisin endale ühe käekella mingist fotoalbumist. Õde näitas, seal on mingi kasutaja kes müüb praagid asjad...pole päris õiged aga täitsa uued./.../No kui ma midagi ostan, siis peab jah panema nime ja aadressi, ta peab mulle koju saatma asja ju. Ma ostan selle käest...see on eestlane./.../Ma ei tea, kas ta on laps või täiskasvanu, pole viitsinud järele uurida.“ (5. poiss 12a)

Üks tüdrukutest edastab sageli oma ees- ja perekonnanime võõrastele. Seda põhjusel, et nii saab vestluspartner Orkutist tema pilti vaadata. Tüdruku jutu põhjal on see tava, mida kõik harrastavad ning hea moodus saamaks teada, et vestluspartner on see, kes ta väidab end olevat.

Intervjuueerija: Peale sõprade on seal kindlasti ju palju võõraid ka, kas võõrad vahel ise ka hakkavad rääkima?

5. tüdruk: Mõnikord ikka keegi ütleb tere näiteks

Intervjuueerija: Kas sa nendega oled tuttavaks ka saanud?

5. tüdruk: No mõnega olen...ühnega olen kokku ka saanud, ta on peaaegu minuvanune ja elab siinsamas Öismäel

Intervjuueerija: Aga kuidas sa tead, et seal peaaegu sinuvanune on? See võib ju ükskõik kes olla, kes lihtsalt valetab sulle?

5. tüdruk: Ma küsin ta nime ja siis orkutist vaatan. Orkutis on ju ees- ja perekonnanimi, sealt ma saan teada, kes ta on. Sealt saab kõik ära näha, siis saab kohe aru kui valetab. Või kui ütleb näiteks oma nime ja orkutist ma ei leia, siis ma tavaliselt enam ei räägi.“ (5. tüdruk 12a)

Küberkiusamisega ei olda eriti kokku puutunud, vaid üks tüdruk oskas rääkida juhtumist, kus ühte tema klassikaaslast oli Rate.ee's väga halvasti kommenteeritud. Tüdruk nimetas seda ka

põhjuseks, miks ta oma konto selles keskkonnas kinni pani – kõik võõrad saavad tema pilti vaadata ja seda kommenteerida ning ta ei tundnud ennast seetõttu mugavalt. Noorem tüdruk, kellele sõbranna oli Orkutis ebameeldivaid sõnumeid kirjutanud (kuna nad olid hetkeks tülli läinud), oli oma konto samuti sulgenud, kuid sõbrannaga olid nad õige pea ära leppinud.

Kahel poisil oli ka kogemus ahistamisega, üks seksuaalse alatooniga, teine lihtsam juhtum.

„Ükskord mul oli, et üks küsis, et kuule saad mulle mingi viis tonni laenata, mul ei ole riideid....et kannan niimoodi sinna, hakkas rääkima“ (2. poiss 12a)

„Mul MSNis mu sugulasele mingi türklasted vist saadavad koguaeg pilte....seksipilte ja tahavad...räägivad, et hakkame seksima...inglise keeles“ (4. poiss 11a)

Kui kõrvale jätta viirused ja reklaamtarkvara, siis on laste seas erinevate internetiriskide tajumine suhteliselt madal. Nad küll oskavad nimetada erinevaid riske, kuid üldiselt ei pea neid problemaatiliseks ja võtavad neid kui lihtsalt interneti loomulikku osa. Ka põhjused on nende jaoks täiskasvanutest hoopis erinevad. Jututubades käimist peeti negatiivseks, sest see raiskab aega, poistegrupis tuli jutuks ebaseaduslik failide allalaadimine aga nad ei osanud öelda, miks see on ebaseaduslik ning tekkis vaidlus selle ümber, kas see siiski äkki on lubatud. Tõsisemast küberkiusamise juhtumist teadis üks laps, teistel puudusid igasugused kokkupuuted, pigem öeldi, et vastupidi, kõik suhtlevad väga sõbralikult.

Uurimisküsimus nr 2: Milliste riskidega on lapsed ise kokku puutunud?

Kõik lapsed olid vähemal või rohkemal määral kokku puutunud viiruste ja reklaamtarkvaraga, sealjuures nooremad tajusid seda suurema ohuna kui vanemad. Suuremad lapsed olid üsna muretud nii viiruste kui reklaamide osas isegi juhul, kui viirus oli arvutit kahjustanud niivõrd, et see tuli parandusse viia. *Pop-up* reklaamide erinevaid sõnumeid peeti pigem koomiliseks, kui reaalseks ohuks. On tõenäoline, et selline muretus on tingitud suuremast teadlikkusest – kui nooremad ei ole veel väga kogenud arvutikasutajad ning arvuti katkiminek ehmatab neid, siis eriti vanemad poisid oskavad juba hinnata viiruste raskusastet (kas teevad palju või vähe kahju) ning teavad üsna hästi, kuidas ennast viiruste vastu kaitsta. Turvaliselt tuntakse ennast ka seetõttu, et mitme lapse sõnul on neil arvutil väga korralik viirusetõrjeprogramm, mida nad ise sageli uuendavad või vahetavad.

Riskidega kokkupuute juhtumid kasvasid sedavõrd, kuivõrd laialdasemaid võimalusi laps internetis kasutas. Suuremad lapsed, kes olid juba käinud jututubades ning veetsid rohkem aega Rate.ee-s või Orkutis, olid vähesel määral kokku puutunud küberkiusamise- või ahistamisega, samas kui väiksemad, kes kasutasid interneti võimalusi vähem, olid kokku puutunud pigem tehniliste probleemidega. Küberkiusamise ja ahistamise juhtumitesse suhtuti võrdlemisi neutraalselt ning sellistest probleemidest vabanemise lihtsa moodusena nähti tülika kasutaja blokeerimist.

Kokkupuude oli olnud ka erinevate tasuliste teenuste negatiivse poolega.

„Ma ükskord proovisin mängu tõmmata mobiili aga see ei läinud tööle. Mul mobiil oli õige küll aga käima ikka ei läinud ja raha läks ikka. Isa nägi arve peal. Siis hakkas igal nädalal 50 krooni arvele tulema, kui arve tuli, siis isa nägi.“ (6. poiss 11a)

Intervjueeritud poistegrupil oli ka hiljutine kogemus, kus täiskasvanu oli väidetavalt nende sõbra pildi riputanud üles pornosaidile. Suhtumine sellesse oli võrdlemisi rahulik, see ei tekitanud poistes ei elevust ega põlgust. Jäi mulje, et teema ei valmistanud ka juhtumise osalenud poisile piinlikkust, sest see poiss oli ise kõigest oma sõpradele rääkinud. Sõbrad rääkisid intervjuul sellest täiesti emotsioonivabalt.

2. poiss: Vaata see Martini pilt pandi ka pornolehele üles...Mingi mees võttis suvalt ratest ta pildi arvutisse ja siis pani pornolehele üles.../Ma siis kustutasin oma pildid kohe ära.

Intervjueerija: Aga kuidas Martin sellest teada sai, et tema pildiga niimoodi tehti?

3. poiss: Martin ütles, et ta ema sõber nägi seda pornolehel üleval

Intervjueerija: Kas ta oli seal pildil paljalt või miks see mees just selle pildi võttis?

3. poiss: Ei olnud paljas, lihtsalt tavaline pilt oli ratesse üles pandud

Intervjueerija: Mis siis edasi sai, kas see mees võeti kinni või pilt võeti maha või?

2. poiss: Ma ei teagi, Martin nagu lihtsalt rääkis, et ta ema sõber oli näinud seda pilti...ma ei tea, mis edasi sai

Kuigi peamiselt olid lapsed kogenud internetis tehnilist laadi negatiivseid aspekte, selgus intervjuudest, et vähesel määral on kokkupuude olnud juba ka negatiivse kommenteerimise, seksuaalse ahistamise ning netiflirdiga.

Uurimisküsimus nr 3. Kust saavad lapsed infot erinevate riskide kohta?

Üldiselt valmistasid selle bloki küsimused laste seas segadust. Lapsed ei osanud öelda, kust nad mingi riski kohta kuulnud olid ning ei osanud ka öelda, kas sellised teemad vanematega ka aegajalt jutuks tulevad. Üksmeelselt oldi kindel selles, et koolist nad internetiriskide osas teadmisi ei saa. Vaid üks tüdruk tõi esile, et koolis 1. klassis nad rääkisid arvutist ja mis on

või mis ei ole kasulik aga ta ei mäletanud, millest konkreetselt räägiti. Ka teiste täiskasvanutega räägitakse võimalikest ohtudest üsna vähe. Probleem tuleb jutuks vaid siis, kui ta juba tekkinud on (viirus arvutis). Nooremate puhul oli vanemlikku juhendamist pisut enam märgata, nemad nimetasid sagedamini ema või isa juhtnööre.

Siiski ei olnud tegu niivõrd riskidest informeerimisega kui lihtsalt konkreetse piiranguga.

„No mõnikord tuleb mingi silt, et vali nagu YES või NO...kirjutab midagi inglise keeles, siis issi on öelnud, et vajuta NO või kutsu mind...ma tavaliselt vajutan NO.“ (1. poiss 9a)

„Mulle ema küll viirustest ei räägi. Kui ma sain arvuti, siis issi ütles, kus lehtedel ma võin käia ja et kui midagi muud ette tuleb, siis vajuta risti.“ (2. tüdruk 10a)

Suuremad lapsed on tõenäoliselt internetti kasutanud juba nii pikka aega, et paljud asjad on muutunud iseenesest mõistetavaks ning nad ei oska enam öelda, kust nad mingist riski kohta infot on saanud. Üldiselt öeldi, et kodus sellised asjad jutuks ei tule ning ei suutnud keegi ka meenutada, et internetiohutusest oleks kunagi koolis räägitud. Vaid üks tüdruk ütles, et nende kodus aegajalt interneti riskidest räägitakse, kuid see õpetus on suunatud tema väiksemale vennale ning tema on lihtsalt kuuldeulatuses.

„Mul on kodus küll räägitud, sest mul on väike vend, kes mängib ja tahab alati igale poole vajutada. Siis ta küsib, et kas ma siia tohin vajutada? Ja siis ma kuulen, kui isa talle seletab.../.../ No näiteks seal küsib inglise keeles mingeid asju ja siis peab Yes või No vastama, siis vend ei saa aru.“ (4.tüdruk 12a)

Infoallikaks võivad olla ka sõbrad. Poistegrupiga arvutiviirustest rääkides soovitasid nad üksteisele erinevaid programme, mida kasutada ja arutlesid selle üle, milline viirusetõrje on efektiivsem. Ka üksinda intervjuueeritud 12-aastane poiss mainis infoallikana sõpru, samuti internetti ennast. Tüdrukud oma sõpradega arvutist eriti ei räägi.

„Osad mu klassivennad tahavad saada IT-deks suurena, siis nemad vahest räägivad ja õpetavad torrenteid ja millega on parem tömmata.../.../Ma ei teagi, mingid raamatud on vist ka aga ma ikka arvan, et enamuses on nad ise õppinud. Youtube`i saab näiteks kirjutada, siis sealt leiab igasugust infot ja õpetusi. Seal on ka igasugu trooja viiruseid jms.“ (5. poiss 12a)

Võib järeldada, et pidevat ja asjakohast informatsiooni internetiriskide kohta lapsed eriti ei saa. Enamasti jõuavad nad teatud riskide tajumise ja põhjusteni ise või sõprade abiga, vanemad probleemidele ennetavalt tähelepanu ei pööra vaid tegelevad siis, kui konkreetne situatsioon kerkib.

Uurimisküsimus nr 4. Kui palju tajuvad 9-12 aastased lapsed vanemate järelvalvet ja suunamist?

Järelvalve osas on selged vanuselised erinevused. Kui nooremad lapsed tõid esile seda, et ema või isa ei luba neil mõnikord arvutit kasutada, piiravad kasutusaega või keelavad konkreetseid tegevusi internetis, siis vanemad lapsed vanemate kontrolli eriti ei tajunud. Nooremaid piiratakse kõige enam arvutikasutuse aja osas, samuti on enamasti kindlad keelud, mida laps ei tohi arvutis teha. Näiteks kuuluvad keeldude hulka omale Rate.ee konto loomine ja sõjamängude mängimine. Samas on siiski ka noorematel lastel juba üsna suur vabadus teha seda, mida nad soovivad. Seda ajal, mil vanemad on veel tööl ja laps üksi kodus. Kui ma küsisin lapselt, kas ta isa või emaga ka mõnikord koos midagi arvutis teeb, siis sain vastuseks, et ema ja isa on tavaliselt tööl kui ta arvutit kasutab.

Vanemad lapsed eriti vanematepoolset suunamist ei taju. Siiski on võimalik rääkida otsesest järelvalvest, seda juhul, kui laps kasutab pere ühises ruumis asuvat arvutit. Ka sellisel juhul ei tajunud intervjuueeritavad tegelikult otsesest järelvalvet, nad nentisid lihtsalt, et ema näeb ja teab, mida nad arvutis teevad. Ühises ruumis paiknev arvuti pakub vanemale hea võimaluse sekkuda ebasoovitavatesse tegevustesse ning need lõpetada. Laste jutust selgus, et seda on ka ette tulnud.

„Meil on ka niimoodi, et teleka lähedal on. Vahepeal on nii, et kui inglise keeles on, siis ma ei saa aru ja kutsun ema või isa ja kui neile ei meeldi, siis nad ütlevad, et ära seda mängi.“ (4.tüdruk 12a)

Need lapsed, kellel on oma isiklik arvuti, mis paikneb nende toas, tegutsevad arvutis täiesti vabalt ning vanemad nende tegevusse ei sekku. Samuti ütlesid lapsed, et vanemad pole kunagi kasutanud karistusena arvutikeeldu.

Uurimisküsimus nr 5. Kelle poole nad pöörduvad, kui tekib mõni probleem või mure, millest ise jagu ei saa?

Probleemidena, millest ise jagu ei saada, nimetasid lapsed vaid tehnilisi ja keeleoskuse või kasutuskogemusega seotud aspekte. Vanem palutakse appi siis, kui arvutis on viirus, millest ise jagu ei saada või kui ei oska kasutada mõnda programmi. Vanemate poiste sõnul püüavad nad isegi viirustega ise hakkama saada, ilma vanemalt abi palumata. Nagu juba varem kirjeldatud, siis potentsiaalselt emotsionaalset ja psüühilist stressi põhjustavaid riske lapsed ise problemaatilisena ei tajunud, seega polnud nad kunagi mõne sellise murega vanema poole pöördunud. Tüdruk, keda sõbranna oli halvasti kommenteerinud, oli sellest küll rääkinud teisele sõbrannale aga mitte vanematele.

3. tüdruk: Seal oli mul üks sõbranna, kellega ma läksin tülli ja siis ta kirjutas mulle kogu aeg vastikuid sõnumeid ja siis ma panin konto kinni, et ta ei saaks kirjutada.“

Intervjueerija: Kas sa emale sellest ka rääkisid?

3. tüdruk: Ei rääkinud..

Intervjueerija: Aga kellelegi teisele?

3. tüdruk: Oma teistele sõbrannadele rääkisin

Juhtumi puhul, kus ühe intervjueeritava sugulast olid MSNis kiusanud seksisooviga türkalsed, ei olnud intervjueeritavale teadaolevalt tema sugulane probleemiga vanemate poole pöördunud, vaid ta oli asja lahendanud lihtsalt sellega, et blokeeris ahistajad.

4. poiss: mul MSNis mu sugulasele mingid türkalsed vist saadavad mingi koguaeg pilte...seksipilte ja tahavad...räägivad, et hakkame seksima...inglise keeles

Intervjueerija: Kas sugulane on tüdruk või poiss?

4. poiss: sugulane on tüdruk, 13-aastane

Intervjueerija: Aga mis ta neile vastab? Kas ta räägib ka nendega?

4. poiss: midagi ei vasta tavaliselt vist...blokib ära

Intervjueerija: Aga kas tal ema ka sellest teab, on ta sellest rääkinud kellelegi?

4. poiss: vist ei tea...ta lihtsalt kustutab ära

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kumbki vanusegrupp ei taju eriti, et neil üldse internetis erilisi probleeme tekiks. Viiruseid peetakse tavapäraseks probleemideks, mida ikka aegajalt juhtub ning esinenud küberkiusamise ja –ahistamise juhtumeid ei peetud samuti piisavalt tõsiseks, et täiskasvanute abi otsida.

Uurimisküsimus nr 6. Kui professionaalse nõuandjana tajutakse lapsevanemat?

Kui nooremad lapsed ei tunne end veel väga kompetentsena ja erinevate arvutikasutust puudutavate küsimustega pöörduetakse sageli vanemate poole, siis vanemate laste puhul

selgus, et üsna mitmel puhul hindab laps ennast vanemast targemaks ning ema või isa poole abi saamiseks ei pöördu. Minu küsimus, kas nad vajavad ema või isa mõnikord appi, ajas poisse pigem naerma ning kohati tõlgendati minu küsimust valesti, pidades loomulikuks, et minu küsimus oli suunatud vastastikule abistamisele ja laps vastas, et ta ikka aitab oma ema ja isa, kui neil abi vaja. Ka tüdrukud leidsid, et nende vanemad ei ole oluliselt kompetentsemad arvutikasutamisel kui nad ise. Vanema poole pöörduakse vaid siis, kui näiteks viirusetõrjega enam ise hakkama ei saada.

Küsimuse peale, kas ema teda ka arvutis mõnikord aitab:
„(itsitab) einoh, mida ta aitab....ta ei oska.. (2. poiss 12a)

„Vahel mina aitan ema..“ (5. poiss 12a)

„Vahest ainult...kui emal on midagi vaja, siis ma aitan.“ (2. poiss 12a)

Lõpetuseks võib veel välja tuua, et lapsed ei veeda oluliselt aega arvutis koos oma vanematega. Seda küsides suutsid mõned lastest küll meenutada üksikuid juhtumeid, kui nad midagi olid koos oma ema või isaga arvutis teinud aga pidevat vanemaga ühist ajaveetmist arvuti taga ei selgunud.

„Emaga vaatame koos ainult bussiaegu ja selliseid asju mida ise ei tea ja ise ei leia, koos küll ei istu arvuti taga. (4.tüdruk 12a)

„Isa vahel näitab mõnda muusikat internetis, näitab videosid mida Youtube´is vaada, mis on naljakad.“
(5. poiss 12)

„Vahepeal kui mu isal on midagi...kui me oleme reisil ja midagi pole teha, siis me vaatame koos asju.“
(3. tüdruk 9a)

Ka selle uurimisküsimuse analüüsil selgus, et lapsed näevad probleemsetena eelkõige tehnilisi aspekte – viiruseid või kui arvuti läheb katki. Neid interneti riske, mis on liigituse alusel kas emotsionaalset või psüühilist laadi, nad ei taju ega näe põhjust selliste juhtumite esinemisel vanema käest nõu küsida. Siinkohal jääb võimalus, et kõnealuses vanusegrupis on psühholoogiliste riskidega kokkupuude veel niivõrd minimaalne, et ta ei avalda lastele mõju.

5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

5.1 Laste teadmised ja kokkupuude riskidega

Interneti võimaluste ja riskide tugevast omavahelisest positiivsest korrelatsioonist on kirjutanud mitmed teoreetikud. Erinevad uuringud on andnud teadmise, et suurendades interneti võimalusi, suurenevad ühtlasi ka riskid ning piirates interneti ligipääsu, piiratakse ka võimalusi. Seega on internetiturvalisusel oma hind. (Livingstone et al 2005: 4)

Kirjeldatud tingimused leidsid kinnitust ka käesoleva uuringu puhul, kuigi mõnevõrra teises kontekstis.

Uuringus osalenud laste noorusest tulenevalt ei olnud nende võimalusi internetis täiskasvanute poolt mitte piiratud, vaid nad lihtsalt ei olnud jõudnud oma arengus nende huvide ja oskusteni, mida teatud võimaluste kasutamine eeldab. Seega ei olnud nad kokku puutunud ka mitmete interneti riskidega.

Kui tarkvaraliste probleemidega kokkupuute võimalus tekib kohe, kui laps arvutit kasutama asub, siis enamus ülejäänud riske (eriti need, mis võivad põhjustada emotsionaalset stressi) on väga otseselt seotud konkreetsete võimalustega. Kui kasutaja ei ole teadlik interneti pakutavatest võimalustest, või puudub tal nende vastu huvi, siis ei ole ta ohustatud ka riskide poolt (näiteks kui ta ei külasta jututubasid ega suhtluskeskkondi, siis ei teki võimalust langeda netiflirdi ohvriks). Käesoleva uuringu eripäraks ongi see, et tulenevalt oma noorusest ei kasuta uuringus osalenud lapsed kõiki interneti võimalusi, milles täiskasvanud näevad potentsiaalset riski.

Oma kasutusalaast tulenevate riskide osas on aga nende teadlikkus üsna hea. Võimalused, mida uuringus osalenud 9-12 aastased lapsed peamiselt internetis kasutavad on mängimine, muusika kuulamine ja allalaadimine ning suhtlemine. Need võimalused loovad riskid, mis on seotud tarkvaraliste aspektidega – viirused, nuhk- ja reklaamtarkvarad – aga ka isikuandmete avaldamise, küberkiusamise ja netiflirdiga. Kõigist neist olid lapsed teadlikud, kuigi nad ei pidanud neid aspekte tingimata riskideks. Nad oskasid tuua need riskid ja juhtumid välja, kui interneti negatiivsed aspektid, kuid nad ei pidanud neid enda jaoks problemaatiliseks. Paar intervjuudes esilekerkinud kiusamise, ahistamise ja pornograafilise sisu juhtumit ei tekitanud neis mingeid silmatorkavaid emotsioone. Sarnast mustrit on märganud ka Millwood-Hargrave jt (2006) oma uuringutes Suurbritannia laste seas ning nad kirjutavad, et on üsna tõenäoline,

et lapsed ei tajugi teatud riske täiskasvanutega samaväärselt. Veel enam – paljude riskide mõju osas puuduvad ka igasugused tõendusmaterjalid. Näiteks vaatamata sellele, et avalikkus tunneb pidevat muret internetis leviva pornograafilise sisu üle, on väga vähe tõestust selle kohta, et lastele mõjub kokkupuude selliste materjalidega halvasti (v.a. vägivaldne seksuaalne sisu). Tõestusmaterjalid, või pigem nende puudumine, lubavad oletada, et internetis leiduv materjal võib küll olla solvav ja mingil määral häiriv, kuid tal ei pruugi olla lastele pikaajalist kahjulikku mõju. (Millwood-Hargrave et al 2006: 18)

Siiski toonitavad nad, et valdkond vajab kindlasti edasist uurimist ja tunnistavad, et puudulikud kahjulikku mõju tõendavad uuringud võivad olla tingitud ka uurimisvaldkonna metodoloogilistest probleemidest (mitmed eetilised aspektid lastele pornograafiaga seotud küsimuste esitamisel, väga raske on mõõta pikaajalist psüühilist mõju jne). (Millwood-Hargrave et al 2006: 18)

Täiskasvanute ja laste erinevat arusaama privaatsusest ja isikuandmete avalikustamisest illustreerib hästi ühe intervjuueeritud tüdruku jututubades tutvuste sõlmimise juhtum. Kahtlemata hindaksid täiskasvanud võõrastele oma ees- ja perekonnaime avaldamist potentsiaalseks riskiks, tüdruk ise aga ei näinud selles mingit probleemi ja pidas seda heaks mooduseks, kuidas vestluspartneri kohta rohkem infot saada (nime järgi saab vaadata Orkuti kontot). Ka Livingstone (2008) on kirjutanud, et tegelikult ei ole sellisel juhul tegemist lapse teadmatus ja hoolimatusega riskide osas, vaid info avaldamine on lapse teadlik valik. Täiskasvanute ja laste arusaamad privaatsusest on lihtsalt erinevad, ning lapsed liigitavad „sõpru“ ja „võõraid“ hoopis teistel alustel kui seda teevad täiskasvanud. (Livingstone 2008: 405)

Erinevad arusaamad tingivad mitmeid väärarusaamisi ning täiskasvanutele võib jääda mulje, et lapsed ja noored ei ole teadlikud riskidest või ei pea nad neid piisavalt oluliseks, et nende vältimisele tähelepanu pöörata.

Siiski on uuringud näidanud, et kuigi lapsed on interneti laialdasest kasutusala tulenevalt avatud suurele hulgal riskidele, teadvustavad nad neid riske endale ning oskavad ennast kaitsta. Näiteks selgus 2005-2006 aastal 9 Euroopa riigi ja Kanada Quebeci linna noorte seas läbiviidud uuringust, et laste teadlikkus internetiturvalisuse osas on üsna hea. Uuring näitas, et noored ei ole nii muretud ja ignorantid ohtude osas, millega nad internetis kokku võivad puutuda. Suur hulk noori (74%) ütles, et nad ei räägi internetis mitte kunagi inimestega, keda

nad päriselus ei tunne või teevad seda väga harva (22%). Samuti on nad teadlikud käitumisnormidest ja tavadest, näiteks pidas 68% noortest lubamatuks teiste inimeste fotode riputamist internetti neilt selleks luba küsimata. (*Mediapro* 2006: 14)

Eksisteerib omapärane dilemma – kui ühest küljest nii avalikkus, teadlased kui ka lapsevanemad tunnevad suurt muret selle üle, et tänapäeva lapsed on avatud nii paljudele interneti riskidele ning et nende kaitsmine internetiavarustes on keeruline, siis tegelikult luuakse kõik need riskid lastele just täiskasvanute poolt. Täiskasvanud toodavad nii popmuusika kui ka arvutimängud, loovad lastele suhtlemiseks *online*-keskkonnad ning dikteerivad selle, mis on moes. Herring (2008) toob täiskasvanute poolt lastele loodud riski näiteks maailmas ülipopulaarse arvutimängu *Grand Theft Auto*, mis sisaldab kuritegusid, tapmist, kupeldamist ning vägivalda naiste vastu. See arvutimäng on loodud täiskasvanute poolt ning mõeldud noortele. (Herring 2008: 3)

Mitte ainult arvutimängude loojad ning meelelahutustööstused ei sea lapsi ohtu, vaid ka laste endi vanemad pakuvad oma lastele võimaluse kokku puutuda erinevate riskidega. USA 2004. aasta statistika näitab, et 92% juhtudest osteti arvutimängud kauplustest lastele täiskasvanute poolt või täiskasvanu juuresolekul. (Herring 2008:3)

Siin kerkibki taas üles probleem, kus vanemad soovivad oma lastele pakkuda arenguvõimalusi ja meelelahutust, ent on seda võimetud tegema ilma suurendamata võimalikke riske.

Üks võimalikest lahendustest on laste pidev harimine ning nende teadlikkuse tõstmine erinevate neid ohustavate riskide osas. Käesoleva uuringu kontekstis on oluline Livingstone poolt Suurbritannia laste seas läbiviidud uuringu tulemus, millest selgus, et kuigi enamus lapsi saab mingil määral koolitust selles osas, kuidas internetti turvaliselt kasutada, siis kõige noorem vanusegrupp (9-11) ning vanim vanusegrupp (18-19) on enam ohustatud kui teised lapsed, sest nemad saavad kõige vähem juhendamist selles osas, mis on internetis turvaline, kuidas kasutada otsimootoreid ning kuidas kontrollida veebilehe usaldusväarsust. (Livingstone et al 2005:3)

Kuigi ei ole kindel, kas need tulemused saaks üheselt üle kanda ka Eesti lastele, tuleks neile siiski tähelepanu pöörata.

5.2 Vanemate tugi ja piirangud laste internetikasutusele

Et lapsed oma vanematelt väga palju nõu ja toetust ei saa, selgus ka käesolevast uuringust. Kui väiksemad saavad vanematelt sageli abi selles osas, kuidas programmidega ümber käia ning kuidas viirustest hoiduda, siis internetiohutus laiemas mõistes laste ja vanemate vahel eriti jutuks ei tule.

Põhjuseid, miks lapsed vähe infot ja tuge vanematelt saavad, on mitmeid.

Livingstone (2005) hinnangul on vanematepoolse vähese toe üheks põhjuseks see, et vanemad hindavad oma laste kokkupuudet erinevate riskidega märgatavalt väiksemaks kui see tegelikult on. See võib tuleneda nii sellest, et nad ei tea, millega nende lapsed internetis tegelevad kui ka antud töös varem juba mitmel korral esile kerkinud dilemma, et vanemate definitsioon riskidele on laste omast hoopis erinev. (Livingstone et al 2003: 154)

Ka võib vanemate vähene tugi ja õpetus olla tingitud sellest, et vanematel lihtsalt puudub oskus, kuidas oma lastega erinevatest riskidest rääkida.

Siinkohal saab paralleele tõmmata sotsiaalteadlaste poolt kirjeldatud sensitiivsete teemade uurimisprobleemaatikaga. Kui laste internetikasutust uurivad teadlased on problemaatiliseks välja toonud lastele diskreetsete küsimuste esitamise ja seda just riskidega kokkupuutumise tuvastamisel, siis on tõenäoline, et samade probleemide ees seisavad ka lapsevanemad.

On väga raske lapselt uurida näiteks tema kokkupuuteid interneti pornograafilise sisuga, ilma seda küsimust näidetega varustamata või defineerimata sõna „pornograafia“.

Sama kehtib mitmete teiste tõsiste riskide olemasolu tuvastamise puhul, kus lapsevanemad ja uurijad seisavad probleemi ees, et teemat uurides nad ühtlasi tutvustavad selle tagamaid lapsele, tekitades sellega võimalikku uudishimu.

Üks tõenäoliseks põhjuseks on ka see, et täiskasvanud peavad lapsi ja noorukeid (eriti vanemat vanusegruppi) juba niivõrd kompetentseteks internetikasutajateks, et nad ei söanda või ei oska neile tuge pakkuda. Kui käesoleva bakalaureusetöö rames läbiviidud uuringust selgus, et juba 11-12 aastased lapsed peavad ennast internetis teatud tegevustes täiskasvanutest osavamaks, siis kehtib sama kindlasti veel enamgi ka 18-19aastaste puhul. Üks võimalikest põhjustest võib olla veel Livingstone jt (2005) poolt välja toodud tõsiasi, et sageli loodavad täiskasvanud, et lapsed õpivad üksteise pealt ning lihtsalt kasutuse käigus

kogemusi omandades. Siiski rõhutavad Livingstone jt (2005), et just vanemad ja õpetajad on need, kes on laste jaoks esmased infoallikad. Nende sõnul näitavad uuringud, et lapsed omandavad uued oskused internetis efektiivsemalt kui esmane teave nende kohta tuleb nende vanemate või õpetajate poolt, selle asemel, et nad õpivad ise või saavad infot kaaslastelt. (Livingstone et al 2005:3)

Nad soovivad vanematel suurendada toetavate tegevuste osakaalu oma laste internetikasutuse reguleerimisel. Toetavate tegevustena peetakse silmas eelkõige lapsega vestlemist selle üle, mida ta internetis teeb, otsest järelvalvet (samas ruumis viibimine) ning ka koos lapsega arvuti kasutamist. (Livingstone et al 2005: 3)

Erinevad projektid, mis on uurinud, kuidas vanemlik vahendamine mõjutab laste internetikasutust, andnud üsna vastakaid tulemusi. Vanemad loodavad, et interneti kasutusvõimaluste piiramine vähendab ka riske ning Mitchelli jt 2003. aasta uuring näitas, et tarkvarapiirangud vähendavad riske tunduvalt rohkem kui vanemlik jälgimine. Siiski aga on ka vanemliku vahendamise positiivseid näiteid - Bersoni ja Bersoni 2005. aasta uuringust selgus, et see, kui vanemad oma teismeliste tütardega internetis peituvatest ohtudest räägivad, vähendab riskantsete kontaktide tõenäosust. (Livingstone & Helsper 2008: 584)

Kahtlemata on ülioluline leida tasakaal tarkvaraliste piirangute kehtestamise ja vanemliku vahendamise vahel. Teatud tingimustel aitab esimene vältida mitmeid ohte, teine aga on oluliseks vahendiks turvalise võimaluste suurendamise puhul, seetõttu tuleks kasutada mõlemaid. Nagu käesoleva bakalaureusetöö 3. peatükist selgus, ei ole Eesti lapsevanemad eriti altid kasutama oma laste internetikasutuse reguleerimiseks tarkvaralisi piiranguid. Eesti vanemad kasutavad erinevaid filter- ja monitoorimisprogramme kaks korda vähem kui Euroopas keskmiselt. (Hasebrink et al 2008: 36)

Ühelt poolt võib selle põhjuseks olla juba eelpool kirjeldatud teadmatus (vanemad ei tea, et laps tegeleb potentsiaalselt ohtlike tegevustega) ning teisalt ka Eesti vanemate suur usaldus oma laste vastu.

Usalduse osas võib teha järeldusi ka käesoleva töö 9-12 aastaste laste uuringu puhul – suuremate laste (11-12aastased) väitel ei sekku ega piira vanemad nende internetikasutust mingil moel, ega tea ka, millega nende lapsed seal tegelevad.

Siinkohal kerkib esile kummaline vastuolu – kui Eesti lapsevanemad väidavad, et kõigi võimalike murede seast, mida nad oma lapse pärast tunnevad, on mure internetiriskide pärast väga kõrgel kohal (seda edestab vaid probleem, et noorte elus on peod ja alkohol tähtsal kohal) (Kalmus et al 2008: 122), siis ometi kasutavad nad selle riski maandamiseks vähem piiranguid, vanemlikku toetust ja juhendamist kui enamik Euroopa riikide lapsevanemaid.

Läbiviidud intervjuudest selgus ka mitmete teoretikute (Tapscott 1998, Prensky 2001) poolt välja toodud tõsiasi, et noorem põlvkond peab ennast sageli vanemast generatsioonist kompetentsemaks, kui kõne all on uue meedia kasutus. Teatud aspektides kehtib see oletus juba ka nii noore vanusegrupi puhul kui seda on 9-12aastased lapsed. 9-aastane poiss ütles, et ema ei aita teda arvutimängudes, sest ta ei oska. Suurematele poistele valmistas nalja minu küsimus, kas nende ema või isa mõnikord neile arvuti probleemide korral appi tuleb – nad hindasid ennast osavamaks ning pigem aitasid ise vanemat.

5.3 Laste uurimise eripära

Intervjuude käigus tajusin, et just põhjuste analüüsimine ja *miks?*-küsimustele vastamine oli laste jaoks kõige keerulisem. Nad oskasid hästi rääkida sellest, mida nad internetis teevad, mis neile meeldib ning kirjeldasid hästi oma suhet vanematega. Põhjuste nimetamine oli aga keeruline. Nad teadsid, et viirused või isikuandmete avaldamine on halb aga nad ei osanud analüüsida, miks see halb on.

Samuti vajab mitmel puhul pikemat selgitamist, mida ma mingi riski all silmas pidasin. Näiteks ei saanud 9-aastane tüdruk aru, mida pidasin silmas viiruste all, seda tuli talle selgitada. Ka küberkiusamise ja võõrastega suhtlemise riskidest ülevaate saamiseks pidin kõnealuseid riske näidete abil lahti rääkima. Küsides lapselt lihtsalt, kas ta teab, kas mõnda tema sõbrannat või tuttavat on internetis kiusatud, ei saanud nad aru, mida ma silmas pean.

Lähtuvalt varasemate uuringute kogemustest ja soovitustest püüdsin organiseerida nii, et lapsed oleksid endale tuttavas keskkonnas, et läheduses ei viibiks nende vanemad ning et nad tunneks ennast mugavalt. Siiski oli eriti nooremate võõraste laste puhul märgata kohmetust ja seda, et nad tundsid vajadust vastata „nii nagu peab“. Kuigi paar intervjuueeritud last olid

mulle tuttavad ning oleksid võinud ennast seetõttu vabamalt tunda, ei olnud ka nendega vestlemine nii ladus, kui suuremate lastega. Tuttavate puhul jäi mulle mulje, et takistavaks asjaoluks osutus lapse hirm, et olles perekonnatuttav, võib kõik intervjuul räägitu hiljem ema või isa kõrva jõuda. Näitena võib siinkohal tuua 9-aastase tüdruku, kes väitis, et ta ei viibi kunagi arvutis, kui ema kodus pole, kuigi mulle on teada, et ta teeb seda siiski sageli.

Usun, et antud probleemi oleks nii tuttavate kui mulle võõraste laste puhul muutunud see, kui oleksin intervjuueerinud 3 või 4 last korraga.

Uurimisküsimuste koostamisel ei olnud ma päris hästi läbi mõelnud ealisi iseärasusi ning seetõttu tuli intervjuude käigus intervjuu kava jooksvalt ümber teha. Näiteks on lastel väga raske rääkida lihtsalt neile teadaolevatest internetiriskidest ning riskidest, millega nad isiklikult on kokku puutunud. Kuigi mina uurijana saan oma huvist lähtuvalt eristada lihtsalt teadmist ja isiklikku kogemust, siis ei ole see väga otstarbekas. Kuna lapsed on veel nii noored ja nende kokkupuude riskidega suhteliselt harv ning ühetaoline, siis puudub vajadus neid eraldi käsitleda.

Keeruline oli ka erinevate riskide lahtiseletamine lastele. Sama probleemi on kirjeldanud mitmedki teised uurijad (Lobe jt 2008, Millwood-Hargrave 2006) ning tõdenud, et osaliselt jäävad uuringud pealiskaudseks seetõttu, et uurimine on piiratud ühelt poolt konkreetsete definitsioonide ja raskusastmete puudumise tõttu (pornograafia, vägivald jne) ning teisest küljest juba varem mainitud eetiliste piirangute tõttu (lapsele ei saa kirjeldada pornograafiat). (Millwood-Hargrave et al 2006: 13)

Tajudes just selliseid piiranguid, ei õnnestunud mul katta mitmeid riskidega seotud teemasid, millest esialgu kindlalt rääkida olin plaaninud. Lootuses, et mõni laps jõuab ise juhtumiteni, mis puudutavad interneti ebasobiva sisu nägemist, kokkupuudet ahistaja või lihtsalt võõra inimesega viisin läbi enamus intervjuusid ilma ise otseselt oma sellekohast huvi sõnastamata. Enne viimast intervjuud olin jõudnud seisukohale, et kuna ükski taoline juhtum intervjuudes jutuks ei tulnud, siis on kõnealune vanusegrupp liiga noor, et veel omada kokkupuudet selliste riskidega. Siiski selgus kõige viimasena intervjuueeritud 4-liikmelise poistegrupi jutust, et oli esinenud ka mitmeid tõsisemate riskidega seotud juhtumeid. Siinkohal jääb vaid oletus, kas varem intervjuueeritud lapsed ei olnud midagi sarnast kogunud või jäid need teemad läbi arutamata minu suutmatuse tõttu juttu suunata.

Kõige vabamalt tundiski ennast lastegrupp, kus oli 4 poissi korraga. Kui teiste puhul oli interneti riskide osas põhiliseks kõneaineks viirused ja reklaamid, siis nemad jõudsid vestluse käigus ka juhtumiteni, kus ühe lapse sugulast kimbutasid MSNis türklased seksisoovidega ning ühe tuttava lapse foto oli sattunud pornosaidile. Grupiintervjuu käigus said lapsed üksteist täiendada ning mitmekesi koos meenusid neile erinevad juhtumid paremini, samuti oli kindlasti abiks see, et mina olin nõ vähemuses. Nad vestlesid elavalt omavahel ning püüdsid üksteist „üle trumbata“.

Ülaltoodust lähtuvalt hindan 9-12 aastaste laste internetiriskide uurimise puhul kõige efektiivsemaks just grupiintervjuusid, kus lapsed tunnevad ennast vabamalt ja ei taju intervjuud kui täiskasvanu küsitlemist, vaid nad pigem saavad omavahel rääkida kasutades lastepäraseid väljendeid (mida täiskasvanu ei pruugi teada) ning uurijal on hea võimalus saada kõige vahetumat informatsiooni.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kuigi nn „internetipõlvkond“ on kahtlemata vanemast generatsioonist erinev, ei ole siiski tegu maailma ajaloos unikaalse põlvkonnaga – nad erinevad eelnevatest täpselt nii nagu iga järgmine põlvkond on eelmisest erinenud. Olen siinkohal nõus Herring'uga (2008), kes ütleb, et noored kasutavad uut meediat sotsialiseerumiseks täpselt samamoodi, nagu vanemad põlvkonnad on kasutanud vanu tehnoloogiaid. Nad saadavad tekstisõnumeid, e-kirju või suhtlevad MSNis samamoodi nagu eelmine põlvkond kasutas suhtlemiseks lauatelefone. Nad flirdivad *online* nagu nende vanemad flirtisid telefoni teel. Ka nemad kirjutavad oma mõtteid päevikusse, lihtsalt nende päevik asub internetis. Kui meie, täiskasvanud, räägime uutest tehnoloogiatest, mis pakuvad noortele väljakutseid, arenemisvõimalust ja põnevust, siis noorte jaoks on tegemist tarbeesemetega, mille kasutamine on loomulik. (Herring 2008: 8)

Selles enda jaoks loomulikus keskkonnas on nad ka harjunud erinevate riskidega, mis seal varitsevad. Käesoleva töö eesmärgiks oli täpsustada 9-12 aastaste laste teadlikkus interneti riskidest ning uuringust selgus, et nende kasutusala piires on see üsna hea. Lisaks sellele tunnevad lapsed ennast internetis turvaliselt ja mugavalt, nad tegutsevad seal sihipäraselt ning neid ei kohuta üksikud negatiivsed juhtumid.

Pisut murettekitavana selgus antud uuringust, et kui 9- ja 10-aastaseid lapsi veel vanemad toetavad ja juhendavad ning jälgivad oma laste internetikasutuse aega, siis 11-12aastaste sõnul ei sekku vanemad nende internetikasutusse oluliselt.

Kuigi uuringud vanemliku vahendamise ja piirangute efektiivsuse osas on andnud vastukäivaid tulemusi ning ei ole teada, millised meetodid on kõige efektiivsemad, et kaitsta oma lapsi internetiriskide eest, on vanemlik järelvalve siiski ülioluline ka juhul, kui vanem ei ole interneti kasutamisel sama osav kui ta laps. Kui vanemad teavad reaalses elus hästi, mis on potentsiaalselt ohtlik nende lastele ning nad kasvatavad, suunavad ja kaitsevad oma järeltulijaid, siis on lapsi edukalt võimalik õpetada ka virtuaalmaailmas turvaliselt käituma.

6. KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö peamiseks eesmärgiks oli kaardistada 9-12 aastaste Eesti laste teadmisi ja hoiakuid internetis valitsevate riskide osas. Töö teoreetilises osas on ära toodud ülevaade valdkonna teoreetikute seisukohtadest põlvkondadevahelise erinevuse, kaasaja noorte internetiga seotud harjumuste ja hoiakute osas, samuti täpsustatud interneti võimaluste ja riskide mõisted ning antud ülevaade värskematest laste internetiohutust puudutavatest uuringutest Euroopas. Töö teise osana viidi läbi kvalitatiivuuring töö eesmärgi saavutamiseks.

Eestis kasutab internetti 93% 6-17aastastest lastest. Sarnaselt lastele on Eestis ka vanemate internetikasutuse osakaal kõrge võrreldes ülejäänud Euroopa Liidu riikidega. Internetti kasutab 92% vanematest, sealjuures 71% neist teeb seda iga päev.

Lisaks suurele internetikasutajate osakaalule, veedavad Eesti lapsed ka internetis väga palju aega. Pisut vähem kui kolmandik (28%) lastest veedab internetis enam kui 3 tundi päevas, teine kolmandik (30%) veedab seal ligikaudu 3 tundi, 1-2 tundi päevas internetis veedab samuti ligikaudu 30% lastest. Vaid kümnendik lastest veedab igapäevaselt internetis vähem kui tunni.

Mida enam võimalusi kogevad lapsed ja noored Internetis, seda suurem tõenäosus on, et nad puutuvad kokku ka erinevate riskidega.

Uuringud näitavad, et väga paljud lapsed ja täiskasvanud on internetis kokku puutunud häiriva sisuga ning et enamasti puudub mõlemil oskus, kuidas toime tulla emotsionaalse stressiga. Ka puuduvad lapsevanematel oskused ja teadmised, kuidas ohtu ära tunda, mismoodi sekkuda ja aidata.

Võrreldes Eestis seni läbiviidud uuringute andmeid ülejäänud Euroopas läbiviidud uuringutega laste internetiohutuse teemal, liigitub Eesti laste internetikasutuse ning online-riskide kogemise osas kõrge riskiga maade hulka, ometi on Eesti lapsevanemad Euroopa kontekstis selges vähemuses, kui kõne all on oma laste harimine internetiriskide osas. Eesti lapsevanemad vestlevad väga harva oma lastega internetiohutuse teemadel. Ka kasutavad Eesti lapsevanemad võrreldes ülejäänud Euroopa lapsevanematega vähem suunamist, järelvalvet ja piiranguid.

Rahvusvahelise laste ja noorte uue meedia kasutuse uurimisgrupi EU Kids Online uurijate sõnul vajavad kõrge riskiga maad nagu Eesti tungivalt teadlikkuse tõstmist.

Järgnevalt bakalaureusetöö raames läbiviidud süvaintervjuude peamised järeldused uurimisküsimuste lõikes:

1. uurimisküsimus: Milliseid interneti riske 9-12 aastased lapsed enda jaoks probleemseks tajuvad?

Uuritud vanusegrupis on lapsed üsna hästi teadlikud nende interneti kasutusalast tulenevatest riskidest. Kui peamiselt kasutavad nad internetti mängimiseks, suhtlemiseks ning muusika kuulamiseks ja allalaadimiseks, siis oskasid nad nimetada ka riske, mis nende tegevustega seonduvad. Jutuks tulid viirused, reklaam- ja nuhktarkvara, isikuandmete avalikustamine, küberkiusamine, illegaalne failide allalaadimine, ahistamine ning ebasünnis sisu internetis. Siiski on siinkohal oluline mainida, et lapsed ei tajunud internetiriske enamasti potentsiaalse ohuna, nende hinnangul olid kõik need aspektid lihtsalt interneti loomulikud osad, mille üle nad eriti ei muretsenud.

2. uurimisküsimus: Milliste riskidega on lapsed ise kokku puutunud?

Pea kõik lapsed on kokku puutunud viiruste ja teiste arvuti tarkvaraliste probleemidega, vähem ollakse kokku puutunud võimalikku emotsionaalset traumat põhjustavate riskidega. Intervjuudest selgusid üksikud küberkiusamise ning seksuaalse ahistamise juhtumid, nendest isiklik kokkupuude oli olnud vaid küberkiusamisega, ülejäänud meenusid seoses teiste lastega.

3. uurimisküsimus: Kust saavad lapsed infot erinevate riskide kohta?

Kuivõrd infot üldse saadakse, siis saadakse seda vanemate või kaaslaste käest, mingil määral ka ise internetist otsides. Sihipärast ja regulaarset harimist internetiriske osas intervjuudest ei selgunud. Enamasti oskasid lapsed lihtsalt rääkida ühest või teisest riskist, kuid ei suutnud meenutada, kust nad selle kohta teavet on saanud.

4. uurimisküsimus: Kuivõrd tajuvad 9-12 aastased lapsed vanemate järelvalvet ja suunamist?

Järelvalvet tajuvad eelkõige nooremad lapsed ning need, kelle kodus paikneb arvuti pere üldkasutatavas ruumis. Lapsed, kellel on isiklik arvuti oma toas, ütlesid reeglina, et nad saavad seda piiramatult kasutada ning vanemad ei sekku nende tegevusse.

5. uurimisküsimus: Kelle poole nad pöörduvad, kui tekib mõni probleem või mure, millest ise jagu ei saa?

Vanemate poole pööratakse eelkõige tehniliste probleemidega, kusjuures poisid püüavad probleeme ise lahendada ning vanemat asjasse mitte segada. Kuivõrd lapsed ei olnud internetikasutuse puhul tundnud ennast häirituna, siis ei olnud nad emotsionaalset ohtu kujutavate riskide kogemise korral näinud vajadust vanema poole pöörduda.

6. uurimisküsimus: Kui professionaalse nõuandjana tajutakse lapsevanemat?

Juba mitmel juhul tundsid selle vanusegrupi lapsed ennast vanemast interneti vallas kompetentsemana. Nõu vajati olukorras, kus oli vaja uuendada mõnda tarkvara või ei osatud kasutada arvutiprogrammi. Mitu last ütlesid, et nad ei oska nimetada internetis midagi, milles neil vanema abi vaja võiks minna.

7. SUMMARY

Key words: internet risks, children and internet, online risks.

The main objective of this paper was to map the knowledge and attitudes about internet risks among 9-12 year old Estonian children. The empirical and theoretical part of this study gives an overview of theoretical basis of generational gap as well as childrens attitudes and beliefs about internet risks, also classifies online-risks and possibilities and at the end gives latest research results of parents concerns and attitudes towards childrens internet use.

A qualitative study was conducted among 11 Tallinn's 9-12 year old children to find answers to research questions. Results of this study are described in the second part of the paper.

93% of the 6-17 year old children in Estonia use internet. Also parents of estonian children are very frequent internet users compared to rest of the countries in EU. 91% of the parents use internet and 71% of them does it every day.

Besides the fact that estonian children are very frequent users of internet they also spend a significant amount of time online each time. Little bit less than one third (28%) of the children spend every day more than 3 hours online, other third (30%) spends online nearly 3 hours, 1-2 hours in a day spend online also almost 30% of the children. Only one tenth of the children spend less than an hour a day on the web.

The more opportunities children experience online, the more risks they are likely to encounter.

Research shows that very many children and adults have come accross disturbing content of the internet and usually they lack of knowledge, how to handle the emotional stress it causes. Also parents don't know how to recognize possible threat to their children, how to intervene and how to help.

Comparing estonian studies to the studies conducted in the rest of the Europe it is evident, that Estonia has high risk potential when internet risks are in concern. Even though Estonian children have high risk potential, their parents are not giving them much support. Estonian parents don't have a habit of talking to their children about internet risks. Also they use a lot less strategies of parental control over their childrens internet use than other parents in

Europe. According to international research group EU Kids Online high risk countries like Estonia need desperately rise of awareness about internet risks.

Next a review of findings of interviews conducted with 9-12 year old children.

Research question no 1. What internet risks do 9-12 year old children know and consider to be problematic?

Children in researched age group are quite aware of the risks they might come across in internet. Mainly they use internet for playing games, communicating and listening and downloading music. Within these possibilities they could name risks involved rather well. They were aware of the viruses and adware, giving personal information to strangers, cyberbullying, illegal file downloads, harrasment and disturbing content of the internet. However it is important to mention that children did not find these risks to be much of a threat to them.

Research question no 2. What kinds of risks have children experienced themselves?

Almost all the children have experienced viruses in their computer and some other technical problems. There were some contacts of risks causing possible emotional distress like cyberbullying, sexual harrasment etc. Some were experienced by interviewd children themselves, others by their friends.

Research question no 3. Where do they get information about internet risks?

If they get any information at all it comes from their parents or peers, some amount also from the internet itself. Although majority of children could not remember any case of some adult giving them advice about internet risks. They knew about risks but couldn't remember how it had reached their knowledge.

Research question no 4. Do children sense parental concern and control?

Direct control is present mostly when younger children are involved and those children who do not have personal computer in their room, but instead use family computer in family area of their home. Children, who have personal computer in their room said usually that they can use internet as they please and parents don't intervene.

Research question no 5. Where do children turn for support if they encounter problems on the internet?

Children ask help from their parents when technical problems occur. Since they had not felt emotionally disturbed by any incident they had come across on the internet they never had asked their parents help or advice in matters concerning bullying, harassment or grooming.

Research question no 6. Do they find their parents to be competent advisors about internet?

Even though interviewed children were rather young, several of them felt that they were more competent in computing than their parents. Some children mentioned that they cannot think of any issues in what parents could help them or where they would ask for help.

8. KASUTATUD KIRJANDUS

1. Flash Eurobarometer 248 (2008). *Towards a safer use of the internet for children in the EU: draft analytical report*. The Gallup Organisation upon the request of European Commission.
2. Hasebrink, U., S. Livingstone., L. Haddon. (2008). *Comparing children's online opportunities and risks across Europe: Cross-national comparisons for EU Kids Online*. London: EU Kids Online (Deliverable D3.2)
3. Herring, S. (2008). Questioning the generational divide: technological exoticism and adult construction of online youth identity. *Identity*, 1-29.
4. Isakannu, H. (2007). *Kiusamine internetis: noortevaheline käitumine võrgumaailmas kahe Tallinna kooli näitel*. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool, Informaatika instituut.
5. Kalmus, V. (2008). Riskialtid tiigrikutsud: Eesti lapsed kui (uue) meedia kasutajad. L. Ots (toim.). *Uued ajad – uued lapsed*. Tallinn: TLÜ kirjastus, 35-61.
6. Kalmus, V., M. Keller., P. Pruulmann-Vengerfeldt. et al. (2009). Elukvaliteet tarbimis- ja infoühiskonnas. V. Kalmus et al (toim.). *Eesti Inimarengu Aruanne*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 102-124.
7. Livingstone, S. (2003). *The changing nature of audiences: from the mass audience to the interactive media user*. London: LSE Research Online.
8. Livingstone, S. (2008). *Taking risky opportunities in youthful content creation: teenagers' use of social networking sites for intimacy, privacy and self-expression*. London: Sage.

9. Livingstone, S., M. Bober., E. Helsper. (2005). *Internet literacy among children and young people: findings from the UK Children Go Online project*. London: LSE Research Online.
10. Livingstone, S. & M. Bovill. (2000). *Young people, New Media*. London: LSE research online.
11. Livingstone, S. & E.J. Helsper. (2008). Parental mediation of childrens internet use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 52(4): 581-599.
12. Lobe, B., S. Livingstone., K. Olafsson., J.A. Simoes. (2008). *Best practice research guide: How to research children and online technologies in comparative perspective*. London: EU Kids Online (Deliverable 4.2)
13. Mediapro. 2006. *A European research project: the appropriation of new media by youth*. Brussels: Chaptal Communication with the support of European Commission/Safer internet action plan.
14. Millwood-Hargrave, A. & S. Livingstone. (2006). *Harm and offence in media content: a review of the evidence*. Bristol: Intellect Books.
15. Prensky, M. (2001). *Digital natives, digital immigrants, part I. On the horizon*, 9 (5):1-6
16. Prensky, M. (2001). *Digital natives, digital immigrants, part II. On the horizon*, 9(6): 1-9
17. Tapscott, D., (1998). *Growing up digital: the rise of the net generation*. New York: McGraw-Hill.
18. Turu-uuringute AS (2006). *Lapsed ja internet*. September 2006.
<http://www.peremeedia.ee/public/LapsedInternetUuring.ppt>

9. LISAD

9.1 Lisa nr. 1 - Intervjuu kava

Uurimisküsimused

1. Milliseid interneti riske 9-12 aastased lapsed enda jaoks probleemsetena tajuvad?
2. Milliste riskidega on lapsed ise kokku puutunud?
3. Kust saavad lapsed infot erinevate riskide kohta?
4. Kuivõrd tajuvad 9-12 aastased lapsed vanemate järelvalvet ja suunamist?
5. Kelle poole nad pöörduvad, kui tekib mõni probleem või mure, millest ise jagu ei saa?
6. Kui professionaalse nõuandjana tajutakse lapsevanemat?

NB! Uurida enne tausta – kodune olukord, kas on ema ja isa mõlemad olemas, kas suhted on head

Intervjuu kava 9-12 aastastele

Selatan, miks korraldan selle uuringu – et teada saada, kuidas lapsi ja nende vanemaid õpetada paremini Interneti kasutama.

Küsin luba intervjuu salvestamiseks.

Sissejuhatavad küsimused:

- Kui tihti sa kasutad arvutit ja Interneti?
- Mis sa teed seal?
- Kas sul on MSN, e-mail, rate, orkut, mõni pildikonto, külastad mingeid kindlaid online-mängukohti?
- Mis on sinu arvates kõige lähedamad asjad Internetis? Mida sa kõige rohkem kasutad?

Milliseid täiskasvanute poolt sõnastatud interneti riske lapsed teavad ja enda jaoks probleemsetena tajuvad?

(Küsida läbi sõprade, kui räägib sõprade näitel, see näitab kas ta teadvustab või ei teadvusta)

- Kas sa oskad kirjeldada mõnda asja mida Internetis teha saab, mille kohta sa tead, et see ei ole hea ja seda ei tohiks teha?
- Miks nii ei tohi teha? Mis võib juhtuda?
- Mida sina saad selleks teha, et midagi halba ei juhtuks?
- Mis sa arvad, milleks selline asi üldse välja mõeldud on, kui seda teha ei tohi?
- Tuleb sul meelde mõni leht või koht Internetis, kus ei tohiks käia? Miks?

Kui ei tule meelde, siis suunata – viirused, failide allalaadimine, MSNi/Rate võimalused, teiste kommenteerimine/kiusamine, suurte inimeste lehed, oma andmete avaldamine. Küsida igatüüpe kohta, kas ta leiab, et see on hea või halb tegevus ja kui halb, siis miks.

Milliste riskidega on ise kokku puutunud?

- Kas nendest räägitud asjadest mõni on ka kunagi sinuga juhtunud?
- Kuidas see juhtus ja mis siis sai?

Küsida ükshaaval riskid läbi, kui ise ei räägi. Kui vastab, et ei ole kokku puutunud, siis küsida, kuidas käituks, kui midagi sellist juhtuks?

Kust saavad infot Interneti riskide kohta?

- Kuidas sa tead, et eelpool nimetatud asjad on ohtlikud?
- Kes sulle rääkis nendest või kust sa nendest teada said?
Vajadusel suunata. Kas ema-isa, õde-vend, sõbrad, õpetaja, telekas, otsisin ise Internetist?

Kuivõrd tajuvad vanemate järelvalvet ja suunamist?

- Kui palju sa oma ema ja isaga Interneti asjadest räägid?
- Millest te tavaliselt räägite?
Vajadusel suunata: kas räägitakse ohtudest ja turvalisest käitumisest?
- Kui kaua sul on lubatud internetis olla iga päev?
- Kas vanemad mõnikord ei luba sind ka arvutisse? Miks?
- Kas sul on lubatud päevas mingi kindel aeg arvutis olla? Millal see tavaliselt on?
Tuvastada, kas vanemad on kodus kui laps tavaliselt arvutit kasutab.
- Kas on mingeid asju Internetis, mida vanemad on sul keelanud teha? Mis need on?
Vajadusel suunata: MSN, failide alla ja üleslaadimine, suhtlemine võõrastega, isikuandmete avaldamine, täiskasvanute lehtedel käimine
- Mis sa arvad, miks need keelatud on?
- Kas su ema või isa on sinuga mõnikord koos arvuti taga?
- Mida te koos teete? Näiteks kas te vaatate koos mõnda uut mängu või ratest sinu klassikaaslasti või panete koos perepilte üles?

Kelle poole pöörduvad, kui tekib mõni probleem või mure, millest ise jagu ei saa?

- Kes sind tavaliselt aitab, kui sul tekib mõni probleem Internetis?
- Kas on mingeid Interneti teemasid, millest sa parema meelega räägid oma sõprade kui ema või isaga?
- Mis need on?
- Miks sa neist vanematega ei taha rääkida?
Vajadusel suunata: kas teema on ebamugav või tunneb, et ema/isa nagunii ei oska?

Kui professionaalse nõuandjana tajuvad lapsed vanemaid?

See uurimisküsimus saab juba eelpool olevate küsimustega vastatud

9.2 Lisa nr. 2 - Intervjuude transkriptsioonid

1. intervjuu

Cecily-Anna, 9 aastane

(Intervjuu lapse kodus, peres on ema ja tütar, üks sülearvuti, emal ja lapsel eraldi kasutaja)

Räägi, kui tihti sa üldse arvutit kasutad?

Nüüd käin vähem, mul on trennid. Eelmisel nädalal käisin ainult kaks korda....

Aga palju sa siis vanasti käisid? Kas kohe iga päev?

Eei käinud...no vahest ikka käisin aga rohkem

Aga kui kaua korraga sa umbes oled arvutis? Kas sa vaatad kella ja paned tähele, et näiteks lähed arvutisse siis kui trennist tuled ja kui emme tuleb koju siis lõpetad ära?

Ma ei tea...nii kaua olen kui emme ütleb, et tule ära

Mis sa teed arvutis?

Mängin ühte mängu

Kas see mäng on sul arvutis või mängid Internetis?

Ee...ma ei teagi, vist on Internetis. Internetis jahh!

Aga kas ainult ühte mängu mängid või on veel midagi, mis sa seal teed?

Mängukoopas on nii nõme, seal ma enam ei taha käia. Vanasti vaatasin sealt videoid ja teisi naljakaid asju. Mõnikord käin veel mõnes mängukohas...näiteks nitroves.

Aga kas sa MSNi kasutad?

Jaaa, mul on täitsa enda kasutaja olemas.

Kes sul seal nimekirjas on, kas sõbrad?

Ei, seal on mul emme ja vanaema, Kersti õde Maarja, Jakob (*sugulased*) ja.... koolisõpru pole üldse. Selle ma lülitan kohe sisse kui ma oma kasutajaga arvutisse lähen. Noh, seal küsib PIN-koodi ja...

Aga kas sa kirju kirjutad ja saadad näiteks emmele või sõbrannale?

Neid ma ei oska saata..

Kas sa tead mis on Orkut, kas sa seal oled käinud?

Orkutis mina ei käi. Ma ei käi Rates ka!

Aga miks sa ei käi?

Seal on igav, ma põhiliselt mängin arvutis - nüüd on mul näiteks Kariibi mere piraatide mäng ka olemas..

Kas sa tead mõnda asja arvutis või Internetis, mis ei ole hea? Või mida ei tohi teha?

Eeei tea....

Viirustest oled ju kindlasti kuulnud?

Jaa, neid ma tean aga ma ei tea mismoodi need käivad. Ja kui ma neid Jussi multikaid vaatasin, siis seal oli näiteks, et võõraste inimestega ei tohi rääkida. Ja näiteks selline oli ka, et tuleb silt, et sa oled võitnud miljon krooni, siis seda ei tohi võtta, sest seal võivad viirused olla.

Aga miks võõraste inimestega ei tohi rääkida? Mis siis juhtuda võib?

Nohh....sest sa ei tea kes need on. Näiteks ütleb, et ta on tüdruk ja tegelikult on poiss...

Aga miks see halb on?

Ma ei tea....siis ta on valetaja ja temaga lihtsalt ei ole vaja suhelda

Kas sul endal on ka mõni selline õnnetus näiteks juhtunud, et viirus on arvutisse tulnud?

Viiruseid ma ei ole tõmmanud....miljoni dollari silti ka pole tulnud.

Aga mis sa teeksid, kui tuleks mõni selline asi, mille kohta sa päris hästi ei tea, mis see on?

Kui mõni viirus tuleks, siis kutsuksin emme. Kui miljon dollarit tuleb, siis ma tean, et see on nali ja panen kinni.

Sa rääkisid, et Jussi multikatest said tead viiruste ja miljoni dollari pildi kohta. Aga kas sa oled kuskilt veel midagi kuulnud, mis võib ohtlik olla? Kas te emmega näiteks räägite sellest, mida sa tohid siin arvutis teha?

Ma ei tea, emme käest ma küll pole midagi küsinud... Koolis esimeses või teises klassis me rääkisime, mis ei ole või on arvutis kasulik. Aga ma ei mäleta mis need olid. Guuglit ma tean, sealt saab igasugu asju otsida. Aga ma eriti ei otsi. Ükskord otsisin luuletust..

Aga kas te üldse emmega räägite arvutist? Kas sa küsid tema käest, kui sa kuskil mängus midagi ei oska või midagi ei leia?

Hii...emmega küll ei räägi. Mõnikord kui ma ei tea misasi see on, siis ma küsin emme käest mis see on. Vahel kui kõik asjad seisma jäävad, siis ma kutsun emme. Sõjamänge ma ei tohi mängida aga neid mulle enam ei meeldi ka mängida. Ja rates mul oli konto aga emme kustutas selle ära ja ei luba minna. Aga seal on nagunii jamad mängud, mujal on palju lähedamad.

Aga miks sa sinna omale konto tegid?

No sinna ei saanud muidu mängima kui pidi konto tegema...

Mis seal veel teha sai?

Ma ei tea....Ükskord kui me korvpallilaagris olime, siis öösel pidime magama, siis suuremad tüdrukud tegid pimedas valguga ööpilte ja panid ratesse üles.

Kust sa tead, et nad pildid sinna üles panid?

Ma ei tea....nad ütlesid, et panevad.

Kas emme muidu lubab sind alati arvutisse või mõnikord keelab ka?

Ma ei tea...mõnikord ikka lubab, vahest ei luba ka.

Kas sa tead, miks ta ei luba?

Sest mul on enda mänguasju, millega mängida. Pole vaja kogu aeg arvutis olla.

Aga kui emmet kodus pole, siis saad ju vabalt arvutis olla, keegi ei keela?

Kui ma üksi kodus olen, siis ma ei lähe üldse arvutisse. Kui emme tuleb koju, siis küsin, kas ma tohin minna.

Aga kas te emmega koos mõnikord ka arvuti taga olete? Kas luuletust näiteks otsisite koos? Või vaatate mõnda mängu?

Jakobiga (*kaks aastat noorem sugulane*) me mängime kahekesi arvutis, ta tahab minuga mängida selliseid mängu, kus on kaks inimest. Sõbra Sandriga mängin ka koos ühte koletisemängu. Sander näiteks tõmbas mulle Kariibi mere piraatide mängu.

Kas sa oskad ise mängu arvutisse tõmmata? On see lihtne?

Ei...Sander tahtis mulle seda tõmmata aga seal pidi e-maili kirjutama ja kasutaja tegema ja siis me ei oskanud, siis ma kutsusin emme.

Näitab mulle oma arvutit ja mängu, mida ta tavaliselt mängib. Tal on oma kasutajakonto (emalt saan hiljem teada, et mitmete piirangutega, kuid neid ma edasi ei uuri), MSN. MSNis 7 kontakti, kõik ainult lähisugulased nagu ta ka ütles. Intervjuu käigus ütles samuti, et mängib põhiliselt 1-2 mängu aga Interneti „Favourites“ kataloogis on ca 30 erinevat laste mängusaiti. Tegemist oli ainsa intervjueritavaga, kus ma eelnevalt otse emaga vestlesin (teistele saatsin lühikese kirja), luba küsisin ja üsna täpselt seletasin, mida ma tahan uurida ja milleks. Ema liigne informeerimine ei tulnud intervjuule kasuks, last intervjuerides oli tunda, et ema oli temaga ilmselt osa teemasid juba läbi võtnud ja käskinud „korralikult“ vastata. Samuti teadis laps, et ema on intervjuerijaga väga hea tuttav, seetõttu ta tõenäoliselt kartis, et kõik mis ta räägib, võib hiljem emani jõuda – „kui emmet kodus pole, ma ei käi üldse arvutis“, „sõjamänge ma ei mängi“.
Tegelikult mängib sõjamänge küll (koos minu pojaga) ja kui täiskasvanu otseselt ei keela, siis vabalt 3-4 tundi järjest.

2. intervjuu

Ron 9a.

Kui tihti sa üldse arvutit kasutad?

Ron: iga päev..

Mis sa teed seal?

Ron: mängin seda Spore või GTA-d....ja seda oblivioni ka..

Kas sa midagi veel teed peale mängimise? Kas sul näiteks MSNi konto on?

Ron: ei ole

Aga mingeid pilte paned üles või vaatad Youtube'i?

Ron: jaa, youtubeist vaatan mängude videoid.

Mis see tähendab, mängude videod?

Ron: nohh...seal on nagu need GTA...mõni on oma mängu sinna pannud ja siis ma vaatan, mis seal on tehtud...kirjutan üles reale GTA versus kingkong, siis on näiteks selline naljakas tehtud

Kas sa tead, mis on rate?

Ron: jaa, seal on mul ka konto

Mis selle kontoga seal teha saab, miks ta sul on?

Ron: no seal saab ka mängida, ma vahepeal mängisin seal palju, nüüd enam ei viitsi...aga seal peab oma nime registreerima, muidu ei saa mängida, siis ema tegi mulle konto..

Aga kas seal saab veel midagi teha?

Ron: oma pildi saab sinna algusesse panna..

Kas sa oled pannud sinna pildi?

Ron: ei

Mis seal veel teha saab?

Ron: seal saab nagu neid igasuguseid asju osta...kui on boonuspunktid, mul oli ükskord 3 SOLi ja siis saab taustapilti osta, ma ostsin aga seda pilti ikka ei saanud taustaks panna..

Kuidas sa need boonuspunktid said?

Ron: ma ei tea...lihtsalt vaatasin, et on punktid...vist peab ostma

Kas sul sõpradel on seal ka konto, kas sa neid oled sealt ka otsinud?

Ron: jaa, ma tean, Aljonal (*täiskasvanud sugulane*) on konto, seal saab nagu sõbraks märkida, siis ma näen seal tema pilte ka.

Ma tean, et seal saab kirju ka saata, kas sa seda oled teinud?

Ron: jaa, mul on seal üks veel...ta on küsinud, et mis sa teed või mis mängu mängid....siis ma kirjutasin

Kas mõni võõras inimene on sulle ka kirjutanud?

Ron: ei ole...ma mõnikord kirjutan emme MSNis, siis ma vahest ei tea mis nimega seal on...nüüd issi nime juba tean

Kas sa issi nime siis enne ei teadnud?

Ron: ei no tal on seal üks teine nimi, seda ma ei teadnud

Kellega sa seal MSNis kirjutad?

Ron: issiga...ja Aljonaga...vanaemaga ka vahest

Kas arvutis mingeid halbu asju ka on? Kas ema või isa on sulle öelnud, et seda ei tohi teha või sinna ei tohi minna?

Ron: viirused võivad arvuti katki teha...

Aga kuidas viirus tuleb?

Ron: no mõnikord tuleb mingi silt, et vali nagu YES või NO....kirjutab midagi inglise keeles, siis issi on öelnud, et vajuta NO või kutsu mind....ma tavaliselt vajutan NO

Aga on veel midagi, mida sa teha ei tohi?

Ron: mmm....no kui ma vahest olen kaua arvutis, siis emme ütleb, et mine õue. Sõjamängusid ei luba eriti, vahest natuke lubab. Vahest mõnes mängus on mingid rasked kohad, siis issi tuleb mängib ise sealt edasi, muidu ma saan surma

Kas sa mängid palju issiga koos või teete midagi muud koos arvutis?

Ron: eriti mitte....nad on töö tavaliselt

Kas sa käid siis põhiliselt arvutis peale kooli kui üksi kodus oled?

Ron: jaa, koolist tulen, siis olen tavaliselt arvutis....vahest lähen sõbra poole ka või õue niisama

Kas sa tead, mis su sõbrad arvutis teevad? Kas sa nendega ka arvutiasjadest räägid?

Ron: jaa, sõpradega mängime koos arvutis

Aga midagi veel teete ka?

Ron: eriti mitte, no seda teist mängu mängime mõnikord ka

Olgu. Aga kui sa peale kooli üksinda kodus ja arvutis oled ja ei oska seal midagi, mis sa siis teed? Kas paned arvuti kinni?

Ron: no vahest helistan issile või niisama....kui jookseb kinni näiteks, siis ma tean lihtsalt, et tuleb restart teha, siis mängin pärast uut mängu

Kas peale viiruste veel midagi halba võib arvutis juhtuda?

Ron: ma ei tea.. emme ei luba vahest Youtubeist asju vaadata, ütleb, et noh need on nii nõmedad asjad, vaata midagi muud

Mis asjad need siis on?

Ron: no näiteks kus tulistatakse, siis talle ei meeldi et verine on

Aga sulle meeldivad jah?

Ron: no natuke jah...ma ju tean, et päriselt nii ei tohi! See pole seal üldsegi päris.

Kas Youtubeis on siis selliseid videosid?

Ron: mõned on...no need on nagu sealt mängudest

Kui sa millegagi hakkama ei saa, kas siis emme ja issi tulevad sulle appi?

Ron: emme ei oska mängu..issi vahest ei viitsi, ütleb, et mängi ise või pane kinni kui hakkama ei saa...emme tuleb vaatab aga ta ei oska ja ta ei taha tulistada, siis käseb üldse kinni panna

Kus sul arvuti on, kas oma toas?

Ron: oma toas

Kas emme teab, mida sa mängid? Sa ütled, et kui sa ta appi kutsud, et siis ta käsib tulistamismängu kinni panna. Aga kui sa teda ei kutsu, kas ta siis ei teagi, mida sa mängid?

Ron: vahest tuleb vaatab, mis ma teen

3. intervjuu

Annika-Eliisabet, Marian 12a

(Sissejuhatav jutt välja jäetud)

Kui tihti te üldse arvutit kasutate? Kas iga päev käite arvutis?

Annika-Eliisabet: Eeei, ma ei käi iga päev...võibolla ülepäeviti või nii

Marian: Ma ka ei käi iga päev, võibolla mõne päeva tagant, no tavaliselt siis kui midagi teha pole niisama või kui vaja kooli jaoks midagi otsida..

Sina satud siis arvutisse kui midagi teha pole aga Annika, millal sina tavaliselt arvutisse satud?

Annika: No satun siis kui on õpitud ja trennis käidud ja kui igav on.

Kuidas teil kodus üldse on – kas teil on oma isiklik arvuti oma toas või on pere peale üks arvuti?

Annika: Ei, meil on suures toas üks arvuti, see on kõigi jaoks...mul oma toas pole.

Marian: Meil on ka ikka pere peale üks arvuti.... suures toas on.

Nii ja kui teil on igav ja arvuti lahti teete, mis te seal tavaliselt teete?

Annika: ma käin vahepeal suhtluskeskkonnas ja vahepeal mängin. Kooliasjade pärast ka vahest. Siis kui mõnikord on mõni koolitöö, mille jaoks on vaja otsida asju.

Marian: ma ei teagi....niisama olen, vahest vaatan mingeid mängu ja no üldse niisama midagi otsin või.. Vahest lähen arvutisse põhiliselt sellepärast, et plaadi peal on sõnastikud, siis ma vaatan sealt sõnu...

Annika, mis on suhtluskeskkond?

Annika: No orkut näiteks. Rates ma enam ei viitsi käia, seal ma blokeerisin konto ära. Siis ma mängin palju ka arvutis.

Miks sa ta ära blokeerisid?

Annika: ma ei teagi....no seal oli igav ega ma põhiliselt mängisin seal aga seal polnud enam huvitavaid mängu. Ja niisama ei viitsi olla, seal lihtsalt pannakse oma pilte ja saadetakse kirju..

Aga milliseid mängu sa mängid? Kas need on sul arvutis või mängid kuskil Internetis?

Annika: Internetis ikka alati, arvutis mul mängu pole. Internetis on mängukoobas, agame.com, king.com, seal on sellised action-mängud kus tuleb teisi tappa ja sõjamängu mängingi põhiliselt.. *(mängude nimed kuulumise järgi)*

Aga sina, Marian?

Marian: Ma ka mängin põhiliselt mängukoobas...noh, vahel käin Playrays ka ja siis ma muidu käin mingisugustel välismaaomadel. Kah sõjamängu ja vahel selliseid nuputamismängu ka.

Näiteks Playrays saab mitmekesi mängida. Aga peab omale konto tegema.

Vahel ma otsin mingit kuulsust ka, siis Wikipediast vaatan teda, näiteks et millal ta on sündinud ja infot tema kohta.

Kas teil MSN on?

Annika: Jaa, mul MSN on

Marian: Mul ei ole.....kunagi oli aga siis ma üldse ei loginud sinna sisse ja siis see kustus ära.

Annika, kes sul MSNi listis on?

Annika: No põhiliselt klassikaaslased ja laulukoorikaaslased. Trennikaaslased on ka ja sugulased. Ja oma pere ka. Hästi palju, kõik on mul MSNis.

Kas sa kasutad MSNi iga kord kui arvutis oled?

Annika: Jah, kui ma arvuti tööle panen, siis ta lülitab ennast ise sisse. Vahepeal ma login sealt välja ka, sest ma ei viitsi koguaeg rääkida teistega.

Aga kas te emaili ka kasutate?

Annika: mul on küll meiliaadress. Mulle saadetakse sinna põhiliselt reklaame, vahepeal saadan näiteks sõbra emale, et ta saaks mulle tööjuures mõne pildi välja printida. Vahepeal saadan ühele sõbrale, ta elab Soomes ja tal pole MSNi.

Marian: ma saan ka reklaame aga ma kirjutan oma õele, ta elab Rakveres. Mõndadele sõpradele saadan ka.

Okei, need, millest me rääkisime, olid kõik lahedad asjad, mida internetis teha saab. Aga kas te oskate nimetada ka mingeid asju, mille kohta te teate, et neid ei ole hea teha või mida lausa ei tohi kindlasti teha?

(alguses nõutud)

Marian: Noo...ma tean, et näiteks reidis on see, et saadad sõnumi kas 50-kroonise või 100-kroonise, siis saad selle eest SOLe, need on sellised rahad. Selle eest saad osta taustapilte või teemasid oma profiilidele või sõpradele kinkida puud või südant....10 krooni on 1 SOL.

Päris huvitav. Aga miks see halb on?

Marian: no halb on sellepärast, et mõni tahab väga palju neid rahasid ja hakkab järjest sõnumeid saatma....satub nagu sõltuvusse nagu kasiinos ja siis on arved üle tuhande

Annika: Ma tean, et mõnedel lehtedel on niisugused kastikesed, et klikki siia, oled midagi võitnud. Kui sinna vajutada, siis võib arvutisse mingi error tulla nii et sa ei saagi enam lehti kasutada. Mõnel välismaa lehel on nii, et mängud on raha eest, siis sa ei teagi, et maksad. Pärast äkki tuleb arve...

Aga kust sa tead, mis siis juhtub kui seda kastikest vajutada? Kas sa oled vajutanud?

Annika: Eeei, mina ei ole vajutanud....ma lihtsalt tean seda...kõik räägivad, et seda miljon dollarit ei tohi vajutada.

Aga kes kõik sellest siis räägivad? Kas näiteks õpetaja räägib või kes?

Annika: Ei õpetaja küll seda ei räägi. No teised lapsed ja siis arvutiparandaja ka ütles kohe, et kui midagi imelikku tuleb ette, siis vajuta ristist kinni.

Kas on veel mingeid halbu asju, mis Internetis võib juhtuda? Näiteks te rääkisite, et käite orkutis ja rates ja kasutate MSNi ka. Kas seal teiste lastega suheldes on mõnikord ka näiteks üksteisega tülli läinud või teate, et kedagi on seal kiusatud?

Annika: ma ühte tean küll. Meie klassi tuli uus tüdruk, kes enne käis ka meie koolis ja tuli uuesti tagasi. Tema pilti oli reidis väga halvasti kommenteeritud. Aga rohkem ma ei teagi.

Orkutis ei ole seda eriti, reidis oli küll, sellepärast ma selle konto kinni paningi, et seal kõik võõrad alati kirjutasid.

Aga kas te jututubades ka käite suhtlemas? Teate mõnda jutukat?

Annika: Tean, reidis on jutukad ja mängukoopas on ka, seal ma vahel käin. Seal on hästi palju kasutajaid, kõik räägivad omavahel.

Aga kes seal põhiliselt käivad, kas need on sinu tuttavad seal?

Annika: ei, seal on ikka kõik peaaegu võõrad....enamust ei tunne

Aga seal saab vist kahekesi ka teisega rääkida? Et hakkad privama...

Annika: Jaa, ma vahest räägin kui mõni sõber sees on

Aga kust sa tead, et see su sõber on, seal vist ei ole kõik oma pärisnimedega?

Annika: No kui ma tean kasutajanime, siis ma tean.

Peale sõprade on seal kindlasti ju palju võõraid ka, kas võõrad vahel ise ka hakkavad rääkima?

Annika: Mõnikord ikka keegi ütleb tere näiteks

Kas sa nendega oled tuttavaks ka saanud?

Annika: No mõnega olen... ühega olen kokku ka saanud, ta on peaaegu minuvanune ja elab siinsamas Õismäel.

Aga kuidas sa tead, et seal peaaegu sinuvanune on? See võib ju ükskõik kes olla, kes lihtsalt valetab sulle?

Annika: Ma küsin ta nime ja siis Orkutist vaatan. Orkutis on ju ees- ja perekonnanimi, sealt ma saan teada, kes ta on. Sealt saab kõik ära näha, siis saab kohe aru kui valetab. Või kui ütleb näiteks oma nime ja orkutist ma ei leia, siis ma tavaliselt enam ei räägi..

Aga kas sinu käest ka nime küsitakse, et su orkuti pilti vaadata?

Annika: jah, ikka, kui ma kellelki küsin, siis ta küsib, et näita enda oma ka...siis ma näitan

Aga keegi teine esimesena, kes tuleb ja küsib, et kes sa oled ja näita pilt?

Annika: olen ikka näidanud...aga mul ei tule praegu meelde, väga harva

Kas sul on orkuti konto oma ees- ja perekonnanimega?

Annika: jah, seal on kõigil nii..

Aga kas sa tead, kas jutukas mõni suur inimene ka käib või kõik on sinu vanused?

Annika: einoh...kõik ei ole minu vanused, vahel on mõni näiteks 13 või 15 ka olnud, kellega ma olen rääkinud..

Aga päris suure inimesega ei ole jutustama sattunud?

Annika: Eeei...

Kui keegi sulle näiteks ütleks, et ta on 25-aastane, kas sa siis räägiksid temaga?

Annika: No ma ei tea...oleneb mis ta räägib...vist mitte, ma parem räägin ikka oma sõpradega

Kas te teate, mis on viirused?

(noogutavad)

Kas teil on ka mõni viirus arvutisse sattunud?

Marian: Mul nii suur viirusekaitse peal, et ma ei saa poolte asjade peale vajutada, meil üks arvutimees pani kohe alguses need peale.

Annika: Meie arvutis on ka viirusekaitse.

Kui palju te oma ema ja isaga arvutiasjadest räägite? Kas nad vahel tulevad juurde ka kui te arvutis olete ja ütlevad, et oh kui lahe või et ära seda tee?

Annika: mul ema tavaliselt näeb, mis ma teen, meil on arvuti teleka lähedal ja ta vaatab tavaliselt telekat siis kui ma arvutis olen..

Sa ütlesid, et sa mängid sõjamänge. Kas ta näiteks ei ütle, et oi see on nii jube mäng, ära seda küll mängi?

Annika: Ma olen väiksest peale oma tädipoistega sõjamänge mänginud, ma muud ei oskagi mängida. Tema küll ei keela..

Marian: Meil on ka niimoodi, et teleka lähedal on. Vahepeal on nii, et kui inglise keeles on, siis ma ei asa aru ja kutsun ema või isa ja kui neile ei meeldi, siis nad ütlevad, et ära seda mängi.

Aga kas te sellistest asjadest ei ole kunagi vanematega rääkinud, et mida ei tohiks Internetis teha või mingeid lehti, kuhu ei tohi minna? Et on sellised kohad, mille kohta ema on öelnud, et seda ta ei luba?

Annika: Eei...

Marian: Mul on kodus küll räägitud, sest mul on väike vend, kes mängib ja tahab alati igale poole vajutada. Siis ta küsib, et kas ma siia tohin vajutada? Ja siis ma kuulen, kui isa talle seletab...

Mida isa talle seletab?

Marian: noh...et...näiteks seal küsib inglise keeles mingeid asju ja siis peab Yes või No vastama, siis vend ei saa aru. Siis isa ütleb talle, mis ta peab vajutama. Või aitab mingit mängu tööle panna, kui vend kutsub

Aga kas nad sulle vanasti nii ei rääkinud?

Marian: Ma ei mäleta...

Aga kuskil mujal? Kas teil koolis ka arvutitunnid on, kas seal ei räägita näiteks viirustest või nendest miljoni dollari reklaamidest?

Marian: meil on koolis arvutiklass küll...aga ma seal ei käi. Tunnis küll pole midagi räägitud, ükskord kui meil oli, siis lihtsalt räägiti, mida arvutis teha saab...nohh, googlit näitas ja wikipediat.

Kas te sõpradega omavahel räägite arvutiasjadest? Kui keegi on midagi laheda leidnud või..

Annika: ei niisama küll ei räägi...vahest MSNis kui ma midagi laheda leian kuskilt siis näitan sõbrale ka...panen talle lingi noh..

Kas teil on mingi kindel aeg ka kodus, et kaua võite arvutis olla? Näiteks, et siis kui on kõik õpitud või et tund aega päevas?

Marian: Ma ei viitsigi olla üle tunni aja, igav hakkab.

Annika: Ajalist piirangut küll ei ole. Vahest kui hästi kauaks jään ja huvitav on, siis nad küll ütlevad, et tee midagi muud.

Kas karistuseks mõnikord on selline arvutikeeld ka? Noh, et üldse ei lubata arvutisse mingi aeg?

Mõlemad: Eei... ..

Aga kas te midagi koos vanematega ka teete? Kui mingit infot ei leia või kui tundub, et midagi on valesti?

Annika: Mul ei olegi tavaliselt probleeme arvuti taga..

Marian: Emaga vaatame koos ainult bussiaegu ja selliseid asju mida ei tea ja ise ei leia, koos küll ei istu arvuti taga.

Aga orkutit näiteks? Annika, sul on orkuti konto – kas mõnikord ema näiteks vaatab ka koos sinuga su sõpru või midagi?

Annika: Eei...seda ta küll ei ole teinud

Aga kui teil näiteks viirus satub arvutisse? Kas siis ema või isa tulevad appi ja parandavad ära?

Marian: ei mul ema küll ei oska...isa vist ka. Siis meil on arvutiparandaja, tema teeb korda aga meil eriti viiruseid küll ei ole sattunud.

4.intervjuu

Irma 9a, Bridget 10a

Kui tihti te üldse arvutit kasutate?

Irma: no...umbes ülepäeviti, iga päev pole aega

Bridget: ma kah ülepäeviti vist

Kas teil on oma arvuti ka oma toas, või on kuskil mujal?

Irma: mul on oma toas arvuti

Bridget: mul ka

Mida te arvutis teete?

Irma: Mina käin mängukoopas ja MSNis käin

Bridget: Mina käin MSNis ja väga erinevates kohtades

Irma:MSNis on mul sõbrannad, nendega räägin

Bridget: Mul on pere ka seal ja sõbrannad

Aga peale MSNi, mis te veel teete?

Bridget: ma käin veel Stiinas, see on nagu ka selline mängukoht. Mängukoobas ja lastekas ka.

Irma: Miniklipis näiteks ja kui väga vaja käin juutuubis ka filme vaatamas.

Mis see Miniklipp on?

Irma: Miniklipp on selline ingliskeelne nagu ka mängud on seal ja...

Aga orkut, kas te teate mis see on?

Bridget: jaa, orkut mul on. Vaatan sõprade pilte ja saadan kirju neile..

Kes sul seal sõpradeks on, kas klassikaaslased?

Bridget: Minul on sõpradest ainult oma klassist üks poiss ja üks tüdruk. Teistest inimestest on ema-isa, ema sõbrannad ja mõned sugulased

Irma: Minul oli konto aga ma kustutasin ära, sest seal oli igav

Miks seal igav oli?

Irma: Seal oli mul üks sõbranna kellega ma läksin tülli ja siis ta kirjutas mulle kogu aeg vastikuid sõnumeid ja siis ma panin konto kinni, et ta ei saaks kirjutada.

Kas te olete siinamaani tülis?

Irma: Eei, me leppisime kohevarsti ära...ammu juba

Aga kas sa tookord emale ka rääkisid sellest, et ta neid sõnumeid sinna saatis?

Irma: Ei rääkinud

Aga kellelegi teisele?

Irma: Kooli sõbrannale mõnele rääkisin

Hea küll. Kas te sellist kohta nagu Rate ka teate?

Bridget: Jaa, aga seal ma ei käi.

Irma: Ma ka ei käi

Kas teil oma meiliaadress ka on?

(noogutavad)

Kellele te kirju saadate?

Irma: isa saadab mulle mõnikord oma töökohast pilte ja siis mõned kutsuvad kirja teel sünnipäevale. Siis ma käin ühes fotoalbumis, kust tuleb ka teateid, et midagi on uut.

Mis fotoalbum see selline on?

Irma: Käin sellises kohas fotoalbum.ee, sinna saab hästi palju pilte panna ja ma panen sinna perepilte.

Aga mis kõige lähedamad asjad on internetis, mida te kõige rohkem teete seal?

Bridget: no iga päev ei käi konkreetses kohas, ma teen kogu aeg erinevaid asju...ei oska öelda

Irma: ma käin igalpool...tõmban laule, suhtlen ja väga harva käin mängimas.

Kust sa laule tõmbad?

Irma: eMulest

Aga kas te teate mingeid asju, mida ei ole hea internetis teha või mille kohta keegi on öelnud, et seda ei tohi teha?

Irma: kindlasti ei tohi seda, kui mõnel leheküljel on näiteks, et vajuta siia, siis võidad midagi. Siis tulevad viirused. Mõned kirjad on sellised, et tuleb ka vaadata kes saadab.

Mis siis juhtub kui viirus tuleb?

Bridget: Arvut võib katki minna, niiet enam ei tööta

Irma: Mulle issi ütles, et ära väga kahtlasi laule tõmba. Ma usun küll, et võib viirus tulla.

Mis see tähendab, et kahtlased laulud?

Irma: Ma ei tea..

Mis veel võib halba olla internetis?

Irma: orkutisse näiteks kui paned oma pildi, siis kõik võivad kommenteerida

Bridget: aga seal saab ära piirata mul on nii et kui ma mõnikord ei tea, kes on sest tal on selline naljakas nimi, siis ma lisan ja küsin kes sa oled, kui ma ei tunne siis kustutan ära.

Miks?

Bridget: Emme ka ütleb, et kui on võõras inimene, siis ei tohi rääkida.

Miks ema nii ütleb?

Bridget: Ei tea miks...

Irma, sa ütlesid, et halb on see, et kui orkutisse paned pildi, siis kõik võivad kommenteerida. Miks see halb on?

Irma: no...kui sõbrad kirjutavad mingeid asju, siis ma loen....aga kui keegi kirjutab mingeid tobedaid asju, siis mulle lihtsalt ei meeldi...seal saab need ära kustutada aga koguaeg ei viitsi ka

Kas sa mõtled seda sõbrannat, kellega sa tülli läksid?

Irma: nojah..

Kas keegi teine ka midagi halvasti on kirjutanud?

Irma: ei ole..

Bridget, sulle emme ütles, et võõrastega ei tohi rääkida. Aga kust te näiteks saate teada, et kuskile vajutades võib viirus tulla? Kas teil on näiteks arvutitunnid koolis, kus õpetaja on midagi sellist rääkinud, et seda ei tohi teha?

Bridget: arvutitunde meil ei ole...

Irma: meil kunagi oli tund aga seal midagi viirustest küll ei räägitud

Bridget: see, et kastile ei tohi vajutada, see on nii arusaadav, sest need värisevad ja on sellised naljakad

Irma: ...ja interneti kaudu ei saa miljonit dollarit võita nagunii

Kas te oma ema või isaga ka interneti asjadest räägite? Kas nemad räägivad näiteks viirustest?

Irma: mul tuleb vahepeal ise küsimusi aga me niimoodi ei räägi küll. Kui ema käest küsin, siis ta vastab

Bridget: Mulle ema küll viirustest ei räägi. Kui ma sain arvuti, siis issi ütles kus lehtedel ma võin käia ja et kui midagi mud ette tuleb, siis vajuta risti.

Millistel lehtedel ta sul käia lubas?

Bridget: no..ma ei tea...igasugustel

Kas issi näitas sulle ette mõned lehed, kus näiteks mängud on?

Bridget: nojaa...näiteks seda mängukoobast näitas ja jussi multikaid. Siis mul on seal interneti üleval ääres need pandud, et saan ainult vajutada.. aga ma oskan muudmoodi ka, nii et kirjutan üles selle koha... *(kirjutab brauseri aadressiribale aadressi)*

Aga kas ta ütles ka mingeid kohti, et ära seda kasuta?

Bridget: no neid vilkuvaid reklaame...et kui tuleb ekraanile siis tuleb ristik kinni vajutada mitte nendele peale vajutada...sealt võib viirus tulla.

Kas ema-isa vahest ütlevad ka, et tule juba arvutist ära, aitab küll?

Irma: tegelt ema ajab mind küll mõnikord arvutist ära kui ma päev otsa olen olnud. Aga enamasti ei aja. Ema ütles, et ma võin iga päev arvutis olla tund aega aga ma olen ikka kaks tundi. Me kõik unustame vahepeal ära palju kell on.

Bridget: mind ajab ema tavaliselt siis ära kui kell on hästi palju

Kas te midagi vanematega koos ka arvutis vahest teete? Näiteks mängite mõnda mängu või vaatate pilte või?

Irma: Vahepeal kui mu isal on midagi....kui me oleme reisil ja midagi pole teha, siis me vaatame koos asju

Bridget: tavaliselt kui ma hakkam mängima ühte mängu mis ma jõuludeks sain, siis ma näitan issile et vaata hästi äge ma sain mingi uue asja, siis issi ütleb, et oh ma mängin sinu eest ja siis mängib ise hoopis..

5. intervjuu

Ra 12a.

Kui tihti sa üldse arvutit kasutad?

Päevas vähemalt korra küll. Oleneb kui kiire on...

Kas sul on oma arvuti ka?

Ei ole oma arvutit...meil kõigil peale minu on oma arvuti. Lauaarvuti on nagu minu oma aga kõik käivad seal ka. Aga see on ikka elutoas, teistel on sülearvutid.

Mis sa teed seal?

Enamasti ma mängin oma mängu.

Mis mäng see on? Kas see on internetis?

Counterstrike, arvutis on mul olemas, internetis käin vähe. Internetis ma käin orkutis ja ma ei tea...Vaatan kirju, vahel...MSNis räägin ka. See sõjamäng on ka muidu selline, et mängin teistega üle maailma.

Aga ta on sul arvutisse installitud, lihtsalt saad sealt võrku minna siis?

Jah, just....login sisse ja siis näen kõiki teisi ka, kes parajasti mängivad.

Kas teed veel midagi arvutis?

Noh, orkutis on oma konto aga ma pole seal ammu enam eriti käinud...

Aga rates?

Rate ei ole meil popp, meie klassis pole kellelgi, meil on orkutis.

Kes sul orkutis sõpradeks on?

Põhiliselt klassikaaslased ja keda ma niisama tean.

Aga MSNis?

Msnis on sõbrad enamuses ainult, paar inimest sellist ka, kui ma ostan midagi internetist.

Mida sa internetist ostad?

Tellisin endale ühe käekella mingist fotoalbumist. Õde näitas, seal on mingi kasutaja kes müüb praagid asjad.... pole päris õiged aga täitsa uued.

Aga kuidas sa talle raha maksad ja kuidas sa kella pärast kätte saad?

Kaardiga kannan raha üle... pole veel kätte saanud, varsti saan. Õele saatis koju turvaümbrikus.

Kas ema lubab niimoodi internetist osta?

Õde küsis ema käest, tema tellis ennem, ma ei tea kust ta sellest teada sai. Minul ema ka lubas...

Kas käid veel internetis kuskil? Mõnes mängukohas näiteks?

Mängukoopas ma kindlasti ei käi aga playrays olen piljardit mänginud, seal enamuses asjad maksavad, ma ei viitsi käia. Nüüd tõmbasin omale limewire, eelmine ei töötanud enam eriti, see on turvalisem. Enamasti kui ma arvutis olen, siis ma mängingi sõjamängu või tõmban muusikat. Otsin näiteks youtubeist loo üles, kuulan ära kui on hea lugu siis tõmban alla. Tõmban Ipodit ja siis kuulan sealt.

Kas arvutist ei kuula muusikat?

Eriti mitte, arvuti on teleka kõrval peaaegu, sealt on paha kuulata, alati on keegi kodus.

Kas sa oskad kirjeldada mõnda asja mida Internetis teha saab, mille kohta sa tead, et see ei ole hea ja seda ei tohiks teha?

Jututoad, ma tean. Mina eriti ei lähe, kasutatud asjad. Ma pigem räägin sõbraga msnis kui seal....

Miks?

Ma ei tea, mis ma seal võõrastega räägin. Sõpradega on rohkem rääkida.

Aga veel mingeid asju, mis on kahjulikud?

No mul on ikka suht palju viiruseid tulnud. Mul on see nood32 ja siis mul on see searc and destroy ja siis firewall ka veel (*tõenäoliselt mingid viirusekaitsesed*). Kunagi oli mingi asi millega sai mingeid asju tõmmata ja siis ma sain teada, et see tõmbab ise ka ja võtsin maha. Igasugu laule tõmban ka ja...

Ma rääkisin ühtede tüdrukutega, keda rates olid teised sõbrannad kiusanud. Saatsid nõmedaid sõnumeid sinna ja. Kas sina ka millegi sellisega kokku oled puutunud?

Orkutis küll kedagi ei kiusata, ma ei ole kunagi kuulnud.. meil seal orkutis nii palju sõnumeid ei saadeta, põhiliselt räägime MSNis ja seal räägime mingist asjast ikka

Aga räägi veel sellest kella ostmisest. Kas sa pidid kuskile oma andmed kirjutama ja kas sa tead, kes see inimene on, kelle käest sa osta? Sa ütlesid, et ta on sul MSNis ka...

No kui ma midagi ostan siis peab panema jah nime ja aadressi, ta peab mulle koju saatma asja ju. Ma ostan selle käest... see on eestlane

Aga kas ta on sinuvanune või täiskasvanud inimene?

Ma ei tea kas ta on laps või täiskasvanu, pole viitsinud järgi uurida.

Sa rääkisid viirusetõrjeprogrammidest vist enne. Kas sul on arvutisse mõni viirus ka sattunud?

Viiruseid pole olnud, aga see vana programm tõmbas ise mingeid faile ja laule alla, mida ma polnud üldse valinud. Ükskord oli mul trooja viirus, see tuli ka ise.

Mis siis sai?

Võtsin maha. Panin viirusetõrjega otsa, see leidis üles ja kustutas ära. Siis mul oli mingi teine viirusetõrje, mis leidis üles aga ise ei kustutanud, sellega pidi käsitsi kustutama.

Sa oskaid öelda nii palju ohtlikke asju internetis – jututoad, viirused...ja kuidas nendest lahti saada? Aga kust sa seda oled teada saanud, et need on ohtlikud ja peab ettevaatlik olema?

Seda, et jutukates ei tohi käia, seda ma tean ise, ma kunagi käisin koguaeg aga see oli nii igav. Viirustest ma ei tea kust ma tean, võibolla isa rääkis või õde (15a). Koolis on meil arvutiklass, aga mul pole kasutajat. Peab klassijuhatajale ütleva, siis läheb mingi kaks kuud aega, siis peab mingid paroolid meelde jätma ja ma ei viitsi.

Kui palju sa oma ema ja isaga üldse Interneti asjadest räägid?

Õega vahel räägin, isaga räägin. Õega räägin näiteks mängudest või internetist või näiteks sellest kellaasjast – et kaua läheb ja kas ikka tuleb kohale. Õde näitas playrayd aga ma arvan, et see on väga mõtetu koht. Isa vahel näitab mõnda muusikat internetis, näitab videoid mida jutuubis vaadata, mis on naljakad.

Kas teil on mingid kindlad reeglid ka, kaua sa võid arvutis olla?

Kindlat reeglit ei ole aga üle kahe tunni ei või olla. Kui ma üksi kodus olen, siis ma olen näiteks 3-4 tundi ka, ei neli ikka ei ole nii kaua ei viitsi. Või kui suvel kõik on maal, siis ma olen üksi kodus ja siis võibolla olen kauem.

Kas vanemad mõnikord ei luba sind ka arvutisse?

Eriti peale üheksat ma eriti enam ei tohi minna, see juhtub harva.

Kas sa koos ema või isaga ka vahest mõnda asja vaatad internetist või teed midagi koos? Või kas nad aitavad sind, kui sa midagi ei oska?

Vahel mina aitan ema. Isa aitab mind vahel kui ma ei tea kuidas neid tõrjeid uuendada või midagi kontrollima panna. Kui mingi väga segane asi on, siis kutsun isa või naabri, emalt pole küll mõtet küsida. Ema oskab *Mac*-i paremini, ta minu arvutis ei oska. Emal ja õel on *Mac*, minul ja isal on PC.

Miks teil nii on?

Ema ostis *Mac*-i, sest tal on sellega parem tööd teha ja õele meeldib lihtsalt välimus. Mulle ja isale meeldib PC rohkem, ta on odavam ka ja ma oskan seal rohkem.

Aga kas sõpradega ka arvutiasjadest räägite? Kust sa oled õppinud nii palju arvutiasju?

Osad mu klassivennad tahavad saada IT-deks (*ütleb: ii-tee deks*) suurena, siis nemad vahest räägivad ja õpetavad torrenteid ja millega on parem tõmmata.

Kuidas nemad nii hästi oskavad, nad on vist sinu vanused ju?

Ma ei teagi....Mingid raamatud on vist ka aga ma ikka arvan, et nad enamuses on ise õppinud. Juutuubi saab näiteks kirjutada, siis sealt leiab igasugust infot ja õpetusi. Seal on ka igasugu trooja viiruseid jms. Seal on igasugu nõmedaid videosid ka, aga ma vaatan muusikat ja vahest rulavideosid ka.

Millised need nõmedad videod on?

Noh...igavad, kus keegi on lihtsalt nõmetsenud ja siis üles riputanud, tahavad, et kõik vaatavad seda aga tegelikult pole midagi...

6.intervjuu

Matis(11a), Henry(11a), Alari(12a), Siim(12a)

Kui tihti te üldse arvutit kasutate?

(naeravad)

Alari: kaks kendneli-seitse...

Siim: no iga päev ikka

Henry: iga päev mitu tundi...no 1-2 tundi ja kui huvitav on siis....eee..VIIS (itsitab)

Matis: mina ka iga päev....kui õpitud on, siis lähen ja olen nii kaua kui tahan

Siim: vahel kui midagi teha on, siis olen kauem...mõnikord hakkab igav ka

Kas teil kõigil on oma arvuti või on pere peale üks arvuti?

Henry: mul on oma toas oma arvuti

Siim: mul on ka oma arvuti

Alari: mul on vennaga kahepeale oma toas

Matis, aga sul?

Matis: mul on oma toas

Mis te teete seal arvutis põhiliselt?

Siim: MSNis olen, istun rates, mängin..

Alari: ka rates...panen pilte ja suhtlen, saadan meile

Aga mängud on teil oma arvutis või käite mingitel mängusaitidel?

Siim: mul osad on plaatide peal, osasid mängin netist..

Kuskohas sa netis mängid, millistel lehtedel? Kas näiteks need mängukoopad ja muud eesti omad on põnevad?

Alari: mängukoobas on jama, sealt tuleb viiruseid...mul ükskord tuli mitu väikest viirust.

Henry: mul läks arvuti teatud kohta viiruste pärast...

Matis: võta viirusetõrje siis, see hävitab ära

Alari: kaspersky on kõige vingem viirusekaitse, võta see

Matis: ah see ei näita osasid, mõned on nii võimsad. Mõned viirused võivad ise alla tulla.

Aga mis mängukohtades veel käite?

Alari: Playrays käin, seal vahest mõned mängud on tasulised või tuleb konto luua.

Siim: ma mängin rates ka, seal on palju mängu. Mängukoopas peab ka konto olema, seal saab kommenteerida.

Henry, kas sul ka rate konto on?

Henry: ei, ma pole viitsind teha

Matis, aga sul?

Matis: ma blokkisin ära, enne oli..

Miks sa ära blokkisid?

Matis: ma ei viitsinud neid pilte sinna panna koguaeg..

Aga orkut, kas teil see ka on?

Alari: Orkut on 18-aastastele. Ma kunagi tegin selle konto aga ma ei saanud aru, mis seal teha saab.

Miks 18aastastele?

Alari: no seal tuleb märkida vanus, kõige noorem on 18-aastane, nooremad ei tohi. Kirjutad et oled 12, siis ei lase teha.

Henry: ähh, no paned siis suurema vanuse, siis laseb teha.

Siim ja Alari, aga ratesse siis panete pilte ja suhtlete? Kuidas te seal suhtlete?

Siim: Pilte panen jah, suhtlen ka.

Kuidas sa seal suhtled? Kas nagu MSNis?

Siim: Seal läheb natuke aega, saadad nagu sõnumi ja siis pead ootama. Kui ta ka seal on, siis ta kohe näeb, et talle on sõnum. Aga see pole selline nagu MSN.

Kes teil MSNi kontaktid on?

Alari: MSNis on sõbrad, vanemad, sugulased ka. Kes sees on, sellega räägin. Nendega, kellega päeval kooliski räägin.

Okei, aga räägime nüüd asjadest, mis ei ole internetis nii lähedad. Kas te oskate nimetada mingeid asju, mida netis ei ole hea teha või mis on ohtlikud?

Matis: Halvad asjad on privaatsus!

Siim: ei tohi kõiki asju alla tõmmata, vahest need vilguvad, et vajuta okk, siis saad raha..

Alari: häähää, mul ükskord oli, et armastus on leitud, vajuta.

Siim: Siis tuleb viiruseid!

Henry: Võib tulla viirus aga ei pruugi. Ma tean, üks oli selline, et sul on võimalus saada ameerikasse, pane oma nimi ja telefoninumber. Üks oli selline ka, et pane oma kontonumber...

Kas keegi on proovinud ka sinna kunagi midagi kirjutada? Miks te arvate, et need on halvad asjad?

Henry: Mul sugulane ükskord proovis ja siis tuli mingi 5 väikest viirust, kohe kui ta vajutas sinna. Ise ei ole proovinud...

Alari: no ma ei pane suvalistele oma telefoninumbrit...pärast äkki hakkavad mingi helistama

Henry: ega mingi arvutist ei saa ju ameerikasse, ükskõik mis paned sinna

Mis veel võib halba juhtuda?

Alari: Netivärki saab teisele ka teha arveid. Tõmbad mängu ja kirjutad teise mobiilinumbriga, siis ta peab kohe 50 krooni maksma.

Henry: Mängu saab telefoni tõmmata, saadad sõnumi ja...

Matis: Ma ükskord proovisin mängu tõmmata aga see ei läinud tööle mobiilis. Mul mobiil oli õige küll aga käima ikka ei läinud ja raha läks ikka. Isa nägin arve peal. Siis hakkas igal nädalal 50 krooni arvele tulema, kui arve tuli siis isa nägi.

Siim: Ma olen telefonist mängu tõmmanud. Lähed telefoniga internetti ja siis tõmbad, need töötavad küll.

Palju sellised asjad maksavad? Näiteks mängude tõmbamine mobiili?

Siim: Kõige odavamad mängud maksavad 25 krooni ja kõige kallimad 75.

Kui te neid tõmbate, siis vanemad maksavad, kas nad ei keela?

Siim: Ei, ma vahest küsin vanemate käest, et kas nad seda lubavad, siis tõmban.

Matis, sa ütlesid, et halb asi on privaatsus. Mis sa sellega mõtlesid?

Matis: Jah, no juutuubist tõmbad mõne video või muusika alla, seda ei tohi...

Miks ei tohi?

Siim: Oli üks koht, kust sai alla tõmmata, seda tegelikult ei tohtinud teha. Muusikat sai tõmmata aga see blokiti ära. Youtube..... (ei ole sõnast aru saada, mingi Youtubei versioon ilmselt, kust sai muusikat alla laadida?) see ongi see mis blokiti ära.

Aga ikkagi, miks sealt ei tohi tõmmata?

Matis: ei tea....Seal saab ise valida kas video või mp3 või mis sa tahad.

Kas äkki sellepärast ei tohi, et see ei ole seaduslik?

Alari:Tegelt vist on....

Henry: Ei, muusika tõmbamine ei ole seaduslik!

Siim: Mängu saab ka tõmmata....limewirest või utorrentist..

Te ütlesite, et te mängite, suhtlete msnis ja rates, kasutate Youtube. Mis neist kõige lähedam on, mida te kõige rohkem ikkagi arvutis teete?

Alari: Kõige lähedamad on MSN ja rate.

Henry: Juutuubist näeb videot, ma seda vaatan päris palju..

Aga räägime sellest rates suhtlemisest veel. Mul siin väiksemad tüdrukud rääkisid näiteks, et ühel oli mingi sõbranna, kellega ta läks tülli ja siis see hakkas teda rates kiusama ja tobedaid sõnumeid sinna saatma. Kuidas teil on, kas te suhtlete sõbralikult seal enamasti või on selliseid nõmedate sõnumite saatmist ka võõraste inimeste või siis sõprade poolt?

Alari: No mõni on...ükskord mul oli, et üks küsis, et kuule saad mulle mingi viis tonni laenata, mul ei ole riideid..et kannan niimoodi sinna, hakkas rääkima

Kas see oli su tuttav?

Alari: See ei olnud tuttav, suvaline oli.

Siim: Kõik saavad sõnumeid saata aga siis saab ära blokkida.

Henry: ohh...mul msnis mu sugulasele mingi türklased vist saadavad mingi koguaeg pilte...seksipilte ja tahavad..räägivad et hakkame seksima...inglise keeles

Kas sugulane on tüdruk või poiss?

Henry: Sugulane on tüdruk, 13-aastane

Aga mis ta neile vastab? Kas ta räägib ka nendega?

Henry: midagi ei vasta tavaliselt vist....blokib ära

Aga kas sa tead, kas tal ema sellest ka teab, on ta ise rääkinud sellest suurtele inimestele?

Henry: vist ei tea...ta lihtsalt kustutab ära

Aga sulle rääkis ise jah?

Henry: mulle MSNis niisama rääkis

Alari: vaata see Martini pilt pandi ka pornolehele üles...Mingi mees võttis suvalt ratest ta pildi arvutisse ja siis pani pornolehele üles

Kas ratest saab niisama teiste pilte endale võtta?

Alari: jaa..parema klahviga save picture as, siis saad pildi alla tõmmata. Ma siis kustutasin kohe oma pildid ära

Aga kuidas Martin sellest teada sai, et tema pildiga niimoodi tehti?

Siim: Martin ütles, et ta ema sõber nägi seda pornolehel üleval

Kas ta oli seal pildil paljalt siis või miks see mees just selle pildi võttis?

Siim: Ei olnud paljas, lihtsalt tavaline pilt oli ratesse üles pandud

Mis siis edasi sai, kas see mees otsiti üles või pilt võeti maha?

Alari: Ma ei teagi, Martin nagu lihtsalt rääkis, et ta ema sõber oli näinud seda pilti...ma ei tea mis edasi sai.

Ilmselt sellisel juhul on jah, ema või isa appi vaja, kes saavad uurida. Kas teil muidu on ka asju, milles teil vanemate abi vaja läheb arvutis? Kuidas te näiteks viirustest jagu saate, kas kutsute isa appi või ei kutsu?

Siim: Arvutis on viirusetõrjeprogrammid... mõned viirused on liiga võimsad, häkivad nagu sisse

Matis: Viirus võib teha... näiteks mul on nii, et arvuti läheb 10min kinni. Isa pani selle XP uuesti peale aga see tuli uuesti sinna sisse, siis ta viis selle parandusse, siis isa sõber pani uuesti, nüüd on kõik korras.

Alari: Mu ema töökaaslane on mingi arvutispetsialist, ükskord tuli mingi viirus arvutisse, siis ta tegi arvuti täiesti tühjaks

Henry: Ma vahepeal küsin sõbra käest ja vahepeal teen ise

Aga ema või isa käest ei küsi, et mis see või teine asi on ja mida peaks tegema?

Henry: Veel ei ole ema-isa käest eriti küsinud, ma saan ise hakkama

Alari: Siis kui sa tead kuskohas see viirus on, siis sa saad ta kohe ise maha võtta

Matis: Ükskord oli täiega suur viirus, seda ei saanud kätte

Kas te niisama vahest vanematega koos arvutis midagi teete? Mängite mingit mängu või kas nad näiteks tahavad teada, mis te rates teete ja mis sõnumeid te olete saanud?

Matis: Ainult ise oleme arvutis, ema isaga koos küll midagi ei tee

Alari: Vahest ainult....kui emal on midagi vaja, siis ma aitan

Aga ema sind ei aita?

Alari: (itsitab) einoh, mida ta aitab...ta ei oska

Siim: Mul isa oskab aidata küll, mul isa õpetaski arvutit

Henry: Mul aitab vend.

Alari: Mul üks naljavideo oli kassidega, ma panin endale ratesse selle üles, siis näitasin isale ka

Kas nad näiteks keelavad ka, et midagi ei tohi arvutisse tõmmata või et mingitel lehtedel ei tohi käia? Näiteks nendel pornolehtedel, kuhu Martini pilt üles pandi?

Siim: Arvutis öeldakse vahel, kui palju kõvakettal ruumi on, siis sa tead kui palju seal ruumi on ja kas tõmbad.. et kui ei mahu või vähe ruumi on, siis vaatad, kas peab midagi ära kustutama või lihtsalt ei tõmba

Alari: ma pornolehtedel küll ei käi

Aga ema või isaga on nendest juttu olnud, et need pole lastele sobilikud?

Alari: Ei...